

COMMENTA- RIORVM DE ARTE DIS- SERENDI LIBRI QVATVOR.

IOANNE RETORFORTI

Edburgæo Scoto authore.

Et nunc demum ab eodem diligenter reco-
gniti & emendati.

Edinburgi,

Apud Henricum Charteris.

1577.

Cum Privilegio Regali.

CANDIDO LECTORI

IOANNES RETORFORTIS

S. P. D.

ÆPE amici & familiares qui mecum in Gallijs & alibi Philosophati sunt, a me contenderunt: vt aliquando me, cōmentariósque de arte differendi à me conscriptos, ab iniuria typographi qui me inscio & inconsulto eos innumeris erratis fœdissimè conspurcatos, & turpissimè deprauatos typis excussit: liberarem. Sed quoniam id perquam laboriosum videbam: & alia grauiora vrgentioraque negotia me totum occupabant: Amicorum postulationi parere antehac nec licuit nec placuit. Verum cum hisce diebus superioribus me, mea quædam negotia Edinburgum pertraxissent: vir intigerrimus, iurisque consultissimus, & bonarum omnium artium & literarum genere ornatissimus *Eduardus Henrisonus*, mecum grauius exostulando (pro suo erga nos amore & studiorum coniunctione) eandem causam egit: hortatusque est, vt & mei nominis, & studiorum commodi rationem vt decet haberem: ipsosque commentarios diligenter repurgarem & restituerem: Ego verò cum eruditissimi viri & nostri studiosissimi opinionem a sententia & iudicio amicorum non dissentire animaduertem: decreui pro viribus vtrisque satisfacere. Itaque (candide Lector) multo limatiores & maiori diligentia, & perspicuitate illustratos accipies.

De
4
Et si quid fructus ad te, posteró sue ex illis peruenerit: id
omne, bonarum literarum literatorumq; hominum stu-
diosissimo *Eduardo Henrísono* acceptum feres. Nam il-
lius folius suafu & consilio calamum ad eos perpurgan-
dos conuerti: quos si censero a doctis approbari, alios
ad Aristotelem in rebus Physicis intelligendum, non
minus viles & accommodatos (Deo fauente) mox pa-
rabo. Vale, ex Seruatoriano nostro gymnasio 5. Ka-
lendas Maias. 1576.

SIMONIS LANAFRANQVANI

CARMEN AD LECTOREM.

P*Allados hirsutis radiantem crinibus arcum,
Et sophiæ viuo percipe fonte decus.
Non hic Chrysogonus modulatur carmina buxo,
Nec tener Hydameles pollice tangit ebur.
His genus Æneadum, nec clara fabula Thisbes
Narratur musis, nec Cytherea Venus.
Sed qui brumali latuerunt tempore flores,
Exortos viridi gramine lector habes.
Lumen Aristotelis, diui noménque Platonis
Inter sydereos fulget vtrumque polos.
Scilicet vt rapido pollutos gurgite Rhenus
Opprimit & ripis pignora pura iacit:
Sic etiam vanas longo certamine lites
Contemnens auctor dogmata pura refert,
Ergo suos vltrix contemnat Gracia fastus,
Cum modo Romano cuncta decore micent.
Nam sophiæ si sint vsquam preconia laudum
Hic tibi Pindarica concinit arte sophos.
Cui si fatales producant stamina parca
Inter semideos vir memorandus erit.*

A. ROLLOCVS.

Questa diu quondam sua scepra labascere Pallas,
Oraque iam sophia penè sepulta sue:
Questa diu obstruis lucem subsidere dumis,
Et late umbriferum regna tenere chaos:
Inuenit tandem cùm venit faustior ætas,
Parte aliqua studio queis suus esset honos.
Qui cepere dea squalentes sordibus aras,
Paulatim sparsos & reparare focos.
Hinc alios idem ardor habet: templisq; ferebant
Parua quidem spretis munera, grata tamen.
Post alij cineres tentant sufflare sopitos,
Languentemq; nouo thure ciere pyram.
Inde alij sophiam clausum penetrale tenentem,
Obductamq; situ tollere cura fuit.
Est labor in pristum sophiam proferre nitorem:
Est labor obstructa frangere claustra domus.
Gratum opus hoc diuæ: doluit sed abesse labori
Vim. Dare nemo potest integra dona deæ.
Parti etenim veteris subsunt vestigia noctis:
Deuia synceris pars male mista tenet.
Nemo potest aris genuinum imponere honorem,
Et nulli ad sophiam fas penetrare fuit.
Tum dea que longos frustra est intuta labores,
Viribus humanis cessat habere fidem.
Et dum fixa sedet iam quidam serior astat
Longo operi, pariter contuleratque manus.
Fortior hic reliquis sophia sua lumina donat,
Et desperatum perficit illud opus.
Cui dea matre esto plenis virtutibus: esto
Matre Retor fortis numine: Numen habes.

*Iam tandem incipio veros agnoscere cultus:
 Spirat & ex aris iam mihi notus odor.
 Graia mihi per te subijt solertia mentem:
 Quin & Aristotelis vinit imago mihi.
 Fausta quidem per te tua secla, infausta priorum
 Te sine secla quidem, secla futura beas.*

P*egasus elicit scabro de pumice lymphas
 Lymphas intonso munera grata Deo.
 Hic noster media procudit lumina nube
 Lumina lectori munera grata bono.*

M*usa notis lucem nasci miratur ab altis,
 Miratur Scotos (que gens male barbara passim
 Cunctorum sonat ore, nigra fuscataque nube)
 Ingenio tantum tenebroso effundere lumen.
 Scotia sit tenebra, modo sit quoque luminis author:
 Sit modo que tantos producat Scotia natos,
 Quos orbis, cælo quos & mirantur ab ipso
 Dij solos penetrasse adyta, & clausa abdita rerum:
 Dum sophia veterem de puro limite pestem
 (Fonte velut liquido streperas quis tollere ranas
 Vellet, & innatum lymphis donare nitorem)
 Impuram exigenter pestem. Tu testis adesto
 Magne Retorfortis nebulis quoque natus in istis:
 Cui dabit ingenium, monumentaq;, viuere tanta
 Æternum fama radijs ceu tegmine tinctum.*

H*erculi quondam data regna diuum,
 Malis quod orbem liberat
 Est tibi sedes eadem, quod orbem
 Diris sophistis liberat.*

COMMENTARIORVM DE ARTE DISSERENDI LIBRI IIII.

Ioanne Retorforti Iedburgæo Scoto autore.

De Philosophia.

CAP. I.

MNIS mentis actio & occupatio (quam Græci *διανοία* vocant) in rebus agendis, contemplandis, aut efficiendis posita est. RERVM autem agendarum omnis ratio ad vitam bene beatæque instituendam pertinet: Contemplandarum vero, in causarum, & naturæ cuiusque rei cognitione versatur, efficiendarum denique, ut opus exadificatum, & absolutum relinquatur, quod usum aliquem, & adiuumentum ad vitam commodè degendam adferat, ratio est inuenta. Cum igitur plures paucioresque scientiæ aut artes esse nequeant, quam quot nostræ mentis actionum occupationumque sunt genera, omnes ternario numero hac ratione contineri clarum est. Omnis enim aut in agendo, aut contemplando, aut efficiendo, siue ars siue scientia sit, necessario statuetur. Et quamquam ampla sit, & late patens philosophia: tamen ex his tribus duabus tantum est contenta. Ob idque a Peripateticis in duas solum partes diuiditur: quarum vna actiuosa, altera contemplatrix philosophia dicitur. Et rursus singulis his tres alie subiectæ sunt partes. Nam actiuosæ philosophiæ prima pars est quæ rationem vnius hominis bene instituendi, & moribus bonis ornandi præscribit, & *ὁμοιωτική*, id est, moralis, vel de moribus scientia appellatur. Altera, quæ regendæ reifamiliaris curam tractat, & *οἰκονομική* vocatur. Tertia, quæ gubernandæ, & administrandæ ciuitatis rationem tradit, & *πολιτική*, id est, ciuilis scientia dicitur. Contemplatricis vero partes tres, ex Rebus, circa quas versatur, distinctionem habent: aut enim res contemplatur, quæ cum motu materiaque sensibus subiecta, semper sunt coniunctæ, & *συνεχόμενα*, id est, naturalis scientia est. Aut res quidem contemplatur, quæ re vera nihil aliud sunt, quam rerum naturalium, quæ sensibus percipiuntur affectiones & accidentia, sed tamen, quæ sua animo sunt concepta, ac retenta, ac si in rebus naturalibus non cohererent, sed separata, & suo proprio nixu existerent, & mathematica scientia vocatur, quod in docendis & discendis, alijs artibus veluti formæ & exempla sint earumque subtilitatem & accuratorem quantum rei de qua agitur fert natura, imitemur.

Aut postremo formarum omnis materiei, contagionis, & labis expertum, primumque causarum, diuinarum, & immote permanentium, contemplatio est, & prima philosophia, vel theologica ducitur a recentioribus, & interpretibus Aristotelis τῇ πρῶτῃ τῇ φύσιν. Quo fit vt reliquæ omnes disciplinæ, & artes, quæ in ijs sex philosophiæ partibus comprehendi non possint, ad tertium mentis nostræ actionum genus, quod in efficiendo posuimus, referantur: In quo genere vniuersæ illæ sint, quarum per se, & vi sua cognitio non ducitur expetienda, sed vt ad alia referantur, comparatæ sunt & institutæ: quarum etiam dignitatem ex earum ad quas referuntur, excellentia metimur. Nam quæ ad vitæ necessaria inquirenda & comparanda, ita vt sine illarum auxilio & opera vitam tueri non possimus, sint *οικονομικæ*, quod potius corporis, quam animi viribus vtantur, mechanicæ, seruiles, & mercenariæ a Græcis *βαρυσκοπικαί, δουλικαί, καὶ οὐκίαι* vocari solent: quæ vero conquestis iam necessarijs, vt libere, splendide, & cum voluptate vitam traducamus, atque ab urgente nulla necessitate inuentæ, quod potius animi vim quam corporis robur requirant, liberales, ac ingenuæ artes, & disciplinæ dicuntur: cuius generis, sunt Grammatica, Rethorica, Dialectica, & Analytica, vel demonstrandi scientia, & si quæ sunt eiusdem generis, quæ pari ratione (et si nullum corporatum, ac tractibile opus relinquunt) in efficiendo sunt positæ, atque superiores & *δυναμικαί* vocantur, atque *εὐνομικαί* & *εὐρογοί* habent. Nam vt cæteras præteream, ars differendi instrumenta nobis omnia parat, quibus abditæ rerû causæ, & obscura philosophorum placita intelliguntur. Vigm enim nobis, & rationem monstrat finiendi, diuidendi & concludendi ea omnia, quibus tota constat philosophia: cum ipsa ars differendi nihil definiat, diuidat, aut concludat (nisi, quemadmodum cum sua tradit præcepta, ipsædem vitæ grammatica, ita & differendi artifex sua placita, definiat, diuidat & probet.) Commode tamen nos in rebus omnibus, quæ vel arte vel scientia tractantur, id recte & apposite vt præstemus, ipsa docet: ob id suo iure hæc aliarum artium & scientiarum dux, & quasi ostiaria commune, summeque necessarium Instrumentum esse censenda: cuius periti omnes ad præclaras quasque & ingenuas artes liberû habent, & facillè accessum: Imperiti vero homine libero dignas vel primis (vt aiunt) labris vix attingere possunt: quare, qui in alijs artibus excellere cupit, hanc primum ediscendam sibi putet. Verum ex his (vt arbitror) aperte tollitur longa satis, & verbosa interpretum Aristotelis quorûdam disputatione, qui multum in eo laborauerunt vt philosophiæ partem differendi artem facerent, cum eius instrumentum solum esse ignorarent. Neque nos mouere debet Ciceronis autoritas, qui plerumque Platonem, & nonnumquam Stoicos sequutus, ex eorum sententia philosophiæ distributionem sumpsisse se profiteatur. (Nam in Tusculanis, Academicis quæstionibus, primo & secundo de finibus, primo de legibus, libris de fato, de oratore, & natura deorum, alijsque locis tertiam philosophiæ partem reliquis duabus quasi munimentum & vallum artem differendi facit.) Etenim quæ ab Aristotele prima Philosophia & Theologia vocatur, ea à Platone Dialectica perpetuo appellatur, cuius fere verba hæc sunt septimo de republica. Dialectica est via & ratio, qua vnumquodque quid sit inquiritur. Item eodem libro: legem ergo serues, qua iubeantur, vt eam potissimum scientiam edificent, qua prompti &

apti sint ad interrogandum & respondendum, ut doctum, & eruditum de-
 ceat: tecum ista iubebo. An non igitur videtur tibi omnibus disciplinis &
 artibus veluti apex & fastigium posita Dialectica, nec ullam præstantiorem
 reperiri posse cum hæc aliarum omnium sit vltima & finis? Et in Philebo. dis-
 serendi facultas, est eius, quod proprie & re vera est, quodque semper sibi si-
 mile, eodémque statu permanet. Et in Phedro. ego diuisiones, & collectio-
 nes amo, ut intelligendi & loquendi sim compos, & si quis sit, qui vnum &
 multa recte discernere possit, eum ego ut Deum sequar, & quorquid hoc
 præstare possunt, (recte an secus nouit deus) interim voco Dialecticos.
 In quibus omnibus locis, & alijs permultis, omnia Dialecticæ concedit Pla-
 to, quæ primæ Philosophiæ, & Theologiæ tribuere solet Aristoteles. Itaque
 in Cicerone nihil reprehensione dignum reperio, cum eius quæ in philo-
 sophando ex professo sit secutus, partitione Philosophiæ sit usus. Accusan-
 dos tamen interpretes plerisque Aristotelis censeo, qui iniqua, & præter
 eius mentem philosophiæ distributione sumpta, magnas tenebras, multas
 obscuras & inanes, quæ plurimum philosophiæ studiosos impediunt, quæ-
 stiones excitarunt. Quas ego breuitatis causa solius Plutarchi autoritate con-
 tentus ad nostræ sententiæ confirmationem sciens prætereo. Verba autem
 Plutarchi quibus nostram sententiam confirmat primo de placitis philoso-
 phorum, ita se habent. *Αριστοτέλης ὅτι καὶ θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς πάντες οἱ πε-
 ριπατητικοὶ διείλοντο τὴν φιλοσοφίαν οὕτως ἀναγκάσιον τὸν τέλειον ἀν-
 δρα, καὶ θεωρητικὸν εἶναι ὅντων, καὶ πρακτικὸν τῶν δέοντων, τοῦτο
 διεῖξεν καὶ ἐκ τούτων συλλεῖν οἰοῦντε ζητεῖται, ἐν ζῶν ἢ μὴ ζῶν ὁ
 ἥλιος, ἐπεὶ ὁρᾷται, ὁ πύτο δὲ ζέτων θεωρητικὸς εἶναι, οὐδὲ γὰρ τί πλεον
 θεωρεῖται ἢ το ὄν ζητεῖται. ὁμοίως ἐν ἀπνεύς ὁ κόσμος ὅτι, καὶ ἐν ἐξ
 τι τὸ κόσμου ὅτι. Ταῦτα γὰρ πάντα θεωρητικά: ζητεῖται πᾶς πάλιν
 βιοτεύειν, καὶ πᾶς πρίσασθαι τέκνων προσήκει, καὶ πᾶς ἀρχεῖν καὶ πᾶς
 νομοθετεῖν, ταῦτα γὰρ πάντα ἐνεχθ. τῷ πράξαι ζητεῖται, καὶ εἰς ὁ τοιοῦ-
 τος πρακτικὸς ἀνὴρ. Quæ Budeus ita vertit. Aristoteles autem & Theo-
 phrastus, & fere peripatetici omnes hoc modo philosophiam partiti sunt: ne-
 cesse est (inquiunt) consummatum virum & eorum quæ sunt contemplato-
 rem esse, & eorum quæ decent actorem. Hoc autem sic intelligere licet si verbi
 gratia, queratur, animans necne sit sol? esse enim videtur, qui hoc igitur
 querit is contemplator est, quippe nihil aliud, quàm id quod est, querit. Si
 item queratur, Mundus ne infinitus sit, & si quid est præter mundum? hæc
 namque omnia in contemplatione sunt. Rursum queritur quomodo tuenda
 vita, aut liberi gubernandi, aut gerendus magistratus, aut lanciende leges?
 Hæc igitur omnia agendi gratia querantur, Huiusque modi vir actiuus est:
 vbi diuersa subiecta diuersis nominibus notata obseruanda sunt. Nempe τὰ
 ὄντα τοῦ θεωρητικοῦ, τὰ δέοντα τῷ πρακτικῷ. Quæ autem sint τα δέοντα
 post dicemus. Hunc Plutarchi locum fufius expressi quod typographus qui
 commentarios hos a discipulo quodam meo me incilio & incosulto acceptos
 excussit, in contrarium sensum eum contoruit. Prætereundam quoque cen-*

sui prolixam illam magisque contentiosam quam vtilem de artis differendi appellatione disputationem, ac sit ne eadem Dialectica & Logica? Nam Logica apud Aristotelem pro arte nunquam accipitur: licet sæpius Logica problemata, quæ multis & varijs argumentis tractari possunt, quæstiones vocet, & Logicos ἀποδείκνυσθαι pro communibus & consentaneis rationibus quibus propria & maxime cum re coniuncta causa non continetur aliquid concludere accipiat, quemadmodum lib. 2. de generatione animalium cap. 6. vbi ita scribit ἴσως δὲ μᾶλλον αὖ δόξῃ ἀποδείξεις εἶναι πιθανὴ τῶν ἐρημένων λογικῇ. λογικὴν δὲ λέγω διὰ τοῦτο, ὅτι ὅσα καθόλου μᾶλλον προεώτερον τῶν οἰκείων εἰν ἀρχῶν. Id est vt vertit Gaza. Logica demonstratio fortassis illis verifimilior videtur. Logicam autem appello, quæ quo vniuersalior, eo a primis inijs est remotior. Cui è regione respondet ἀναλυτικὴ ἀποδείκνυσθαι passim apud Aristot. Verum hanc quæstionem meus præceptor Nicolaus Grouchius doctè & diligenter tractauit, vnde petant ampliorum explicationem qui plura de hac re scire cupiunt. Nos quidem nomen Dialecticæ vt apud Aristotelem inuenimus acceptum vsurpabimus. Tandem igitur, vt rem aggrediamur, primum quidnam sit ipsa ars differendi, quotque in partes diuidatur, & quæ partibus illis communia sint explicabimus, illas deinde singularem ac seorsim tractabimus.

De arte differendi & eius partibus.

CAP. II.

ARISTOTELIS sententia ars tota differendi (quæ nihil aliud est, quam via, & ratio communeque instrumentum ad alias omnes tum artes tum scientias, & docendas & discendas accommodatum) in duas diuiditur partes, quarum vnā Dialecticam, alteram Analyticam vocat. Ac Dialecticam τωσιων ita definit: vt sit via & ratio disputandi & concludendi ex probabilibus, atque ita respondēdi de re quauis proposita vt nunquam nobis repugnemus contrariumne dicamus. Analyticam ex eius etiam sententia definire possumus viam & rationem docendū rem per causas necessarias, perspicuas, & proprias, effectuique proximas & coniunctissimas aliam ex alia ita continuata serie persequendo, daret ad vltimam rei causam quæ nec alia doceri potest nec opus haberet peruentum: vnde discrimen vtriusque & differentia quod ad rem subiectam & materiam attingit facile perspicui potest. Nam Dialectica in communibus & probabilibus tota est posita. Analytica vero in proprijs & necessarijs solum cernitur. Atqui ad hæc duo capita ea omnia, quæ in Aristotelis organo continentur tanquam ad suos fines propriosque scopos perspicue referri possunt. Sunt enim hæc duæ definitiones, omnium, quæ in eo traduntur, veluti fontes, primaque initia ex quibus illa manant, & æquissimum quo probantur examen. Nec ego aliter apud Aristotelem Dialecticam aut Analyticam accipi comperi. Obiter tamen aduertendum est plurimum differre ἀναλυτικὴ ab illa prima & principe Platonis Dialecticæ parte, quam διαίρεσις vocat (latine diuisionem) cum hæc

hæc *diavolutæ* tantum fit particula quædam ad definitiones, quibus in demonstrando vitur Analyticis inuestigandas subseruiens, sitque totius in partes vniuersas distributio *διαφορῆς*: ad causas autem effectû reduciō, & in eas resolutio *εναυσις*. Quare cauendum ne decipiamur forma vocabuli, quemadmodum nonnullis qui Aristotelem probe se interpretari putarunt cum seæde tantum contaminarint, deceptos animaduerti. Quauis autem duæ hæ diffiserendi artis formæ plurimum inter se differant, communia tamen permuta habent: primum enim vtriusque munus, & officium argumentatione conficitur, argumentatio autem ex sumptionibus constituitur: Sumptiones tandem ex verbis simplicibus oriuntur, quæ duplicem habet distinctionem, quarum prior ex mutua verborum affectione & naturæ societate oritur, quatenus vnum continet & alterum continetur. Posterior autem distinctio ex modo & ratione significandæ rei sumitur, hoc est quatenus vnumquodque verbum significat ens aliquod. Cum igitur vtrique artis dissereḍi parti hæc omnia sunt communia, vt quæque necessaria sunt suo ordine primum sunt tractanda. Quare cum omnis argumentationis materia, fundamentum & quasi radices sint verba simplicia, quæ sit eorum secundum vtramque distinctionem natura primum docendum est, deinde, quo pacto ex illis sumptiones & pronuntiata fiant: postremo quomodo ex pronuntiationum & sumptionum conexione nascatur ratiocinatio, & sic communium absoluetur explicatio.

De vocibus simplicibus quatenus continent

& continentur.

CAP. III.

VOCEs simplices ex subiecti & attributi affectione (attributum voco quod Græcis *κατηγορηματικόν* a barbaris prædicabile dicitur) in quinarium numerum redigi hoc pacto possunt: omnis enim vox simplex quæ de altera dicitur, aut in eius natura & definitione cernitur cui attribuitur, aut illi aduentitium & extraneum quid significat. Quod si in definitione & natura subiecti sit attributum: tum illud aut quæstioni qua quæritur quod sit subiectum, apte respondet attributum, & tum aut genus aut forma est attributum. Aut quæstioni qua quæritur qualis res est respondet, & tum attributum differētia est subiecti. Sed si vox simplex vniuersalis sit de qua enuntiatur attributum in quid tum attributum genus erit, sin res singularis sit & indiuidua de qua attributum proxime dicitur forma & species infima appellabitur vniuersum seu vniuersale appello quod de multis enuntiarî potest: vt homo, color, arbor. Singulare autem & indiuiduum voco, quod rem certam, definitam, & numero vnam, quodque vel digito demonstrari potest significat, vel pronomine demonstratiuo notatur: verbi causa, vt Aristoteles, Cicero, hic color, hæc arbor, hoc candidum. Nam quoduis vniuersale adiuncto demonstrandi articulo sit singulare, & indiuiduum, vt substantia vniuersale est hæc substantia singulare, & indiuiduum. Item qualitas vniuersale est hæc qualitas singulare, & indiuiduum. Cum igitur ita pronuntiatio, Plato est homo, aut hic equus est equus, attributio est formæ de singulari vel in-

diuiduo: vel attributum singularis & indiuidui. Nam enuntiatii subiectis & attributa nihil habent interiectum, & attributa satisfaciunt quæſtioni quid est, cum quæritur quid sit Plato aut quid sit hic equus. At cum ita pronuntio, candor est color; fraxinus est arbor: quoniam color & arbor aptè respondent quæſtioni quid est candor & fraxinus: cum hæc vniuersalia sint, multaque singula comprehendant, genera appellantur, at vero cum quæritur, quid est equus, si respondeatur sensus particeps aut rationis experts, quāquam definitionis equi pars sit quod quæſtioni redditur, non tamen recte respondetur, quia quod respondetur est differentia quæ qualitaris quæſtioni tantum satisfacit. Quare tria tantum erunt attributa, quæ in subiecti definitione contineri possunt, nempe genus, & forma, quæ ad quæſtionem quid est respondent, & differentia quæ ad quæſtionem quale est. Si vero aduentitium & extraneum quid significet attributum, & quod non sit in definitione, tum illud attributum aut reciprocatur cum subiecto aut non reciprocatur. Si vero reciprocatur, tum attributum dicitur proprium subiecti. Sin ipsum attributum latius angustiusue ipso subiecto pateat, communi nomine, & absolute accedens vocatur, verbi causa, omnis homo est sermonis particeps aut visus particeps, (nam si aliter eueniat præter naturam censendum est, & intemperiei materię aut defectui tribuendum) hæc attributa alteri non conueniunt, & reciprocantur cum homine & propterea hominis propria vocantur. Sed cum hominem coloratum, iustum aut fortem dicimus quia coloratum latius patet at homine, & iustus aut fortis non tam late nec omni hominī vere attribuantur licet soli (si proprie accipiantur) dicuntur accidentia hominis. Sunt igitur duo tantum attributa simplicia quæ extra definitionem rei subiectæ sunt, quæ de ea dici possunt. Quare quinario numero attributa omnia simplicia hac ratione comprehendi possunt, simplicia dixi, vt verba ambigua, & multiplicia, quæ non vnā modo rem, sed multas inter se plane distinctas significant, tum etiam definitiones quæ vocis simplices non sunt sed compositæ ex genere & differentia orationes ad vnā aliquam rem euolutæ significandam constitutæ ab hoc numero arceantur. Atqui vt notio & firma comprehensio vocis quæ cuiusque cōformatio alicui animo hereat, earumque differentia atque distinctio magis appareat: proprijs definitionibus singulas has voces simplices circumscribemus. Ordiamur igitur a genere, quod vox simplex est, quæ multis formis differentibus vere attribui potest: Ex quæſtioni qua quæritur quid vnaquæque harum sit aptè satisfacit: vt homini & boui, animal, fraxino, & fago, arbor, atroci, & candori color, genera sunt: forma vel species vox dicitur quæ proxime generi subijcitur. Sed quoniam species multis modis dicitur, & diuersa habet nomina, rursus distinguenda est. Quando enim eiusmodi est vt de alia specie dici possit, tum eius speciei subiectæ comparatione genus dicitur, cum vero de se singulari, & indiuiduo proxime enuntiat, tum species infima vel forma vltima vocatur. Quæ causa est vt tam genera quam species in duos ordines distribuuntur, vt subiecto hoc exemplo patebit. Substantia genus est, quod de corporatis, & incorporatis dicitur, quoniam autem nullum est quod de substantia dicatur aliud genus, summum genus substantia appellatur. Sed cum corpus de animali & inanimato corpore dicitur, quoniam corpus subiectum est, eius species & forma dicitur, sed

sed respectu animalis & inanimati corporis de quibus dicitur, genus est, non tamen summum sed medium. Eodemque modo corpus animatum genus est plantæ & animalis, & animal hominis & bruti, non summum sed medium & genus & species sed diuersa ratione dicuntur. Sed quoniam homo non potest in alias formas diuidi, nec de alijs dici, sed de indiuiduis tantum proxime dicitur, species vltima & infima vocatur. Quare interiecta omnia inter infimam speciem & genus summum species mediæ respectu superiorum quibus subiunguntur, & genera media respectu inferiorum recte dici possunt. Itaque genera alia sunt summa alia sunt media, & species aliz sunt mediæ aliz sunt infimæ & genera dicuntur summa per ascensionem, collectionem & *synthesis*, species autem infimæ per descensum, diuisionem, & *diapirasis*: differentia vox simplex est, quæ cum in definitione eius sit cui attribuitur, quæstioni qua queritur qualis res sit, accommodatè redditur. Et quoniam hæc duo habet diuersa munera, duo etiam diuersa nomina sortitur. Nam ea ratione qua vnum aliquod genus acceptum cum opposita distinguere, & diuidere intelligimus, diuidens nuncupatur: Ea autem ratione, qua vna sola accepta & cum eodem genere coniuncta rei definitionem perficit & constituit, vocatur constituens, & formæ effectrix: vt animal (exempli causa) vnum quoddam genus est, instar communis materiæ ex qua differentiarum adiunctione homo & bellua, quasi edificantur. Differentiæ autem sunt rationis particeps & expers, aut si maius sensus & cupiditatis tantum particeps (simplex enim ac nuda priuatio nullam formam constituere potest sed quia differentiarum nominatarum inopia laboramus pro imperfectioribus differentijs priuantibus vt sæpe cogimur.) quarum prior scilicet rationis particeps hominem, posterior scilicet rationis expers vel sensus, & cupiditatis tantum particeps, bestiam constituit, vtrique simul accepta animal diuidit. Proprium est vox simplex, quæ vere, & vniuersæ, semperque, ac de re sola enuntiatur, & ob id cum re subiecta reciprocatur. Accidens est vox simplex quæ cum extra rei definitionem sit, cum ea non reciprocatur, de qua dicitur: ita enim definitio porph. est interpretanda (sine subiecti interitu adesse vel abesse posse.) Nam etsi absque accidente aliquo res ipsa coherere nequeat: tamen quia integra rei definitio animo concipi, & comprehendí potest, absque huius accidentis animaduersione: separari ab accidentibus res, & accidentia a rebus dicuntur: vt homo absque magnitudine, aut colore, vel nix sine candore nunquam extant, cum tamen eorum definitiones nihil horum contineant, propterea accidentia vocantur magnitudo, color, & candor. Et propterea fit, vt nisi addatur postrema illa particula (non reciprocatur) Porphyrianæ definitioni, ex æquo conueniet proprio & accidenti, definitio accidentis ab illo tradita. Quæ ratio etiam est cur propria, cum primis suis subiectis non attribuantur, sed illorum alicui tantum speciei vel indiuiduo, non propria sed accidentia vocentur: vt hominis (verbi gratia) proprium Platonis attributum, animalis homini, non propria sed accidentia dicuntur. Accidens tamen apud Aristotelem proprie semper sumitur pro eo quod re ipsa & actu, nonnunquam adesse vel abesse rei subiectæ potest, vt moueri, disputare, ambulare, & similia hominis accidentia dicuntur, quia nullam certam & naturam definitam causam habent, sed fortuito & casu hoc est inconstanti &

non necessaria causa eueniunt. Ex his brèuiter quznam sit cuiusque vocis anticipata notio, & inter se distinctio quatenus attributa & subiecta sunt factis est perspicuum.

De decem categorijs seu de generibus summis.

CAP. IIII.

EX modo, & ratione significandi, voces omnes simplices in decem classes, siue ordines distribuuntur: quas Aristoteles *κατηγορίας* & γένε *κατηγορίων* vel σχήματα *κατηγορίων* appellauit, nos attribuendi significandi vel appellandi formas aut appellationum genera nominare possumus. (Est enim *κατηγοριοῦσαι* attribui dici vel appellari.) Id quod Aristoteles iusta ratione fecit. Nam cum vocum inuentio & excogitatio ad res significandas primum sit instituta, & rerum decem genera, & anticipatæ notiones primæ simplices, maximèque communes & vniuersæ sint: effectum est necessario vt dictio omnis vel appellatio aliquid quod in horum aliquo genere extet, significet: totque vocum quot & rerum, earumque notionum sint ordines. Si enim animo percurramus ea omnia, quæ in hac rerum vniuersitate continentur, nihil inueniemus quod non aut suapte natura & propria vi absolutum, integrumque coherere intelligatur: aut alterius quod sit aliqua affectio, & eo veluti fundamento nitatur, sitque eius quasi ornamentum & accessorium quiddam. Prius autem illud genus a Græcis *οὐσία* a nostris natura, essentia & popularius, substantia dicitur. Posterius vero *συμβεβηκός*, id est, accedens appellari solet. Et quoniam substantijs omnibus commune est vt non alterius adminiculo, sed vi propria & natura absoluta coherere intelligantur, causæque sunt cur reliqua omnia extent, primum ordinem, primumque genus efficiunt. Accidentia vero, quoniam aliud commune nihil habent, quam quod substantijs semper adhereant, earumque sint varia varijs de causis veluti ornamenta, in nouem capita & summa genera sunt distributa. Omnis enim substantiæ affectio aut quantitas, aut qualitas, aut substantiarum, affectionumue mutua quædam comparatio, quæ τὰ πρὸς τι a nostris relata, & quæ cum alio conferuntur, vocantur: aut actio, aut passio, aut partium quidam ordo & situs, aut loci aut temporis circumscriptio, aut habitus & possessio quædam est. Quare necesse fuit vt de his rebus sermones inter homines conferantur: tot vocum discrimina & varietates excogitari, quot rerum differentias & distinctas notiones animus concipere queat. Et cum animus decem rerum notiones maxime vniuersales, & communes concipiat, decem vocum classes his respondere necessum est.

De Homonymis.

CAP. V.

CVM autem res singulæ in maiore sunt numero quam voces, quas nos pro arbitrio fingimus, rebusque notandis imponimus: sepe nomenque euenit vt vna voce res plures quæ nihil affinitatis habent, significen-

fi-centur: quod cum acciderit, vox homonyma, resque homonymæ appellari solent, quarum triplex est discrimin. Si enim rerum quæ dictione significatur vna nulla omnino sit affinitas, & naturæ coniunctio, tum vere homonyma, ambigua, & multiplicia verba sunt, vocanturque homonyma a casu. Sin vero quædam sit societas & similitudo inter res ipsas, ex qua vnius nomen ad aliam transfertur significandam, homonyma quoque appellatur, sed a consilio facta. Sin denique quædam inter res sit proportio, & muneris aut finis paritas, & similitudo, tum Analogica vocantur. Primi generis exemplum est cum dicimus vitandum & expetendum esse malum: incertum enim est nomine mali, improbitatem, lignum nauticum, aut fructum arboris significes, nisi forte primæ syllabæ quantitatem spectes. Secundi generis est, icit impetu magno aries. Incertum enim est an de animali an de instrumento bellico loquaris. Tertijs generis est, quod est in piscibus spina id in animalibus sanguineis est os, & quod vtrique incumbit caro: Os & caro Analogica sunt, & habet similem affectionem in piscibus, & in sanguineis animantibus. Item vrina, purgatio, medicamentum, alimentum, & tempus, sana dicuntur, diuersa tamen ratione, sed tamen quatenus ad sanitatem hæc omnia referuntur, & ob id sanum dicitur analogicum ad vnum, quia omnia quæcūque sana dicuntur respectu sanitatis dicuntur sana, quod eam vel indicent, vel efficiant, conseruent, aut adiuuent. Regula igitur est homonyma siue primi ordinis, secundi, vel tertijs, nullius certi generis sunt indistincta, distincta autem & propria significatione accepta secundum illam significationem ad vnum certum genus sunt referenda.

De Paronymis.

CAP. VI.

QUONIAM autem alia est attribuendi forma, cum eiusdem classis vocabula attribuuntur, & subiiciuntur, quam cum diuersæ: hæc etiã ratione alia vocatione necessario faciendâ est distinctio. Nam aliæ (vt inquit Varro) vt fontes & origines sunt, quæ primum rebus significandis sunt impostæ: Aliæ vt propagines ab illis ortæ, & inflectione quadam deriuatæ, quæ Paronyma a Græcis, latinis vt vult idẽ Varro declinata & cognominata vocantur. Vt enim in hominibus sic (inquit) & in verbis cognationes & gentilitates quædam sunt. Quandoquunque igitur vnum eorum quæ in eodem genere sunt alteri eiusdem generis attribuitur: tum quia attributi definitio in subiecti definitione continetur: primum nomen, non declinatum, siue cognominatum dici debet. Eodem quoque modo ea omnia quæ in definitione attributi cernuntur, in subiecti etiam, & eorum omnium, quæ sub subiecto continentur, definitionibus cernantur necesse est, & de subiecto & eius partibus essentialiter (vt loquuntur) dicantur, quæ attributio synonyma proprie appellari solet: vt (exempli causa) cum homini animal attribuitur, quia vtrunque in genere substantiæ est, primaque sunt verba, non cognominata nec declinata, in definitione hominis comprehenditur animal, & etiam ea omnia quæ in animalis definitione ponuntur & superiora sunt:

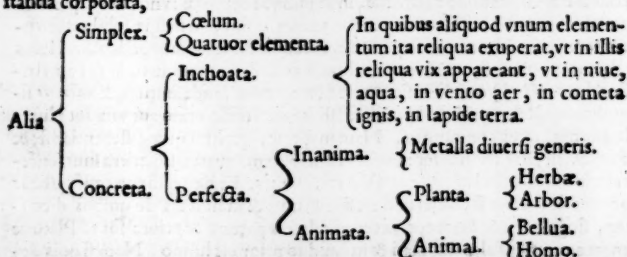
ctiusmodi sunt corpus septiens, corpus animatum, corpus, & substantia. Et ita accipit Aristoteles dici de subiecto in categorijs. Sed si candorem homini attribueres velis, cum candor non sit in eodem genere in quo est homo, primum verbum & originem de homine non vere pronuntiabis: In eius enim definitione locum nullum habet. Ob id verum non erit, homo est candor, sed desiccandum est a primo nomine accipiendumque cognominatum, atque ita dicendum homo est candidus. Et quanquam hoc cognominatum, candidus, nullam plane rem aliam, quam primum nomen candor significet, tamen adhesionem cum re subiecta, eiusque subiecti presentiam semper adsignificat: quod primum nomen non facit. Quare hoc inter est inter cognominata & suas origines, quod præter significationem primi nominis cognominata semper adsignificant subiectum, & ob id concreta, & conuocatiua dici solent in scholis. Itaque cum diuersorum generum voces mutuo subijcere & attribueri volumus, tum attributa cognominata esse debent. Et si primi nominis nulla cognominata sint quæ in communi loquendi usu sunt recepta: tum originibus ipsis & primis verbis sed in obliquo casu vtendum est: vt virtus cognominata non habet, quæ latinus sermo adiungat: propterea eam in obliquis attribuimus, dicimusque virtute præditum, destitutum, præstantem, summam, maximeque virtutis, & huiusmodi. Cum ergo non re ipsa sed tantum ratione a primis verbis cognominata differant, in eadem classe, eodemque genere sunt statuenda: vt candidus, & candor, in colore, fortis, & fortitudo in virtute. Verum si nomine tantum cognominata sint, nec significatio nominibus respondeat, quemadmodum studiosus & studium, ad diuersa genera referri debent: Nam studiosus in eodem genere est cum virtute, quia re ipsa significationem eandem habet: est enim studiosus virtute præditus, & studium in actione collocatur: siquidem operam, industriam, & curam significat. Denique omnium cognominatorum attributio dicitur paronyma, & non synonyma (vt iam synonymam accepimus) nisi cum differentia formis attribuitur, aut cognominata pro ipsis primis & originibus sumantur: verbi causa, cum dicimus hominem esse rationalem, quia rationale est differentia quæ includit alteram definitionis partem scilicet animal: idem valet, atque tota definitio. Nam vt inquit Aristoteles in Topicis, omnis differentia infert suum genus: quare differentia cum attribuitur, quia rationem formæ habet, etiamsi non sit ipsa forma, dicitur synonyma attributio. Si autem candidum pro candore sumatur, vt si dicamus candidum esse qualiterque patibilem, aut qualiterque visum disgregantem, tunc candidum non est paronymum, nec quod de eo dicitur *παρωνυμικόν* dicitur. Verum vt omnem ambiguitatem discutiamus huius verbi (*ευωχίας*), duobus modis accipi potest: primo cum aliquid quod in alterius definitione est, ei attribuitur. Secundo cum verbum aliquod vere, & secundum vnam aliquam significationem de altero enuntiatur: cui e regione opponitur homonymum: & in hac posteriori significatione, propria, & accidentia omnia, & cognominata synonyma dici possunt. Atque hæcenus de modis attribuendi.

De substantia primo genere summo.

CAP. VII.

PRIMUM genus est substantia, quæ alia, quam ea paulò ante a nobis tradita est, doceri definitione non potest, siquidem nullum aliud genus habet superius. Nam ens genus esse nequit, est enim analogum nullam communem notionem habens. Propterea diuisionibus quibusdam propriisque affectionibus est explicanda. Prima igitur, & quæ reliquas omnes complectitur diuisiones bipartita est, nempe in primam & secundam: prima autem est, quæ & princeps & maxime proprie substantia dicitur, res singulares & numero indiuiduas continens, quæ omnibus cæteris, quæ in substantia herent, aut quæ ei attribuuntur, firmamentum, & causæ sunt. Nam illis & fictione detractis & penitus deletis, reliqua omnia siue substantiæ sint vniuersales, siue accidentia, corruant, penitusque tollantur necesse est. Nam si animo singas è rerum natura sublato singulos homines, nihil plane erit quod homo species, notio & anticipata informatio vniuersa, ac communis sit. Itemque si singula corpora & indiuidua plane auulsa, & penitus interempta singas, nihil erit, quod sit corpus vniuersum & genus, imò nullum erit accidentium subiectum singulis omnibus corporibus sublatis. In quo enim subiecto herebit albus, nigrum, longum, latum, profundum, & eius generis alia, sublato omni corpore singulari? Itaque sublatis primis substantijs, reliquum re vera nihil erit, nisi velis manere inanem mentis notionem, vanumque animi perceptum ac quasi visum cui res singula nulla subiiciatur aut respondeat, qualis est minorauri, pegasi, centauri, & huiusmodi. Ob id iusta ratione singulares substantiæ, & indiuidua primæ appellantur. In altera diuisionis parte continentur, quæ secundæ substantiæ appellantur, quæ genera & species sunt, quæ de ipsis singulis & primis dicuntur. Nam propterea hanc sortitæ sunt appellationem, & secundæ dicuntur, quod re ipsa nihil aliud sunt quam in animo nostro quædam anticipatæ notionem, & quasi simulachra quædam, & species ex ijs quæ in rebus singulis sensibus percipimus communiter coherentia, vel si maius rationes rebus singulis & indiuiduis communes ex ipsis collectæ & cogitatione abstractæ, in animoque retentæ: vnde fit vt quo magis ad res singulas accedant minusque vniuersæ sint, eo magis substantiæ vocentur: licet cõmuni nomine omnes secundæ substantiæ appellentur. Huius autem rei causa est, quod certum aliquid ac definitum numero & (vt ait Aristoteles τὸ διὰ τὴν) non significant: sed late patens, indefinitum, & τὸ πᾶσι τὴν significant, id est, communi qualitate affectum. In illis enim aut vna aut plures latent qualitates communes. Nam in specie, qualitas quæ differentia est, & formæ effectrix continetur: in generibus autem, quatenus genera sunt, differentiæ diuidentes latent, quæ sunt communes. Et hæc quoque causa est cur genera & species si conferantur cum primis & indiuiduis de quibus dicuntur, singulatum & deinceps acceptis: latius patent & priora sunt. Platone enim aut quouis alio singulari & indiuiduo prior est homo. Nam si quis describat aut definit Platonem id faciat per hominem: & Platone interempto vniuersalis homo, quæ species est non tollitur. Verum si cum omnibus sin-

gulis (vt iam dixi) simul & confertim sumptis comparentur (liquidem re vera nihil aliud sunt quam omnia sua singularia simul sumpta) nec priora nec posteriora aut latiora, sed plane simul sunt, & æqualia, eademque dicenda. Par quoque ratio est si secundæ substantiæ superiores & inferiores inter se conferantur, vt homine (verbi gratia) prius est animal, & latius patet, homine autem & bruto coniunctum, nec prius nec posterius est animal. Hæc est igitur comparatio, & affinitas primarum cum secundis, & secundarum inter se, vt quæ magis accedant ad primas magis substantiæ esse dicantur: posteriores tamen natura, quod minus vniuersæ sint. At si vniuersales & secundas substantias consideres ea ex parte tantum, quæ effecta sunt ipsius animi, & aliquid præter singularia & indiuidua intelliguntur, tum tempore posteriores ipsis primis necessario erunt. Nam tempore prius sensus percipit res singulares, deinde mens siue intellectus ex singularibus efficit & colligit res vniuersales. Propterea recte ab Aristotele dicitur lib. 1. de animo res vniuersales aut nihil esse aut posteriores singulis, quod vel hoc exemplo planum erit: Etenim mens nostra, ex ijs quæ sensu in homine & bellua communia prospiciebat, efformauit & finxit communem notionem atque rationem vtrique: Nempe corpus animatum sentiens, eamque retinuit, & ab vtroque separauit atque disiunxit, & vni scilicet animali accommodauit. Nam cum concipitur hæc notio corpus animatum sentiens nec ad hominis aut belluæ naturam priuatam, & propriam animus intenditur, sed ad id quod illis est commune scilicet animal. Atque hac eadem via, eodemque modo mens nostra omnia vniuersalia conficit: & eius effecta, atque accidentia dici possunt, & mens eorum subiectum esse proprium. Hactenus igitur de prima substantiæ diuisione, quæ non tam ex rebus, quam ex vocibus res significantibus sumitur, dictum sit. Sequitur & altera, quæ ex natura rei desumitur. Substantia enim alia est diuina, & penitus incorporata, alia corporata, & caduca. Et quoniam (vt Aristoteles cap. ultimo primi de paribus animalium scribit:) Venerandæ illæ, & penitus diuinæ substantiæ sub contemplationem cognitionemque nostram minus cadunt, quod ea ex quibus cognitio oritur, & quæ cognoscere nos cupimus, per pauca in illis sunt, quæ sensibus percipi possunt, propterea eam partem illustrare omittemus, & alteram partem persequemur. Est itaque substantia corporata,

Cum autem peruentum est ad formam vltimam, fitur diuisio, nisi penes accidentia eam distribuas: vt si quis homines alios albos, alios nigros, alios bar-

barbaros, alios græcos, alios alios, alios humiles, & in alia eiusdem generis, quorum immensa est multitudo, diuisionem faciet. Neque vero in formas est diuisio, cum in Marem & foeminam diuiditur homo. Siquidem ex vi & natura materiz huiusmodi oritur distinctio, quia nihil aliud est foemina, quam mas imperfectus ratione defectus materiz: Nam vna & eadem virtusque est forma, formæque differentia, quemadmodum testatur Aristoteles lib. 10. primæ Philosophiæ cap. duodecimo. Hactenus diuisionibus his duabus substantiam adumbravisse satis sit: Nunc proprietatibus, & affectionibus suis proprijs circumscribatur, quibus veluti cote, quæ in hoc genere locum habere possunt, probentur. Ac primum quidem vniuersales substantiæ *substantiæ* propriæ, id est nomine & ratione attribuuntur illis de quibus dicuntur, & superiores semper sunt in definitione inferiorum. Deinde nulla substantia alteri propriè aduersatur, licet qualitates quarundam inter se pugnent. Tertio nulla substantia intenditur, aut remittitur, hoc est (vt loquuntur Grammatici) comparationem admittit, quatenus substantia est. Non enim magis animal est, corpus, aut substantia, homo quam formica, aut vno homine alius homo: licet per comparationem, superiora ad indiuidua collata, propterea quod vnum magis accedit ad indiuidua quam aliud eiusdem seriei, aptius apertiusque explicat ipsum indiuiduum: & dicitur altero remotiore magis substantia. Sed quæ e regione inter diuidendum mutuo sibi respondent, eorum nullum dicitur altero magis substantia, & quæcunque ex æquo accedunt ad singularia ex æquo dicuntur substantiæ. Quarto (vt iam diximus) omnes substantiæ secundæ quale quid significant & indefinitæ sunt, omnes autem primæ substantiæ certum quid, *τὸ τί τι*, significant. Postremo solis substantijs etsi non omnibus conuenit, vt mutatione, & motu sui contraria admittant: incorporatis tamen substantijs plurimis id accommodare difficile est. Et corporatæ quidem primum singulares, deinde vniuersales, quæ de singulis illis dicuntur hanc proprietatem admittunt. Motus enim, mutatio ac vicissitudo omnis primum in re singulari semper cernitur, vt singulare & indiuiduum est, quod nascitur, interit, sentit, perturbatur, &c. Deinde vniuersale quod de singulari & indiuiduo dicitur hæc accipit. Hactenus de substantia.

De quantitate.

CAP. VIII.

IN rebus naturalibus procreandis, primum materiam quandam substratam, præfinitaque & constituta mensura dimensam, deinde qualitibus, & affectionibus, cæterisque; accidentibus munitam & septam intelligimus.

Propterea earum substantiarum, quæ sub nostram cadunt cognitionem, omnium accidentium, quantitas & dimensio quædam primum occurrit: quæ aut externa est, aut interna & in re ipsa herens. Si vero interna, aut longitudo sola est, & linea: aut latitudo, & superficies: aut hæc vtræque cum altitudine coniuncta: & corpus vocatur (corpus enim cum substantiam notat, rem dimensionibus subiectam, non ipsam trinam dimensionem significat.) Externæ autem dimensiones sunt, locus, tempus, oratio, & numerus, quæ alterius

rei quam eius in qua herent, sunt mensuræ. Locus enim a superficie differt, quod aliud corpus ambiat, quam id in quo heret: superficies autem idipsum in quo heret, metitur. Numerus vero oratio & tempus in animo herent, sed tempus motuum, & mutationum, numerus rerum, oratio dictionum prolatarum, & soni mensuræ & dimensiones sunt. Rursus alia quoque est quantitas diuisio, quæ in continuam & discretam fit. Continuarum autem quantitates sunt, linea, superficies, corpus, locus, & tempus. Dicuntur autem continuæ, quod communi aliquo termino continuantur, & in eo diuidi possunt ubi verbum (continuum) tam late accipi debet, ut etiam contiguum significet. Nam locus sæpenumero non est vna vnius corporis definita superficies, sed multorum complures iunctæ superficies, ut terræ, aquæ, aeris, & ignis. Proprie autem & per se continuæ tres priores tantum sunt, nempe linea, superficies, & corpus: Reliquæ vero harum tantum ratione: quomobrem Aristoteles 5. lib. primæ Philosophiæ inter quantitates alias non enumerat, vocatque quantitates per accidens. Nam illic rationem tantum habet diuisionis non autem mensuræ & dimensionis, quemadmodum in categorijs habet, & propterea orationis mentionem nullam in 5. primæ Philosophiæ facit, quod ratione tantum numeri & vnitatum quibus singulæ syllabæ respondent, diuidi posse intelligitur oratio. Duæ igitur discretæ quantitates dicuntur numerus & oratio, quia nullo communi termino earum partes copulantur. Postremo aliæ dicuntur positionem habere, partēsque permanentes, aliæ positione carere, & situ, positionem autem & situm habent, linea, superficies, corpus & locus, quia partes omnes semel in toto sunt, simulque coherent. Temporis vero, & orationis partes perpetuo fluunt, nec sunt semel in toto simulque coherent, & numeri partes planè distinctæ, & disiunctæ sunt. His ergo tribus diuisionibus septem quantitatis species, quæ incertæ & indefinitæ mensuræ sunt, & ad quas referri debent definitæ, & terminatæ mensuræ, & dimensiones, satis intelligi possunt. Proprietates autem quantitatis sunt, ut res æquales, vel inæquales, pares vel impares ab ea dicantur. Præterea commune habet cum substantia, ut nullum habeat contrarium, neque intendatur, vel remittatur. Nam licet magna sit distantia, non tamen est aduersorum pugna, quæ penes est discrimen qualitatum, non distantiam loci: Neque vna linea est magis linea altera licet maior. Postremo in nullam rem cadit propria affectio quantitatis, in quam non cadit ipsa quantitas, quæ multæ & variæ sunt, & diuersimodi inter se comparatæ, de quibus tractat tota Mathematica philosophia.

De his que cum alio conferuntur.

CAP. IX.

IN omnibus generibus insunt quædam comparationes, & mutui quidam respectus, quæ veluti plantæ insitæ ex alienis radicibus sibi alimentum familiare attrahunt: sic in illis generibus tanquam fundamentis existentiam (ut ita loquar) habent, quarum magna pars in quantitate sita est eiusque sunt affectiones, & quædam proprietates. Nam excessus & defectus perpetuò comit-

comitantur quantitatem. Nihil enim sunt quam æqualitas & inæqualitas, paritas, & imparitas, & mensura etiam semper quantitas est: Et licet efficiens & effectum in alijs genericibus potius comperiantur, tamen nunquam absque quantitate sunt, & cum tempore & motu sunt coniuncta. Atque ad hæc tria tanquam ad summa capita, quæ Aristoteles 5. primæ Philosophiæ τὰ ἀρχαῖα, id est quæ cum aliquo conferuntur, omnia reuocat. Quorum omnium communis ratio & natura est ut vel in gignendi vel auferendi casu idipsum quod sunt (ut loquitur Aristoteles) cum alio conferantur. Et in gignendi casu omnia ferè, quæ exuperantiam vel defectum notant, comparari solent: ut duplum simpli dicitur, medium extremorum, extrema medijs: Sic etiam efficientia & effecta comparantur, ut pater filij, patris filius, præceptor discipuli, discipulus præceptoris. Sed mensura cum dimensis in reciprocando casum mutant, ut sensus rei sensilis in gignendi casu, cognitio rei cognobilis, aspectus rei aspectabilis, sensus enim, cognitio, & aspectus, sunt veluti mensuræ, & dimensiones rerum, quæ eis obijciuntur. In auferendi quidem casu reciprocatio fit, ut sensile sensu, cognobile, cognitione, aspectabile aspectu, totum in partibus vel ex partibus dicitur, licet pars totius dicatur. Omnium autem relatorum ea est, natura & vis, ut hoc ipso quod relata sunt semper vel in eodem vel in diuerso casu cum suo (ut loquar) correlatiuo reciprocetur. Correlatiuum autem voco, quod è regione alteri respondet, & ad quod alterum comparatur. Et quodcumque vni relatorum nomen inditum sit, & alterum nomine careat, tum ne fallamur in comparando, onomastopeia vitandum est, ut membrum semper alicuius est cui nullum nomen impositum est, quod è regione membro respondeat: propterea in comparando membrum membrum sicut alari ala dicendum est. Sed si vseritate, & latine loqui velis circumloquutione sæpissimè opus est. Nam discibile a disco, scibile a scio, audibile, & huius formæ infinita latinus sermo respuit. Omnium autem relatorum tam affinis & coniuncta est inter se natura, si legitime, & accommodare comparantur, ut quicumque nouerit vnum necessario & alterum noscat, simulque mutuo se ponant, & tollant. Verum si non recte comparantur, accipianturque pro rebus in quibus hærent comparationes, aut vnum actu, & re ipsa, alterum potentia & facultate, tum separatim intelligi possunt, & cognosci, priusque vnum, posterius alterum dici potest: verbi causa natura & substantia quæ pater est, sine ea, quæ est filius, & res quæ est dupla, sine ea quæ est simpla, & esse, & cognosci potest. Item sensile potentia, & facultate, hoc est, quod cadere posthac sub sensum potest sine præsentia & actu sensu intelligi potest: quemadmodum res quæ potest cadere sub scientiam & substantia præsentia, ut quadrationis circuli, & eorum, quæ in visceribus terræ latent nondum est scientia nec sensus, & tamen illa sciri & sentiri possunt. Itaque sunt comparandæ relationes & non res, & relationes ita sunt comparandæ ut simul omnia actu sint, vel omnia potentia sint accepta, sin minus, vocantur, ut loquuntur interpretes Aristotelis, relata secundum dici, id est, improprie & forma appellationis tantum.

De qualitate.

CAP. X.

A Nimus statim ubi aliquam quantitatem percepit mox qualitatem cum ea coniunctam querit. Qualitas autem est à qua res quales nūcupantur cuius multæ sunt formæ, quarum princeps & prima est quæ substantiarum differentias continet, quemadmodum scribit Aristoteles lib. 5. primæ Philosophiæ cap. 15. & a qua cæteræ omnes qualitates similitudine & proportionem dicuntur: qualitates enim omnes in hoc conueniunt, quod res subiectæ ab illis quales nominentur, & ab ipsis qualitatibus inter se discrimen quoddam habeant, verum differentiarum internarum qualitates, & in natura insitæ sunt, quæ ante ab Aristotele in categorijs enumerantur, externæ & aduentitiæ potissimum sunt. Nam differentiarum nomina, quod propriæ differentiarum sint parum cognitæ, perpauca sunt usitata. Externarum autem qualitarum prima species continet eas, quæ leues & momentaneæ appellantur affectiones, vt calor & frigus: & confirmati & constantes habitus, ex illis affectionibus comparati, vt scientia, virtus, ars. Priores enim communi nomine affectiones vel dispositiones, posteriores vero habitus dici solent. Altera qualitatis forma facultates, & imbecillitates naturales complectitur, vt cæler, tardus, acer, mollis, solers, stupidus: & hæc innatam quandam habilitatem, & propensionem: aut defectum, & imperfectionem naturalem significant. Tertia patibiles comprehendit qualitates, id est, quæ sensum afficiunt & excitant, vt dulcedo, amaror, calor, frigus. Aut quæ ab insigni aliqua perturbatione oriuntur, etiamsi sensum hoc est sentiendi instrumentum pulsare possunt, & mouere: vt pallor a morbo, & cæteri colores hoc modo contracti patibiles qualitates vocari possunt. Quarta species qualitatis est, figura, & forma, sed figura est inanimatorum, forma animantium, vt capitosum, plumosum, pedestre, reptile, insectum animatorum sunt: Rotundum, angulosum, lacunosum, curuum, rectum, densum, raturum inanimatarum rerum sunt. Proprietates qualitatis sunt primum vt cæteræ res omnes per solam qualitatem similes vel dissimiles dicantur. Deinde vna alteri aduersari potest, licet id non sit vniuersum. Tertio intendi & remitti quædam possunt. Sed diligenter in hoc genere obseruandum est, quod vna vox diuersis rationibus ad multas & diuersas qualitatis formas pertinere possit, vt calor, & frigus (verbi gratia) qua ratione externa sunt aliundeq̃e eueniunt nulla actionis aut perpassionis habita ratione affectiones sunt, & in prima specie: Ea autem ratione qua sensum mouent, & excitant, patibiles, & tractabiles qualitates dicuntur. At qua ratione ingenitæ, & innatæ, perpetuosque permanentes sunt: facultates naturales aut differentiarum vocantur: vt in igne & aqua accidit, cum calor igni, frigus aquæ attribuitur: Par quoque ratio est in cæteris similibus.

De reliquis generibus.

CAP. XI.

RELIQUA genera exemplis, & proprijs quæstionibus propositis facile intelligi possunt: vt actionis sunt, vrere, verberare, impellere: perpeffionis, vri, verberari, impelli: & quæcunque quæstionibus quid agit, quid perpetitur aut tollerat, apte respondent. Situs species sunt, pronum, erectum, extensis, compressisue manibus, & similia quæ apte respondent, quando, quæritur quis sit rei situs, aut quomodo locantur partes. Ad genus, quando pertinent, vespere, mane, anno superiore, venturo, nocte, die, & similia quæcunque apte subiiciuntur quæstioni quando. Nam quando, vt genus est, est circumscriptio temporis non ipsum tempus, sicut &, vbi, est circumscriptio loci non ipse locus: longe enim aliud est tempus, & esse in tempore, & locus & esse in loco. Ad genus igitur, vbi, pertinent, quæcunque apte & accommodatè respondent quæstioni vbi, vt in foro, in schola, in vrbe, rure, domi, superius, inferius. &c. Postremo in genere habere, proprie illa sunt, quæ circumpositionem alicuius rei, & quasi possessionem alicuius rei significant, vt indutum esse, armatum, calceatum, vestitum & similia. Et tam late patet hoc vocabulum, habere, vt cum cæteris omnibus, quæ in alijs generibus continentur coniungi queat: sed sola ad hoc genus sunt referenda quæ apte respondent & non *καταχρηστικῶς*: ad quæstionem quid habet. Cum enim ita quæritur & respondetur, quid habes? dolet mihi caput, *καταχρηστικῶς* est & abusiva responsio. Sed quoniam communis forma loquendi id admittit, ferendum est. Ex decem his generibus, siue definias, diuidas, aut concludas aliquid, rectè, an secus feceris, facile cernes, modo summum genus, eiusque notionem diligenter animo confideres, eiusque proprietates, & formas, rei de qua agitur rectè accommodes. Nam si generis notio, proprietates, aut aliqua species, cum re consentiant, rectè effecisse, sin minus errasse te certum est. Itaque ad proprias sedes, ac classes, decem genera summa, verba omnia simplicia, quæ ad vnâ rem aliquam, quæ extra mētē nostram cohereat significandam, sunt instituta, referri debent, & rursus tanquam ex promptuario, ex illis desumi cum de re aliqua suscipiitur disputatio. Dixi, quæ extra mentem nostram extent, quia nonnulla sunt verba, quibus in artibus tradendis vimur, quæ mentis nostræ quædam nudæ comparationes sunt, quibus nulla res singula, quæ extra animum nostrum cohereat, respondet. Ob idque multis generibus communia sunt & nullius certi ac definiti generis formæ: (nisi dicendi formula ad ea, quæ cum alio comparantur, quod relationem quandam semper notent, referri velimus: & commune omnium fundamentum *ἐνς* vniuersale, & ad nullum certum genus contractum facere, quemadmodum videtur velle Aristoteles lib. 3. primæ Philosophiæ, cum proprietates, & affectiones *ἐντις*, vt *ἐνς* est ea vocat, cui sententiæ assentire videtur Porph. cap. de specie, vbi genus, & formam relata esse asserit) huiusmodi autem verba recentiores vocant secundæ intentionis vocabula, quod non solum rei significandæ, sed docendi gratia sint excogitata, quo in genere sunt omnes voces, quibus artium præcepta vniuersalia, & communia explicantur: vt genus, for-

ma, accidens, subiectum, vniuersum, singulum, causa, effectus, prius, posterius, simul, & alia huius generis infinita, quæ pari ratione & analogice, rebus diuersis attribuuntur: Quarum etiam vocum cognitionem, propriè ad primum Philosophum pertinere asserit Aristoteles. Significant enim proprietates, entis, quantum decem generibus commune est, & primæ Philosophiæ subiectum: id quod confirmant earundem definitiones, in quibus nullum certum genus ponitur, sed quædam relatio ens repetens. Vt cum definitur genus: quod dicitur de pluribus forma differentibus &c. Et forma: quod dicitur de pluribus numero differentibus, & causa quod effectum producit &c. quia relatio illa, quod, semper ens repetit, si quis rectè expendit huiusmodi semper sunt relationes censendæ, quantumvis videantur composita significare: Nam vt loquuntur, princeps notio & significatio formalis, semper notat relationem, & id ipsum quod sunt (vt loquitur Aristoteles) semper aliorum sunt: Ob id ad genus relatorum propriè referri possunt, nec opus est nominalium & realium philosopharum nugis lectorem hic perturbare innumerisque de his rebus vexare quæstionibus vanis. Quoniam autem quinque attributa explicata sunt quorum cognitionem ad summorum generum explanationem perneccariam esse asseruit Porph. & nonnulla præterea, quæ crebro in hac tractatione vsurpantur, & non sine causa frequens facta est eorum mentio in ipsis explicandis generibus: Non alienum fortassis fuerit ab hoc instituto, breuiter, & lucide illa attingere. Ac primum in omnibus generibus summis quædam series, quidamque ordo intelligendus est, quo alia superiora & continentia, alia inferiora & contenta intelliguntur: quæ vero superiora sunt & continent, propterea quod vniuersæ enuntiar de contentis possunt, & illis singulatim sumptis latius patent, priora natura appellantur: vt substantia continet corpus, & vniuersæ de eo dicitur, latiusque pater: Item, corpus animal, animal, hominem. Eadem quoque ratio est in cæteris generibus, & superioribus omnibus. Neque hoc locum solum habet in ijs quæ sunt eiusdem generis, sed etiam in eis quæ sunt diuersi: vt color latius patet animali, & vniuersæ enuntiat propterea prius natura dicitur animali. Omne enim animal coloratum est, non tamen omne coloratum est animal, itaque prima significatio prioris erit, a quo nõ consequitur mutua & vniuersa attribuendi cõsequutio & eiusmodi dicitur prius natura & primo modo. Altera significatio prioris est, quando vnum est alterius causa cur sit aut cognoscatur, etiam si inter se reciprocetur: vt cur sit facultas ridendi homo est causa, sicut cætera subiecta quæ sunt proprietatum suarum causæ sunt cur existant, & ipsis priora natura dicuntur. Item re definita, eius integra definitio natura prior dicitur, quod causa sit, cur clare intelligatur res definita. Eodem etiam modo & differentia, si quæ sit quæ retrocomeat cum specie ipsa dicitur prior natura hoc secundo modo. Accidèntia autem et si aliquando nos ad cognitionem rei ducant, tamen non dicenda sunt priora natura, sed nobis tantum priora: quia id non faciunt, nisi quod in nobis sit cognitionis imbecillitas, & difficultas: quæ non ex rebus, sed ex nobis nascitur. Nam si rei natura & definitio ita nobis cognita esset, vt est suapte natura perspicua & clara: non eam ex accidentium cognitione inuestigaremus: sed potius vt docendi accurata ratio postulat, ex cognita rei natura & definitione accidentium naturam inquireremus. Ex definitione enim

enim rei subiectæ, cætera quæ in subiecto sunt, & esse, & perspicuitatem habent. Itaque cum progredimur ab ijs in cognitione aliqua inuestiganda, quæ nobis priora vocantur, id est, quæ ad sensum nostrum magis accedunt (nam sensus accidentia tantum percipit) dicuntur progredi a posterioribus natura, sed prioribus nobis. Quare natura priora, & nobis priora, inter se sunt opposita: sed de his accuratius postea tractabimus. Quæ autem tempore vel dignitate priora sunt vel dicuntur, per se adeo sunt perspicua, ut explicatione non egeant. Cum disputatione de priori, coniuncta est & ea de his quæ simul dicuntur, disputatio. In vnoquoque igitur genere duæ quasi derivatæ scaturigines continuata serie sunt intelligendæ, quæ formas e regione mutuo sibi respondentes continent: quæ omnes simul natura dicuntur, sicut & differentia quæ illas constituunt. Verum tum generis communis spectanda est ratio, non propria cuiusque formæ natura & definitio, ut linea & superficies, quantitatibus ex æquo formæ sunt, & simul natura. Item magnitudo, & multitudo, ex æquo mensuræ sunt, ac diuiduæ & simul natura: hæ tamen inter se, & non ad communem generis rationem collatæ, priores, & posteriores dici possunt: Nam linea prior est superficie, & multitudo magnitudine: Simpliciora enim sunt. Eadem quoque ratio est in cæteris omnibus formis. Nam semper in omni diuisione species aliqua est quæ deteriori, & imperfectiori differentia constituitur, & secundum illam imperfectionem non respicendo ad communem generis definitionem, sed conferendo cum perfectiori differentia constituta, perfectiori constituta differentia, imperfectior posterior dici potest. In summa natura ea sunt omnia simul quæ mutuo se ponunt & tollunt (modo vnum non sit alterius causa) tum etiam quæ æque nota sunt. Dixi modo vnum non sit alterius causa, propter secundum modum prioris natura, quia subiecta accidentium, & proprietatum, quæ reciprocantur, causæ sunt: & definitiones causæ sunt cognitionis definitiorem, quæ tamen mutuo se ponunt, & tollunt.

De repugnantibus.

CAP. XII.

AD extremum, quoniam sæpe facta est mentio contrariorum, & eiusdem generis species oppositis differentiis decernuntur: quod modis vnum alteri opponi potest, videndum est. Quadrifariam autem inter se res opponi possunt: aut enim quemadmodum album & nigrum, bonum & malum, dulce & amarum, pugnant: & aduersa, siue contraria appellantur (licet aliquando, contrarium, tam late pateat, atque oppositum) & rursus aduersa siue contraria mediata vocantur, quando medium inter extrema interiacet: ut inter album & nigrum, medij colores, dulce, & amarum, medij saporis: aliquando vero medio carent, ut inter parem & imparem numerum medium nullum est interiectum. Aduersa quidem omnia tam mediata, quam immediata semper circa eandem rem subiectam versantur, & in ea aut vnum extremorum, aut medium, si quod habent, semper præsens inest, mutuoque sese expellere possunt, nisi alterum a natura inest. Quod si al-

verum a natura inest, res subiecta alterius capax non est, vt calor, in igne aut
 siccitas, a natura inest, & humor in aqua: ignis enim capax frigoris non est,
 nec humiditatis: neque aqua capax est siccitatis. Secundo quædam pugnant,
 & opponuntur vt visus, & cæcitas, & appellantur habitus & priuatio, circaque
 eandem rem subiectam, hæc quoque versantur, & in subiecto ad ea recipien-
 da habili, & accommodato, eo quo aptum est tempore, necessario alterum
 cernitur: & semper priuationem antecedit habitus, nec contra. Nam Catu-
 lus si primo, quod natus est die, non videat, aut quando dormit, non tamen
 dicitur cæcus: & lapis quia natura ineptus est ad videndum, licet non videns,
 cæcus tamen non dicitur, quia vt cæcus aliquid dicatur antecessisse faculta-
 tem videndi necesse est. Eademque ratio est simihum. Tercio quædam pu-
 gnant, & opponuntur, quæ ita è regione mutuo sibi respondent, & perpetuo
 quasi nexu copulantur, nec vnquam vnum alterum eadem ratione dici po-
 test, etsi semper vnum cum altero comparètur, & hæc relata siue quæ cum
 alio conferuntur, appellantur: verbi gratia, pater, è regione filio respondens,
 dicitur filij, non filius eadem ratione qua pater est. Sic dupium simpli, & maius
 minore, & sic in cæteris. Postremo disparata & contradicentia dicuntur, quæ
 ita pugnant, vt simul adesse vel abesse ambo non possunt, sed alterum de re
 quauis semper verè affirmari potest, vt bonum, non bonum, homo, non homo,
 & cætera huius generis. Hactenus de ijs quæ ad simplicium vocû cognitione
 pertinent, tum qua ex parte subiecta & attributa sunt, tum etiam quatenus
 rerum notæ & signa intelliguntur. Sequitur nunc vt quomodo ex earum con-
 nexione orationes, enuntiationes, & sumptiones nascantur, dicamus.

FINIS LIB. I.

LIBER SECVNDVS.

De nomine, verbo, & oratione.

CAP. I.

OMNIS orationis, enuntiationis, & quæstionis simplicis, duæ
 sunt partes: subiectum scilicet & attributum, quæ a Varrone
 vocabula & verba appellantur. Ac subiectum, semper aut no-
 men est, aut nominis vim habet: attributum vero semper aut
 verbum est aut verbi vim habet, vt his exemplis patebit. Ci-
 cero est Orator, Aristoteles Philosophatur, stultitiæ est rem alienam suo periculo
 curare, vir doctus, vir iustus. Cicero, Aristoteles, subiecta sunt, & nomi-
 na, est orator, philosophatur, attributa, & verba. Item totum hoc, alienam rem
 suo periculo curare est subiectum, est stultitiæ attributum, quæ vim nominis
 &

& verbi obtinent (nihil enim interest, vnumne tantum vocabulum, quod subiectum, aut attributum sic accipiatur, nam pro vno verbo aut nomine ponuntur.) Item vir subiectum est, doctus, & iustus attributa: nam epitheta, quæ grammaticis adiectiua vocant, quoniam proprie, & natura attributa solent & non subijci, potius pro verbis quam nominibus ea habet Aristoteles. Nomen ab Aristotele definitur vox ex instituto significans sine temporis adsignificatione cuius nulla pars separata seorsumque significat, finita & recta, verbum autem a nomine tantum differt quod tempus adsignificet. Nam vna & eadem res princeps est, quæ nomine & verbo significatur: sed cum rem vnam alteri attribuere volumus, quoniam tum mutatio, & motus semper intelligitur, cum quibus semper est coniunctum tempus, tum verbi usus est. Cum vero ipsi rei alteram subijci, tum nomine non verbo vitimur: vt si cursum alteri, vt equo aliquis attribuat, nomen in verbum vertat necesse est, pronuntiæque hoc modo equus currit, & non in equo est cursus, aut equus est cursus sed si cursui sanitatem, vtilitatem, offensionem, aliudue tale nomen attribuere velis: dicendum est hoc modo: cursus est sanus, sanat, confert, nocet &c. Cur autem nominis & verbi partes separatæ non significant, causa est, quoniam vnam simplicem anticipatam in animo notionem quæ diuisionis experta est, iam coniuncta quam simplicia nomina, & verba significant: vt res publica, quando est vnum nomen iunctum simplicem, & vnum animi conceptum significat, at quando epithetum rei subiectæ attributum significat: tum duas notions, duosque conceptus indicat, estque non nomen sed oratio. Itaque hoc discrimen est quo nomina & verba ab oratione discernuntur: quod omnis orationis semper aliqua pars disiuncta & separata simplicem aliquem animi conceptum significet, siue ex solis nominibus aut nomine & verbo constet, vt homo albus, homo perigrinatur, distincta hæc singula homo, albus, perigrinatur separatim aliquid significant, nec incommodum est coniunctas orationis partes affirmationes, vel negationes esse: nam quod Aristoteles scribit *ἡ δὲ καταφατικὴ ἡ ἀποφατικὴ*, cum definit orationem, factum est propter ambiguitatem verbi huius *φατικὴ*, quod aliquando dictionem, aliquando affirmationem vt lib. 3. de animo cap. 6. significat. Ob id frustra latini interpretantur hæc verba cum, dictio, latinis affirmationem non significet. Quare tam coniunctæ, quam simplicis orationis, hæc quæ sequitur integra & perfecta definitio erit: vox ex instituto significans, cuius saltem semper pars aliqua disiuncta & separata significat. Nominis autem aut verbi nulla pars seiuncta significare potest: & quanquam pars aliqua nominis iuncti aut verbi, significare videatur separatim, nunquam, tamen significat, quia totum ipsum nomen, indiuiduum & vnam notionem notat. Præterea quoniam omnibus rebus propria non sunt imposita nomina, nec semper de re certa & definita disputatio suscipitur, nec semper conueniant necne res inter se sed etiam ad dissentiant querimus, aliquando enim negatio, probanda est: propter ea nomina & verba infinita & incerta, quæ a Græcis *ἀόριστα* dicuntur, sunt inuenta: quæ ex finitis nominibus & verbis negandi nota illis præposita efformantur, vt homo, non homo, scribit, non scribit, & huius generis similia: hæc quæ ita affirmantur per notam negandi ob id *ἀόριστα* vocantur, id est, incerta & indefinita, quod quidvis sub illis intelligi possit, præter finitum illud a quo

efformantur: vt non homo, quiduis præter hominem pro arbitrio eius qui pronuntiat, significare potest: & non scribit omnem actionem præter eam, quæ in scribendo cernitur, notare potest: huiusmodi autem a negationibus differunt, quod puram & nudam rei absentiam negationes: indefinita vero alterius etiam rei præsentiam pro arbitrio pronuntiantis significant. Nec tamen huiusmodi, quæ infinita vocamus, homonyma sunt, quia homonyma vocabula res ex communi insinucto, & ratione vñtati idiomatis alicuius vñtis generis significant: infinita autem incertas & omnium generum res promiscuè per accidens, & ex arbitrio pronuntiantis, (præter ipsum finitum a quo formatur) significant. Denique, verborum & nominum casus, a nominibus & verbis, tantum discrepant, quod non primo rebus significantis, aut attribuendis sed discriminibus notandis casus vñiusque sunt inuenti: personarum enim inflectio & temporum distinctio obliquis nominum respondent, & propterea casus verbi vocantur. Hæc igitur omnis orationis suæ de certa re suæ de incerta statuatur oratio, pro partibus sunt habenda, satisque sit dictum de nomine, verbo, & oratione, nomine infinito, verboque infinito. Sequitur vt ipsam orationem quatenus ad nostrum institutum pertinet, tractemus. Et quanquam variæ sint & discrepantes orationis formæ, quia tamen vna est sola, qua animi sensa interpretamur, & verum & falsum declaramus, quæ enuntiatio dicitur, reliquis orationis formis relictis enuntiatio, eiusque vis, natura, & proprietates sunt nobis explicandæ.

De enuntiatione, & eius formis.

CAP. II.

ENUNCIATIO est oratio, qua verum aut falsum exprimimus, hæc primum ex enuntiandi formula in simplicem & copulatam diuiditur. Simplex autem est, quæ absolutè, & sine vlla conditione verum aut falsum pronuntiat: vt virtus est laudabilis, felicitas est cum virtute coniuncta, qui scientiam tollunt, ignari sunt. Enuntiationis vero copulatæ tres sunt formæ quarum prima connexiones continet, vt si virtus est laudabilis, beatitas non est, si beatitas otiosa esse nequit non est virtus. In huiusmodi semper cum priori pars posterior, quasi vi sua necitur & ex ea sequitur. Altera complectitur, quæ coniunctiones dicuntur, vt & virtus laudabilis est, & cum felicitate coniuncta. Item, & felicitas cum virtute coniuncta est, & virtus non est: huiusmodi coniunctiones vocantur, quia multa crebris coniunctionibus coaceruantur quæ separata inde sensum imperfectum habent: ~~vt~~ in hoc vltimo, & felicitas cum virtute coniuncta est dum pronuntiamus separatim aliquid expectatur dicendum: eodem modo si alteram partem solum accipies, nempe & virtus non est, imperfectus est sensus. Tertia species copulatæ orationis disunctiones continet, quæ hanc formam habent: aut virtus non est laudabilis, aut cum felicitate coniuncta est. Item aut felicitas est virtus, aut virtutis actio. Disunctiones vocantur, quod multa disuncta dubie pronunciet eiusmodi enuntiatio. Communi nomine hæc tres formæ copulatæ enuntiationis hypotheticæ appellantur, quod ex conditione ali-
qua

qua semper enuncient. Altera diuisio est tam simplicis, quam copulatae. Omnis enim enuntiatio aut affirmat, aut negat, negatioque omnis ex affirmatione nascitur, & ex simplici affirmatione, addita negandi tantum nota, enuntiationis attributo integro: vt virtus est laudabilis, eius negatio, virtus non est laudabilis, aut laudabilis non est virtus. Verborum enim situs in simplicibus, sententiam non mutat, modo ad verbum pertineat nota negandi. Nam si non ad verbum, sed ad subiectum aut aliquid aliud quod cum verbo coniungitur, tum negatio non erit: vt non virtus est laudabilis, aut virtus est non laudabilis: sunt enim huiusmodi affirmationes infinitae de quibus suo loco dicemus. In copulatis autem toti affirmationi negandi nota est praeposenda: vt si virtus est laudabilis, felicitas est cum virtute coniuncta: negatio est non si virtus est laudabilis, cum felicitate est coniuncta. Item, si omnis calumniator est puniendus, & qui optimos autores calumniatur, acerrime est puniendus: Negatio est, non si omnis calumniator est puniendus, & qui optimos autores calumniatur, acerrime est puniendus. Si vero postponatur alicui orationis parti, nota negandi, negatio non erit, vt superiorum negationes non sunt, haec, si non virtus est laudabilis, aut si virtus non est laudabilis cum felicitate est coniuncta: Si non omnis calumniator, aut si omnis calumniator non est puniendus &c. Sed affirmationes, quae tum negationes sunt, cum praepositur toti orationi negandi nota. Eadem quoque ratio est in coniunctionibus & disunctionibus: vt huius coniunctionis, & virtus est laudabilis, & cum felicitate coniuncta, & non ipsa felicitas negatio est: Non & virtus est laudabilis, & cum felicitate coniuncta, & non est ipsa felicitas: Item huius disunctionis bonorum authorum calumniator omnis, aut sophista, aut impius, aut mentis expertus, negatio est: Non bonorum authorum calumniator omnis, aut sophista, aut impius, aut mentis expertus est. Par etiam ratio est, in illis enuntiationibus, quae est hypotheticae non sunt, tamen certo quodam modo adiecto pronuntiant, cuiusmodi sunt, quae modales vocantur, aut certo signo generis vniuersi subiectum determinatum habent. Modi autem sunt; fieri potest, necesse est, euenit, accidit, contingit, possibile, impossibile, & huiusmodi alia: vt fieri potest, vt vir bonus fallatur: cuius negatio est, non fieri potest, vt vir bonus fallatur. Item, euenit vt ijdem viri boni & docti sint: negatio est: Non euenit vt ijdem docti & viri boni sint: Non autem illa euenit vt ijdem non viri boni sint & docti. Item est necesse eundem esse calumniatorem, & perniciosum: negatio est, non necesse est eundem esse calumniatorem & perniciosum. Quare diligenter animaduertendum est vt in hoc genere effatorum nota negandi semper pertineat ad modum, vt in simplicibus enuntiationibus pertinet ad verbum. Nam in simplicibus enuntiationibus vt veritas & falsitas ex verbo pendet, sic in enuntiationibus quae modum habent adiunctum, ex modo veritatis & falsitatis vis ducitur. Tertia diuisio enuntiationis est, quae ex eius quantitate sumitur, haecque quadripartita est. Aut enim vniuersi generis nota subiecto adiecitur, & tum vniuersalis vel de toto genere appellatur: aut partis tantum nota, & tum de parte, vel in parte, vel particularis enuntiatio dicitur, aut cum res vniuersalis sit, nullam tamen vniuersi generis aut partis notam habet, & tum indefinita vocatur enuntiatio, aut denique rem singulam notat subiectum enun-

tionis, & tum de re singula vel singularis enuntiatione appellatur: vniuersales enuntiationes vel de toto genere huius formæ sunt. Omnis virtus est laudabilis. Omnis sophista est ambitiosus. Nullus perniciosior reipublicæ hostis quam sophista, quoniam solum philosophi aut boni viri speciem vt fallat præfert: & huius generis similia quæcunque signum vniuersale affirmans aut negans coniunctum habent. Affirmantia autem signa sunt vniuersalia omnis, quicumque, cunctus & vniuersus, & cætera huiusmodi. Negantia vero signa sunt. Nemo, nullus, nusquam, nunquam & reliqua huiusmodi, quæ subiectum quasi limitibus circumscribunt, & seorsum & separatim nihil significant, sed aliorum sunt quasi demensiones, & subiectorum mensuræ, ob id vocantur singategoremata vulgo, quod semper subiectis adhereant & attributis non soleant addi. Imo vero semper falsa est enuntiatione affirmans cuius attributo vniuersi generis nota affirmans additur: vt verum non est omnis sophista est omnis ambitiosus, aut omnis homo est omnis rationis particeps: Nam vniuersi generis notæ distributionem non collectionem significare debent: partis notæ sunt, aliquis, quidam, nonnullus, multus, paucus, plures, plerumque, sæpe, &c. huiusmodi: vt quidam error tollerabilis, aliqua virtus belluarum est, sophista plerumque oratione locuples, re ipsa ieiunus est, multi boni sunt sponte, perpauci vi. Indefinitæ enuntiationes sunt, quibus nulla est adiecta nota vniuersi aut partis in subiecto, & incertum est, an in vniuerso genere an in parte tantum subiectum accipiat: vt literarum professores boni sunt. Incertum est vel sine omnes professores bonos esse an aliquos tantum. Singulares sunt, quando subiectum singulare est & indiuiduum: vt latinorum poetarum optimus est Virgilius: Aristoteles est philosophorum summus: hoc animal egrotat: hæc herba insalubris est, hoc lignum est putridum & huiusmodi: Postrema enuntiationis diuisio est, quæ ex materia, & rebus, quæ ea continentur, sumpta est. Nam res quæ quauis enuntiatione significantur, aut actu extant, nec tamen necessario, aut ab efficiente causa perpetua, & enuntiatione absoluta vel de inesse vocatur: quod simpliciter & sine alicuius modi adiectione pronuntiat, vt homo iustus est, sudat, alget. Aut res quæ enuntiatione continetur, est, quæ nondum extrat: potest tamen extare, & non extare: & contingentis vel accidentis enuntiatione dicitur. Rursus quoque triplex est contingentis enuntiationis differentia: Nam vel raro, vel plerumque, vel æquabiliter, res accidit: quouis autem modo accidat res, semper modus exprimi debet vt contingit, vel possibile est, vt inter fodiendum reperiatur thesaurus, id quod raro fit: fieri potest, vt liberi parentibus sint similes, & hoc plerumque fit. Item euenit, vt qui litigat, causa cadat: & qui recte intelligit male iudicat: hæc æquabiliter accidunt. Tria autem genera dicuntur proprie contingentia quæ Græci τὰ διὰ τὰ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν αἰτιῶν vocant, latini possibilia & contingentia, aut si maius quæ fieri possunt & contingunt. Dixi proprie contingentia quod contingens, & fieri potest, improprie & homonymos, ad absolutas & necessarias enuntiationes referri etiam possunt. Nam quæ iam sunt, aut quæ necessario futura sunt fieri posse, & contingere dicimus, verum non proprie. Postremo aut ea conditio rei est, vt actu semper atque re ipsa, necessariam habeat causam, cur ita, aut secus se habeat, nec vnquam mutari potest: vt homo est lapis, semper & necessario falsum est, propter necessa-

ecessariam & immutabilem causam: homo est rationis particeps, semper & necessarium verum est, propter certam, & necessariam causam. Ob id eiusmodi admittit modum (necesse vel, necessario) & cum modo vere enuntiant, cum absolutè, & contingentes enuntiationes hunc modum non admittant. Verum enim est, necesse est hominem esse animal: aut rationis participem: at verum non est, Necesse est sophistam esse ambitiosum, aut sollorem thesaurum reperire, aut fratrem cras apud te prandere, aut liberos similes fore parentibus. Ob id si modus proprie materiæ non adijciatur facit enuntiationē semper falsam. Ad necessaria quoque refero *tā aduata*, id est, quæ fieri nō possunt, siue impossibilia. Illa enim necessario nō sunt, vt in superiori exemplo homo est lapis, etenim necesse est hominem non esse lapidem.

De repugnantia enuntiationum & earum consecutione.

CAP. III.

SEQVITVR enuntiationum repugnantia & consecutio. Repugnantum, quidem tria sunt genera, aduersa, aduersis subiecta, quæ subcontraria dici solent, & disparata siue contradicentia: aduersa sunt quæ de eadem re simul affirmant & negant vniuersæ: quorum talis est repugnantia, vt in veritate nunquam consentiant, falsa tamen sæpe comperiantur: vt omnis homo iustus est, nullus homo iustus est: Omnis voluptas bona, nulla voluptas bona: aduersis subiecta dicuntur, quæ sunt veluti superiorum partes, & ita inter se pugnant, vt nunquam simul falsa esse possint, cum vera simul plerumque reperiantur: vt quidam homo iustus est, quidam homo iustus non est: Non omnis voluptas bona est, quædam voluptas est bona. Disparatorum tria sunt genera. Aut enim vniuersæ ē regione altera de parte generis diuersi enuntiatio opponitur: vt omnis voluptas bona, non omnis voluptas bona: Aut idem de re singula affirmatur, & negatur: vt marius iugurtham cœpit, marius iugurtham non cœpit. Cicero erat vir bonus, Cicero non erat vir bonus. In his duobus disparatorum generibus ea est repugnantia, vt semper definite vnum verum sit, alterum falsum, nisi de re singula fortuito futurum aliquid enuntietur. Nam (vt dici solet) de cōtingentibus futuris non est certa & definita veritas. Tertia disparatorū forma est, cum indefinite affirmatio & negatio de vna & eadē re instituitur: vt homo iustus est, homo iustus non est: quæ nunquam simul falsa esse possunt, & in re absoluta, atque contingenti idem saltem valent, quod de parte enuntiationes. In re autem necessaria, idē atq; vniuersæ: vt idem valet hæc, homo viuit, atq; omnis homo viuit. Eadē quoq; est oppositionis ratio in infinitis, siue subiectum infinitum, aut attributum tantum sit, siue vtrumque, vt ex subiecta figura perspicui potest.

Disparata.

Aduersa.

Omnis non lapis est homo.

Non omnis non lapis est homo.

Nullus non lapis est homo.

Quidam non lapis est homo.

Omnis non lapis est non homo.

Non omnis non lapis est non homo.

Nullus non lapis est non homo.

Quidam non lapis est non homo.

Aduersis subiecta.

Par ratio est in priuantibus; quæ ita cum simplicibus conspirant, vt ex affirmatione simplici semper sequatur negatio infinita, & priuans: vt, si homo est iustus, statim sequitur non est non iustus: cum tamen id non retrocomeat; si tota oratio ad aliam rem transferatur: vt verum est lapis non est homo non iustus: falsum tamen est, lapis est homo iustus: eodem modo lapis non est homo iniustus, verum est: at verum non est lapis est homo iustus. Contra vero affirmantem infinitam, & priuantem consequitur negatio simplex, & latius patet: vt si verum sit homo est non iustus, aut homo est iniustus, statim vera erit & hæc, non est homo iustus, non tamen retrocomeat. Si enim in aliam rem transferas, posterior alicui conueniet, cui non possunt euenire priores: vt verum est, lapis non est homo iustus: falsum tamen, lapis est homo non iustus, aut iniustus: cuius rei causa est quod negatio nudam absentiam, priuantes & infinitæ alicuius præsentiam significant.

De enuntiationum reciprocatione.

CAP. IIII.

AD effatorum consecutionem pertinet, etiam enuntiationum conuersio, est autem conuersio attributi in subiectum, & contra manente eadem veritate & forma commutatio: vt si affirmans aut negans ante sunt vera, commutato subiecto & attributo, relinquatur eadem vera: quod facile fiet, si enuntiatio conuertenda in sua extrema dissoluatur: vt si hanc enuntiationem conuertendam proponas, omnis homo est, iustus: diuidenda primum est in subiectum & attributum, scilicet homo, & est iustus, aut homo & iustus: Nam nihil interest an cum verbo, est, an sine verbo, est, iustus ponatur: quemadmodum Aristoteles in definitione termini sic scribit *εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἢ προτάσεις διόν τὸ κατηγορούμενον καὶ καθ' ὃ κατηγορεῖται ἢ προσθεμένον ἢ διαίρουμένον τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι*, id est, in quem dissoluitur propositio veluti attributum, & id de quo ipsum dicitur, adiecto vel reiecto esse vel non esse, hoc est ponas expresse ad subiectum & attributum verbum, est, siue nuda nomina siue verbo est ex parte attributi & subiecti parum interest. Rationem huius rei Aristoteles reddit alibi significans omnia vocabula simplicia, quæ vnâ aliquam rem notant in se vi sua & facultate includere verbum est, quod aliquando necessario est exprimendum. Nec est quod quisquam moueatur quod Philopomis, & Alexander his Aristotelis verbis multum torqueantur: cum Alexander adiecto, esse, ad affirmationem, reiecto, vel separato, esse, ad negationem, & Philopomis adiecto, esse, ad enuntiationes de modo: separato esse ad absolutas referat: Quia neuter ex Aristotele iustam rationem reddere possit, verum diligenter obseruata hæc nostra interpretatio, facile erit omnes cuiusvis generis sumptiones conuertere. Est autem duplex conuersio, vna simplex, altera per acciden. Simplex quidem est, quando remanet eadem forma, quantitas, & veritas commutato subiecto & attributo: quæ conuenit omnibus vniuersæ negantibus & affirmantibus de parte: vt nulla virtus est inuutilis, in hanc eiusdem formæ nullum

nullum inutile est virtus conuertitur. Item nullus senex erit puer in hanc nullus qui puer erit, senex est: hoc totum puer erit, prius attributum erat, nunc vero est subiectum, & senex prius subiectum in se verbum, est, inclusum habens, nunc in reciproco id habet expressum: hoc eodem modo omnes vniuersæ negationes conuerti debent, affirmatio vero de parte in affirmationem de parte reciprocatur, vt quædam virtus est laudabilis, quoddam laudabile est virtus: quædam mater fuit virgo in hanc, quædam quæ virgo fuit mater est conuertitur. In hac quoque verbum est quod ante latebat in reciproco est expressum. Conuersio per accidens est, quando eadem remanet veritas sed non quantitas, id est, non tam ampla est conuersa quam erat conuertenda enuntiatio, vt omnis virtus est laudabilis in hanc de parte aliquid laudabile est virtus, solum conuertitur. Item omnis piscis in aquis nascitur, aliquid quod nascitur in aquis piscis est. Negantes de parte non semper reciprocantur, & quia regula non est generalis, prætereamus earum conuersio. In enuntiandis enuntiatioibus, quæ vniuersi generis aut partis notam habent & modum, cum subiecto semper nota iungi debet: vt necesse est omnem niuem esse albam. Necesse est aliquid album esse niuem: fieri potest, vt omnis homo sit grammaticus, fieri potest vt aliquid grammaticum sit homo. In enuntiatioibus vere contingentibus vniuersalis negatio vt loquuntur de dicto hoc est cum postponitur negandi signum modo non reciprocantur. Nisi (vt loquuntur) in oppositam qualitatem. Cuius rei causa est, quod negatio & affirmatio vniuersa de vero contingentia idem valent: vt, si hæc vera est, fieri potest vt omnis homo sit iustus, vera erit & ista, fieri potest, vt nullus homo sit iustus: & in similibus eadem est ratio. Atque hæcenus de enuntiatione & eius partibus, formis, repugnantia, & conspiratione factum dictum sit.

De ratiocinatione.

CAP. V.

QUEMADMODUM ex vocum simplicium connexionione nascitur enuntiatio, ita quoque, ex apta & accommodata enuntiationum connexionione argumentatio omnis oritur. Dicitur autem argumentatio ab argumento. Est autem argumentum, verbum illud, quod sumptum est ad ostendendum subiectum & attributum alicuius questionis inter se vel consentire vel dissentire, vt in hac questione, estne voluptas bona an non? vnum extremum est voluptas, quod subiectum est, & minus extremum appellatur. Alterum est bona, quod attributum est, & maius extremum dicitur: vt (inquam) hæc duo extrema consentire doceam, inueniendum est verbum medium, quod cum vtroque cohereat, arguaturque ea inter se conuenire. Et quoniam hoc verbum naturale cum vtroque extremo hanc affinitatem habere videtur hoc eodem, ea ita copulo.

Omne naturale bonum est.

Voluptas autem naturalis est.

Voluptas igitur bona est.

Vt autem eadem extrema, inter se dissentire monstrarem, aliud inuestigan-

dum est medium quod cum vno conueniat & ab altero discrepet. Sumatur igitur pro medio, vitorum esca, hoc modo.

Nulla vitorum esca bona est.

At voluptas est vitorum esca.

Voluptas igitur non est bona.

Quapropter omnis argumentationis minimæ partes, & simplicissimæ tres tantum constitui debent. Scilicet maius extremum, minus extremum, (quæ sunt attributum & subiectum propositæ quæstionis) & verbum medium siue argumentum: verum argumentatio maiores partes habet, quandoq; duas tantum, quandoque tres. Quæ autem duabus tantum partibus maioribus constat, aut enthymema, aut inductio, aut exemplum est, eiusque prima pars antecedens, altera consecutio vel conclusio & complexio dicitur. Quæ vero tres habet partes maiores, sola ratiocinatio est: cuius prima pars propositio, secunda assumptio, tertia conclusio, consecutio & complexio vocatur: duæ tamen priores ratiocinationis partes communi nomine sumptiones vocantur. Quoniam autem reliqua argumentationum genera vim suam a ratiocinatione accipiunt, & quodammodo inchoatæ sunt ratiocinationes: primum quam vim habeat ipsa ratiocinatio, & quot sint eius genera, deinde reliqua argumentationis genera explicabimus. Est igitur ratiocinatio oratio in qua sumptionibus quibusdam prius constitutis & collocatis, ex eis aliquid diuersum necessario sequitur, propterea quod illæ ita sunt constitutæ, & collocatæ. Postrema autem hac parte huius definitionis, a cæteris argumentationibus distinguitur ratiocinatio: Nam in illis semper desideratur aliqua sumptio: & ob id non vi earum, quæ prius collocatæ & constitutæ sunt, quod in quæstione est efficiunt. Ratiocinationis autem, tres diuersæ concludendi formæ, ex diuersa verbi medij collocaçione oriuntur: quæ a Mathematicis sumpto vocabulo *σχηματα*, id est, figuræ vocantur. Nam cum medium bis, in duabus sumptionibus repetatur, aut propositionis subiectum est, & assumptionis attributum, & medium reuera & ordine locum habet: primamque formam vel figuram constituit: aut vtriusque sumptionis medium est attributum & supremum locum occupat, facitque secundam figuram: Aut vtriusque sumptionis medium est subiectum, infimumque locum obtinet & tertiam figuram efficit: verum in his singulis figuris, seu concludendi formis, rursus multi continentur modi, quos memoriæ iuuandæ causa, barbaris quibusdam vocabulis singulatim notarunt recentiores: in quibus tres tantum sunt syllabæ, quæ tribus enuntiationibus ex quibus constat ratiocinatio respondent. Et in quibus quatuor reperiuntur voces. A. E. I. O. quarum prima vniuersam affirmationem, secunda vniuersam negationem, tertia affirmationem de parte, quarta negationem de parte norat. Ac primæ formæ seu figuræ vocabula 4. sunt, 4. modos significantia barbara, celarent, darii, ferio. Primus itaque modus ex tribus vniuersæ affirmantibus constat, quod, a, ter repetitum in primo vocabulo indicat. ut sit hæc probanda quæstio, estne omnis iustitia utilis an non? Pro argumento vero virtutem vt vniuersæ partem affirmantem efficiam, hoc modo:

Bar Omnis virtus est utilis.

ba Omnis iustitia est virtus.

ra Omnis igitur iustitia est utilis.

Secun-

Secundus modus ex propositione vniuerſe negâte, & assumptione de toto genere affirmante vniuerſum negans concludit, quod, e, in prima & poſtrema ſyllaba ſecundi vocabuli notat, vt ſit eadem quæſtio vniuerſe improbanda, ſumpto pro argumento (quod naturæ repugnat) hoc modo.

Ce *Nihil quod naturæ repugnat utile eſt.*

la *Omnis iuſtitia naturæ repugnat.*

rent. *Nulla igitur iuſtitia utilis.*

Tertius modus eſt veluti primi modi pars, quæ ex vniuerſa affirmâte propoſitione, & assumptione de parte affirmante affirmantem de parte complexionem efficit: vt, i, in duabus vltimis tertij vocabuli ſyllabis indicat: vt, ſit eadem quæſtio in parte confirmanda, idem medium ſumam, hoc modo:

Da *Omnis virtus eſt utilis.*

ri *Aliqua iuſtitia eſt virtus.*

i. *Aliqua igitur iuſtitia eſt utilis.*

Poſtremus modus eſt veluti ſecundi pars, qui ex propoſitione vniuerſe negante & assumptione de parte affirmante concludit complexionem de parte negantem, quemadmodum, o, in tertia ſyllaba vltimi vocabuli monſtrat: vt ſit eadem refutanda quæſtio in parte accipiaturque pro medio (& ſi idem accipi poteſt) quod communionem tollit, hoc modo:

Fe *Nihil quod communionem tollit utile eſt.*

ri *Atqui iuſtitia aliqua communionem tollit.*

o. *Aliqua igitur iuſtitia non eſt utilis.*

In hac concludendi forma, nihil niſi his quatuor modis ſumptionibus cõnexis efficitur: ex ambabus enim negantibus, aut de parte affirmantibus, aut propoſitione de parte, aut assumptione negante nulla ſequitur confeſſio: Omniſque perfectæ ratiocinatio his 4. continetur modis: quia medium ſiue argumentum non ſolum munere & officio ſed etiam ſitu & poſitione medium eſt. Nam ſub maiore extremo medium comprehenditur, & minus extremum ſub ſe continet: vnde duo illa principia naſcuntur quibus perfectio ratiocinationis dignoſcitur, quæ dici de omni & dici de nullo vocantur. Dicitur quidem de omni non tantum eſt de toto genere affirmare, ſed ita affirmare, vt in propoſitione maius extremum de medio, & in assumptione aliquid accipiatur ſub propoſitionis ſubiecto quod medium eſt. De quo etiam affirmari poteſt ipſum maius extremum quod eſt quæſtionis attributum. Exempli cauſa vt in ſuperioribus poſtquam affirmari vniuerſe omnem virtutem eſſe utilem, ſub virtute in assumptione iuſtitiam accepi, de qua vniuerſe in complexione utile pronuntiaui. Dicitur de nullo eſt in propoſitione ita maius extremum de medio negari, vt quicquid ſub eo accipiatur in assumptione de eodẽ in complexione negetur maius extremum: vt poſtquam dixi, nullum naturæ repugnans eſt utile, ſub eo accepi iuſtitiam de qua in complexione vniuerſe nego utile. In alijs autem concludendi formis, hæc duo theorematum non reperiuntur. Nihil enim in assumptione ſumitur ſub ſubiecto propoſitionis quod in prima figura medium eſt: quæ cauſa eſt quod nunquam assumptio in prima figura neget, aut propoſitio de parte ſit, quare ſoli ſuperiores 4. modi perfe-

has ratiocinationes concludunt, hoc est perspicuas & planè evidentes. Nihil enim aliud perfectionem ratiocinationum quam in concludendo perspicuitatem & euidenciam appellat Aristoteles. Nam non minus necessario in secunda & tertia concludendi forma, quam in prima sequitur conclusio. Nulla enim sumptio nullumque extremum deest, aut quidpiam extremum assumitur, quemadmodum in inductione enthymemate & exemplo in quibus semper aliqua enuntiatio desideratur, vt necessario quod in quaestione est efficiatur: quare imperfectæ ratiocinationes non sunt dicendæ, vt quæ in secunda & tertia figura construuntur, sed mancæ & mutilatæ ratiocinationes quod semper aliquo membro careant.

De secunda figura.

CAP. VI.

QUAE secundæ figuræ modos indicant vocabula sunt, cesare, camestres, festino, baroco. In quibus præter vocales spectandæ etiam sunt consonantes, quæ viam & rationem monstrant, quæ ad primam concludendi formam reuocentur, hoc est aut idem in prima figura aut id quod idem valet efficiant. Nam vocabula quæ a B incipiunt ad primum modum primæ figuræ reuocationem notant: quæ a, C, ad secundum, quæ ab, F, ad quartum. In qua autem syllaba reperitur, S, sumptionem cui respondet in se conuertendam significat. M, vero litera in vocabulo sumptionum mutationem indicat. C, autem, non in prima syllaba, deductionem ad incommodum, hoc est, vt cogatur aduersarius vel disparata, vel aduersa fateri simul vera esse, demonstrat. Primus ergo modus huius figuræ, ex propositione vniuersa negante, assumptione vniuersa affirmante, & complexione vniuersa negante constat: vt eadem quaestio infirmenda sit vniuersæ quæ in secundo modo superioris formæ posita est idemque sumatur argumentum.

Ces. *Nullum vile naturæ repugnat.*

a. *Omnis iniustitia naturæ repugnat.*

re. *Nulla igitur iniustitia est utilis.*

C. In initio vocabuli ostendit ad secundum modum superioris figuræ reuocandum esse. S, in fine primæ syllabæ propositione conuersa in se: vt nullum vile naturæ repugnat, nihil naturæ repugnans est vile, & deinde omnis iniustitia est naturæ repugnans: Nulla igitur iniustitia est utilis, quæ erat conclusio in prima figura.

Secundus modus ex vniuersa propositione affirmante, & assumptione vniuersa negante vniuersum negans concludit, vt sit eadem quaestio, idemque argumentum.

Ca. *Omnis iniustitia naturæ repugnat.*

mes. *Nullum vile naturæ repugnat.*

tres. *Nullum igitur vile est iniustitia.*

In secundo modo primæ figuræ sit commutatis sumptionibus, vt, M, litera indicat,

indicat, & assumptione, & conclusionem in se conuersis vt, S, in fine secundæ & tertiæ syllabæ denotant:

Ce *Nihil naturæ repugnans uile est.*
 la *Omnis iniustitia est naturæ repugnans.*
 rent. *Nulla igitur iniustitia est utilis.*

Tertius modus ex vniuersa negante propositione, & assumptione de parte affirmante concludit de parte negantem: vt eadem sit quæstio idemque argumentum.

Fel *Nihil uile naturæ repugnat.*
 ti *Quædam iniustitia naturæ repugnat.*
 no. *Quædam igitur iniustitia non est utilis.*

Ad vltimum modum primæ figuræ, conuersa tantum propositione in se, vt s, in initio, & s, in fine primæ syllabæ indicant, reuocandus est.

Quartus modus ex affirmante vniuersa propositione, & assumptione de parte negante complexionem de parte negantem efficit, vt ex eisdem extremis & eodem medio.

Ba *Omnis iniustitia naturæ repugnat.*
 ro *Aliquod uile naturæ non repugnat.*
 co. *Aliquod igitur uile non est iniustitia.*

Hunc modum ad primum primæ figuræ modum reuocandum, b, in prima syllaba indicat, C, in vltima, per incommodum id oportere significat. Relicta enim eadem propositione, & loco assumptionis sumpto complexionis disparato, prioris assumptionis disparatum concludetur: vt si neges, admissis summionibus, sequi hanc complexionem (aliquod igitur uile non est iniustitia) sequetur eius contradicens siue disparatum. (Nam de re quauis semper disparatorum alterum verum est, & ad omnem rem sequitur.) Omne igitur uile est iniustitia, quod cum priori propositione ita coniungitur.

Bar *Omnis iniustitia naturæ repugnat.*
 ba *Omne autem uile (vt tu concedis) est iniustitia.*
 ra. *Omne igitur uile naturæ repugnat.*

Quæ contradictio est superioris assumptionis admissæ scilicet aliquod uile naturæ non repugnat. Atqui hæc simul vera esse non possunt: quare vera erat prius deducta conclusio. Eadem quoque hac via, omnes secundæ formæ rationationes, ad primam formam per incommodum reuocari possunt, Relicta eadem propositione, & disparato conclusionis pro assumptione sumpto, efficitur disparatum prioris assumptionis. Et cesare, concluditur in, ferio, camestres, in darij, & festino, in, celarent per incommodum.

De tertia forma.

CAP. VII.

TERTIÆ concludendi formæ vocabula sunt, darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, ferison: in quibus consonantes eandem vim habent, quam in superioribus. Sed præter superiores, D, & P, in his
 E iij

comperiuntur: D, ad tertium primæ figuræ modum reductionem significat P, sumptionis cui respondet syllaba, in parte conuersionem notat. Primus itaque modus, ex duabus vniuerse affirmantibus, affirmantem de parte concludit: vt sit quæstio, an aliquod vtile sit virtus. Pro argumento sumatur iustitia hoc modo.

Da *Omnis iustitia est virtus.*

ra *Omnis iustitia est utilis.*

pti. *Quoddam igitur vtile est virtus.*

D, litera in principio dictionis reductionem ad darij notat: P, in secunda syllaba conuersa tantum assumptione in partem, monstrat.

Secundus modus ex propositione vniuerse negante, & assumptione vniuerse affirmante, concludit de parte negantem: vt ad probandum aliquam virtutem non esse inutilem idem sumo argumentum.

Fe *Nulla iustitia est inutilis.*

lap *Omnis iustitia est virtus.*

ton. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

Ad vltimum primæ figuræ modum assumptione in partem tantum conuersa reuocatur, vt indicat P, in secunda syllaba.

Tertius modus, ex affirmante propositione de parte, & assumptione affirmante vniuerse conclusionem de parte affirmantem efficit, vt sumpto eodem argumento ad probandam virtutem esse vtilem ita concluditur.

Dis *Quedam iustitia est utilis.*

am *Omnis iustitia est virtus.*

is. *Quedam igitur virtus est utilis.*

In tertio figuræ primæ modo fit, vt, D, litera indicat, conuersis in se propositione, & complexione, quod, S, in prima & vltima syllaba demonstrat, & cōmutatis sumptionibus, quod, M, litera in secunda syllaba indicat hoc modo.

Da *Omnis iustitia est virtus.*

ri *Aliquod vtile est iustitia.*

i. *Aliquod igitur vtile est virtus.*

Quartus modus ex vniuerse propositione affirmante, & assumptione de parte affirmante, conclusionem de parte affirmantem efficit, vt:

Da *Omnis iustitia est utilis.*

tis *Aliqua iustitia est virtus.*

i. *Aliqua igitur virtus est utilis.*

Hæc in tertio modo primæ formæ conuersa tantum in se assumptione fit. Quintus modus ex propositione negante de parte, & assumptione vniuerse affirmante concludit de parte negantem hoc modo.

Bo *Quedam iustitia non est inutilis.*

car *Omnis iustitia est virtus.*

do. *Quedam igitur virtus non est inutilis.*

B, in prima syllaba ad primum modum primæ figuræ, & C, in secunda syllaba

syllaba per incommodum reduci ostendit. Nam relicta eadem assumptione, & sumpto contradicente conclusionis, pro propositione, efficitur disparatum prioris propositionis: ut si sumptionibus admissis hanc sequi neget conclusionem, tum necesse est ut concedat eius disparatum, quod est, omnis virtus est inutilis: quod coniungam cum priori assumptione hoc modo.

Bar Omnis virtus est inutilis (ut tu concedis)

ba Omnis iniustitia est virtus, (ut etiam concessisti)

ra. Omnis igitur iniustitia est inutilis.

Quod prioris propositionis disparatum est scilicet quædam iustitia non est inutilis. Quare vel contradicentes simul veræ erunt, (quod fieri non potest) vel prior recte sequebatur conclusio. Eadem quoque ratio est in omnibus modis tertiæ figuræ: Nempe ut sumpto conclusionis disparato pro propositione remanente eadem assumptione in prima figura disparatum propositionis concludatur.

Sextus modus ex propositione vniuersa negante, & assumptione de parte affirmante, negantem de parte concludit hoc modo.

Fe Nulla virtus est inutilis.

ris Quædam virtus est iniustitia.

on. Quædam igitur iniustitia non est inutilis.

Conuersa tantum assumptione in se in ultimo primæ figuræ modo concluditur. His tribus concludendi formis, omnis quæstionis subiectum & attributum, vel conuenire vel repugnare docentur. Et primæ quidem figuræ vsus maximus est ad docendum: Secundæ ad Dialecticè disputandum: Tertiæ sophismatibus, & captiosis rationibus agendum. Sed quoniam aliquando præposuere, & inuerso ordine subiectum quæstionis de attributo concludimus: Propterea Aristoteles duos modos, omnibus concludendi formis communes, & accommodatos ad hanc rem docet. Primus ergo modus ex vniuersa affirmatione, & assumptione vniuersæ negante concludit negantem de parte. Vocabulum artis quo significatur sapientia vocatur.

Fap Omnis iniustitia virtus est.

esm Nullum inutile iniustitia est.

o. Aliqua igitur virtus non est inutilis.

Assumptione in se conuersa & propositione in partem, commutatis sumptionibus, fit quartus modus primæ figuræ, ut:

Fe Nulla iniustitia est inutilis.

ri Aliqua virtus est iniustitia.

o. Aliqua igitur virtus non est inutilis.

In secunda forma hoc modo.

Fap Omnis iniustitia est virtus.

esm Nihil inutile est virtus.

o. Aliqua igitur iniustitia non est inutilis.

Fit quemadmodum camelstres in secunda figura. In tertia: hoc modo.

Fap Omnis iniustitia est virtus.

esm Nulla iniustitia est inutilis.

o. Aliqua igitur virtus non est inutilis.

Conuerſa tantum propoſitione, & ſumptionibus mutatis in prima figura concludit in, ferio. Alter modus ex propoſitione de parte affirmante & aſumptione vniuerſe negante, concludit negantem de parte.

Frſ *Quedam iuſtitia eſt virtus.*

eſm *Nullum inutile eſt iuſtitia.*

o. *Aliqua igitur virtus non eſt inutilis.*

Conuerſis in ſe ſumptionibus & commutatis, in quarto primæ figuræ conſicitur. In ſecunda figura hoc modo.

Frſ *Quedam iuſtitia eſt virtus.*

eſm *Nullum inutile eſt virtus.*

o. *Aliqua igitur iuſtitia non eſt inutilis.*

In ferio quoque ſi: conuerſa aſſumptione in ſe & ſumptionibus commutatis. In tertia forma.

Frſ *Quedam iuſtitia eſt virtus.*

eſm *Nulla iuſtitia eſt inutilis.*

o. *Quedam igitur virtus non eſt inutilis.*

Conuerſa propoſitione tantum & commutatis ſumptionibus ſit in ferio: Neque certe opus eſt quarta figura, in qua verbum medium attributum ſit propoſitionis & aſſumptionis ſubiectum: quia commutatis ſumptionibus ſit prima figura: Et complexio de parte affirmans aut vniuerſe conuerſi poteſt in affirmantem de parte, vt inter has duas ratiocinationes nihil intereſt.

Bar *Omnis virtus eſt habitus.*

ba *Omnis iuſtitia eſt virtus.*

ra. *Omnis igitur iuſtitia eſt habitus, &*

Da *Omnis iuſtitia eſt virtus.*

ba *Omnis virtus eſt habitus.*

tiſ. *Aliqua igitur iuſtitia eſt habitus.*

Idem enim valet conuerſione omnis iuſtitia eſt habitus, atque hæc, aliquis habitus eſt iuſtitia, & iſta idem valet atque hæc, aliqua iuſtitia eſt habitus. Denique regulæ communes ſunt diligenter obſeruandæ. Ac primum omnibus figuris commune eſt vt ex ambabus negatibus ſiue vniuerſe ſiue de parte nihil neceſſario concludatur. Deinde vt medium nunquam reperiatur in cōcluſione. Præterea tribus terminis, nec plures nec pauciores in toto ſyllogiſmo comperiantur. Poſtremo, vt notæ generis vniuerſi aut partis, ſemper cum ſubiecto ſumptionum coniungantur, nec varientur in ſyllogiſmo. Hæc breuiter & perſpicue de ratiocinatione præcipua argumētationis ſpecie: Nūc cæteras ſummatim tractemus.

De Enthymemate.

CAP. VIII.

ENTHYMEMA eſt altera ſumptionum truncata ratiocinatio: aut poſitis ſumptionibus, complexionis ſuppreſſio, vt Plato eſt philoſophus, ergo vir bonus.

Felicitas nunquam eſt oſioſa.

Non eſt igitur virtus.

In Priori, propositio scilicet omnis philosophus est vir bonus, in posteriori vero assumptio: nempe aliquando omnis virtus otiosa esse potest, intelligitur. In quibus supprimitur complexio, oratorum propria sunt, ut est illud salustij ex hymephalis responsione ad lugurtham: Rescindenda, inquit, omnia consula sunt, quinquennij & decreta Micipsæ, quod parum animo valuerit, Recte mones, quoniam eis tribus proximis adoptione in regnum peruenisti. Supprimitur hæc conclusio, ergo consilium tuæ adoptionis, Micipsæ decretum rescindendum est. Huiusmodi multa sunt, quæ partim sælitiuitatis, partim breuitatis causa ab oratoribus sunt confecta. Enthymema vocatur ἔνθυμημα, id est, in animo tacita ac latens percepta, eaque nota sumptio aliqua breuitatis, ut dixi, aut venustatis causa prætermissa. Et propterea qui lepidus & minutis argumentis aliquid efficiunt enthymematici Rhetores solent appellari, & quasi proprium instrumentum hoc genus argumētationis Rhetori concedit Aristoteles in Rhetoricis.

De Inductione.

CAP. IX.

INDUCTIO est progressio ex multis singulis aut minus vniuersis, ad vniuersum aliquod caput, aut generale pronuntiatum: quæ est instrumentum ad vniuersales notiones, pronuntiata communia, & definitiones colligendas, & confirmandas proprie comparatum: ut si cui hoc pronuntiatum confirmandum sit: Omnis homo est mortalis: ita inducet: Mortalis erat Plato, Cicero, Nestor, Mathusalem, omnis igitur homo mortalis est. Item iustitia utilis est, temperantia, fortitudo, & prudentia: Omnis igitur virtus est utilis. In hoc genere argumentationis semper desideratur assumptio. Nam etsi permulta sint ante complexionem enumerata illa tamen omnia pro vna propositione sumi debent: ἡγεμενικὴ appellatur inductio, quod quasi manu nos ad vniuersum genus, singula interiecta peragrando, ducat. Huic finitima est παραγωγική, quæ Socratica inductio vocatur: Quam alij ad exemplum referūt, quod ex multis similibus simile aliquid colligat: ut est illud Ciceronis de finibus. Si ex oliua enascerentur modulatæ canentes tibiz, in oliua quædam tibicinis esset scientia: Si ex platano fidiculæ numerosè sonantes, & in platanis esset Musica: Cùm igitur mundus ex se animantes procreet, in mundo animus erit, & animatus dicetur.

De Exemplo.

CAP. X.

EXEMPLVM est ex vna re singula ob oculos quasi posita alterius rei singulæ ostensio: ut periculosum fuit concessisse Pythistrato corporis custodiam erit quoque & thrasybulo. Est autem discrimen inter inductiones Socraticas & exempla: quòd exempla rem vnam singulam ex alia re singula demonstrant: & non est, ut inquit Aristoteles, tanquam pars

ad totum: Neque tanquam totum ad partem sicut enthymema sed est vt pars ad partem. At vero inductio Socratica est, veluti totum ad partem, vel totum ad totum. In exemplis quidem atque in inductionibus Socraticis vniuersa sumptio semper intelligitur, vt in superioribus. Quicumque custodiam corporis postulat, tyrannidem affectat, quemadmodum Pythistratus. Item quodcumque aliquid ex se gignit, id in se ante habebat: intelligebantur in prioribus exemplis de Socratica inductione & exemplo.

De inuentione medij Syllogismi.

CAP. XI.

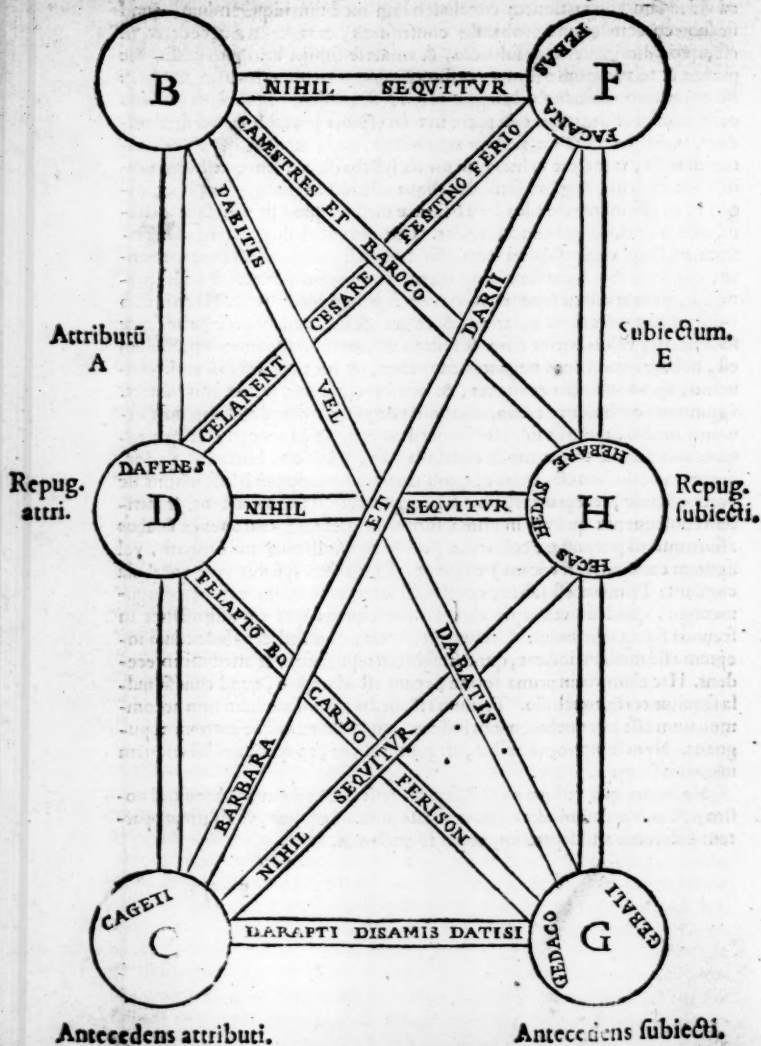
QUICUNQUE quæstionem aut confirmandam aut refutandam suscipit: Primum in subiectum & attributum illam diuidere debet: Et quid illa significant, quidq; proprie ad vtriusque explicationem pertinet in promptu illi est habendum. Deinde ea sunt inter se conferenda, videndumque quænam sint vtriusque antecedentia, consequentia, & repugnantia. Nam his tribus tota argumenti inuentio continetur. Antecedentia ea voco, quemadmodum & Aristoteles, omnia, quæ subiiciuntur in vera affirmatione siue illa de parte sit siue vniuersa: consequentia etiam ex eius sententia sunt, non solum quæ proprie in re herent, & illius definitionis partes sunt, aut essentialia, vt loquuntur, attributa, sed etiam quæ vere affirmari possunt, siue vniuersæ siue in parte de subiecto aliquo. Repugnantia denique ea sunt, quæ non solum aliquo quatuor contrariorum genere contrariantur, sed etiam quorum ita disiuncta & dissociata natura est, vt vnum alterum esse nunquam potest. His quidem inuentis, & inter se rite comparatis, facile erit tam ex proprijs quam ex communibus omnem tractare quæstionem. Atque vt facilius id præstemus, excogitata sunt a recentioribus barbara quædam vocabula, memoriæ iuuandæ gratia, quibus tota hæc explicatio continetur, & quæ sint veluti Normæ, & regulæ ad vnamquamque quæstionem concludendam: ex quibus sex ternas habent syllabas, fecana, cageti, dasefnes, gedato, hebare, gebali. Tria vero binas tantum, sebas, hedas, hecas. In his quæ tres syllabas habent tertia complexioni respondet, quæ ex argumenti collocatione nascitur, in qua, a, vniuersam affirmationem, e, vniuersam negationem, i, affirmationem de parte, o, negationem de parte notat. In his, quæ duabus tantum constant syllabis nullam sequi complexionem ex tali verbi medij collocatione, tertiæ syllabæ absentia indicat. Ad argumenti quidem dispositionem priores duæ syllabæ spectant: in quibus binæ tantum comperiuntur vocales, e, quod significat subiectum conclusionis: & a, attributum: in quibus etiam aliquot comperiuntur consonantes, quæ antecedentia, consequentia, & repugnantia subiecti & attributi probandæ quæstionis declarant: inter quas litera, f, subiecti consequens, g, eiusdem antecedens, h, repugnans significat: C, attributi antecedens, b, vero attributi cōsequens, D, attributi repugnans notat. Primum igitur vocabulum ad vniuersam affirmantem concludendam inuestigandum esse argumentum, cui duæ priores syllabæ conueniant indicat fecana. Itaque cætera & nunquam fallax regula erit ad

ad vniuersam affirmationem concludendam medium inquirendum, quod sit subiecti conclusionis probandæ consequens, & attributi antecedens, id est, quod dici vniuersæ de subiecto, & vniuersæ subijci attributo possit. Sic primus & tertius primæ formæ modus efficiuntur: nempe barbara, & darij: Est enim tertius modus veluti pars primi. Secundum vocabulum rationes concludendi affirmationes de parte in tertia forma præscribit, quemadmodum, ti, syllaba monstrat, sumpto argumento, quod attributi quæstionis antecedens sit, vt indicat c, litera, in prima syllaba, & eiusdem quæstionis subiecti antecedens, vt g, in secunda syllaba ostendit: verbum igitur hoc, cageti, tres affirmantes modos tertiæ formæ medio, quod sit vtriusque extremi antecedens, indicat concludendos. Tertium vocabulum, dasenes sua postrema syllaba vniuersa negantem efficiendam significat inuento argumento, quod attributo quæstionis repugnet, & eiusdem subiectum consequatur: E, enim attributi repugnans, f, consequens subiecti notat. Hac via duo vniuersæ negantes modi cælarent, & celsare, & duo negantes de parte, quæ sunt horum veluti partes ferio & festino efficiuntur. Quartum vocabulum est, hebare, quod duos negantes camelstres, & baroco, medio verbo inuento, quod subiecto repugnet, & attributum consequatur effici docet. Quintum vocabulum gedato, negationes de parte concludendas indicat inuento medio, quod sit subiecti antecedens & attributi repugnans: qua ratione tres formæ tertiæ modi concluduntur, felapton, bocardo, ferison. Sextum vocabulum est, gebali, quod rationem concludendi affirmantis de parte ostendit, recepto verbo medio, quod subiecti sit antecedens, & attributi consequens: qua via in prima forma de parte affirmationes ex duabus affirmantibus præpostere collocatis (quam nonnulli quartam formam, vel figuram concludendi vocant) efficiunt. Ex duabus syllabis quæ vocabula constant: Primum est sebas, quod nihil sequi arguit cum adhibetur argumentum, quod sit vtriusque extremi consequens qua via affirmantes in secunda figura efficiuntur. Alterum est, hecas, quod ad concludendum ineptum esse medium indicat, quod sit subiecti repugnans, & attributi antecedens. Hac enim via in prima forma negans est assumptio, quod cum sit nulla sequitur certa conclusio. Tertium est, hedas, quod medium non accommodatum esse ad concludendum indicat, quod sit vtriusque extremi repugnans. Nam suppositiones ambæ, negantes essent, ex quibus nihil vnquam in quavis forma sequitur.

Hactenus, quæ vtrique parti disserendi artis sint communia, breuitati nostro instituto accommodata satis explicata puto. Sequitur, vt vtramque partem disserendi artis separatim, ac per se tractemus.

Consequens attributi.

Consequens subiecti.

LIBER TERTIVS

De Demonstratione.

CAP. I.

ANALYTICAE naturam, vim, partes, & proprietates abunde in lib. suis analyticis tractavit Aristoteles. Sed quoniam in illis permulta sunt, quæ potius ad artem accurare, & subeliter tradendam, quam ad demonstrandi usum & exercitationem pertinent, & quæ non tantum vilitatis quantum difficultatis habent: nec facile memoria retineri possunt: illis omisissis, ea omnia breuiter, quæ ad artes vniuersas discendas, & docendas maxime necessaria visa sunt, potissimumque ad Aristotelem intelligendum conducunt, & facile retineri memoria possunt, complexi sumus. Ac primum, vt, (ab eo ordiar, in quo tota fere vis, & perfectio demonstrationis sita est) initium ab ipso fine ducam. Nam omnis instrumenti vis & perfectio ex ipso fine ad quem comparatur est, dignoscitur. Quare cum ad scientiam comparandam demonstratio instrumentum sit: Nobis primum in animo notio & perceptio quædam veræ scientiæ est antecapienda, firmiterque retinenda. Deinde ex illa demonstrationis natura & vis est inquirenda, examinanda, & probanda. Itaque scientia sic definitur: vt sit rei per causam cognitio, vt quæ ita illius rei sit causa, vt aliter se habere non possit: quæ scientiæ definitio sic est accipienda, vt ad absolutam & plane perfectam scientiam solum pertineat: & non ad imperfectam vel quæ abusus scientia vocatur, aut scientiam quia est (vt loquuntur) qualis est ex effectis causarum cognitionem quæ continet, aut experientia nascitur, aut sensu aliquo, vel leui & inconstanti causâ comparatur, cuiusmodi est opinio vel existimatio. Nam non satis est rem nouisse quæ causa est, nisi etiam eo nomine, quo causa est, nota sit, & nisi eius causæ perpetuâ hanc vim esse, & naturam vt huius generis effectum semper producat, animo sit confirmatum, quæ est assensio rei vniuersæ, quæ nunquam euelli vllis rationibus potest: ad hanc scientiam consequendam omnis demonstrationis opera est destinata. (Nam alterum scientiæ genus alio modo, & alio demonstrationis genere suo loco decebimus.) demonstratio igitur propriè sic definitur: Ratiocinatio, quæ propterea quod animo sit percepta, atque impressa veram parit scientiam: qua definitione vis & forma vniuersæ demonstrationis intelligitur. (Nam permultæ aliz, ratiocinationes sunt, quæ huiusmodi cognitionem non efficiunt, etiam si animo imprimantur.) & finem continet, quæ est scientiæ efficientia. Est itaque veluti caput, & principium, ad quod cætera omnia, quæ de demonstratione eiusque partibus, & proprietatibus tractabuntur, pertineat: & quo recte ne secus esse ea sine

veluti lapide lydio probabuntur : quæ si suo ordine & lucide explicatæ, pro vt nostri instituti breuitas postulat, tractentur, & analyticæ & demonstrationis omnis fortassis natura aperte intelligetur. Ea est enim vtriusque affinitas, & naturæ coniunctio, vt vnâ efficiens sit, & altera finis. Nam demonstratio efficiens causa est demonstrandi scientiæ, quam analyticam vocamus. Sed quoniam seruata docendi optima methodo a simplicissimis est ordiendum, a partibus demonstrationis simplicissimis exordiemur.

De subiecto demonstrationis.

CAP. II.

PARTIVM demonstrationis sicuti & ratiocinationis duo sunt genera, aliarum enim simplices, aliarum quidem coniunctæ sunt : simplices autem partes tres sunt, subiectum, medium, & affectio seu proprietas. Ac subiectum, est quod in conclusione subiicitur, & in assumptione cum verbo medio accipitur. Illud autem priusquam aggrediamur aliquid de eo demonstrare, in rerum natura esse intelligendum est, & quænam sit eius natura & definitio ante cognoscendum. (Nam de nihilo aut incognito nulla res demonstrari potest.) Propterea appellatur ab interpretibus το δόξαι, id est, datum vel concessum, id est, quod re vera extat, vel extare supponitur : & illud semper substantia est, vel ac si substantia est, accipitur. Cum enim de accidentibus aliquo, aut proprietate, aliquid ostenditur, tum non ea consideramus, quatenus in subiecto herent, sed quatenus ipsa sunt subiecta : vt cum aliquid de motu, de tempore, de loco, demonstratur, tum illa sunt subiecta demonstrationis, & in rerum natura esse ponenda, eorundemque definitio ante intelligenda sunt ante, quam demonstrantur in rerum natura esse. Itaque quod est subiectum aliquando esse alterius demonstrationis proprietatem non est incommodum : vt in Mathematicis plerumque euenit, & præcipuè in Aristotelis exemplo primo cap. Primi de demonstratione. Triangulus enim subiectum est, cum concluditur habere tres angulos pares duobus rectis. Attributum autem est, cum ostenditur supra quamuis rectam lineam posse constitui triangulum.

De medio demonstrationis.

CAP. III.

MEDIUM, verbum est aut definitio, qua subiectum & proprietas vincuntur, & copulantur, semperque causam propter quam subiecto proprietas conueniat, continet. Sed vt hæc apertius intelligamus, altius paulò repetendum est : Trique definitionum genera a nobis sunt declaranda. Quorum primum positiones vocantur : secundum, quæ a demonstratione situ & positione tantum differunt : Tertium notionis tantum quæ demonstrationis conclusionis attributum esse possunt. Positiones autem sunt,

sunt, quæ pro confesso, & sine vlla probatione veræ, & certæ accipiuntur, suntque suapte natura perspicua, & appellantur principia. Nam etsi plerûque expresse in demonstrationibus non collocentur: tamen ad ea usque resoluti potest ipsa demonstratio, & in ea, quæ pro medio sumitur causa, definit: cuiusmodi apud Euclidem definitiones sunt puncti, cuius, recti, acuti, obtusi, anguli. Definitiones vero, quæ a demonstratione situ & collocatione tantum differunt: semper rei causam propriam, & primam continent, quæ demonstratur: quæ quidem definitiones inter extrema collocatæ perfectas efficiunt demonstrationes, & aptè respondent, cum quaeritur cur res sit: utrumque genus definitionum *οὐσιώδεις λόγοι* a Galeno & Aristotele appellatur, a nostris vero, & recentioribus essentialia, vel substantialia definitiones. Sed posterius solum genus, continet definitiones, quæ proprie appellantur causales, quod propriam, & coniunctissimam rei causam continent. In tertio genere sunt, quæ a Galeno *ἡς ἀντιόας* & ab Aristotele *τὸ σημαίνει τὸ ὄνομα καὶ λόγος ὀνομαστικῆς*, id est, notionis anticipatæ intelligentiæ, & nominis definitiones: cuiusmodi sunt descriptiones, & explicationes vocum, quæ explicatum, & euolutum rei conceptum animo relinquunt inherentem: cum tamen coherere in rerum natura rem cuius sunt explicationes non arguant, nec causæ consecutionem monstrent, sed nudam, & simplicem in mente notionem, quæ necessario antecapienda est, quam proprietatem de re subiecta demonstrare, relinquunt. In hoc genere sunt definitiones proprietatum. Nam semper vocabulum, quo significatur proprietas, interpretatione, & etymologia accommodata, & propria ante demonstrationis constitutionem est intelligendum. His iam ita constitutis nascitur controuersia, quænam harum trium definitionum, & cuius extremorum sit definitio, quæ medium est demonstrationis: subiecti an ne attributi? atque omnes consentiunt medium in secundo definitionum genere semper collocari. De quo sitne subiecti an attributi, ita statuunt plerique interpretes: ut in affectionibus, quæ ex proprijs internis, & ingeneratis, & ut cum illis loquar essentialibus subiecti principijs oriuntur, demonstrandis, pro medio accipiendam rei subiectæ definitionem. In illis autem affectionibus demonstrandis, quæ minimè ex enatis rei subiectæ, principijs manent attributi definitionem sumendam volunt. Ego autem in omni affectione demonstranda, medium ipsius affectionis esse definitionem, voluisse Aristotelem censeo. Nam 9. cap. lib. 2. de demonstratione, scribit idem esse nouisse affectionem quid sit, & propter quid. Atqui propter quid, causam continet, ob quam in re subiecta heret affectio, illa autem medium est. Erit igitur affectionis definitio medium. Quod etiam eodem cap. his verbis confirmat: quaerere, inquit, proprietatem quid sit eius definitionem quaerere, qua inuenta statim cognoscimus, & quid sit, & cur sit ipsa proprietas, idque exemplis illustrat: inter quæ definitionem eclypseos, quod attributum est, & affectio lunæ, adducit, interpositionem terræ inter solem & lunam. Item decimo septimo capite eiusdem lib. apertissime ita scribit. Nec dissimilis ratio de medio est, medium enim maioris extremi definitio est. Deinde rationes maxime perspicuæ id ipsum confirmant. Nam par ratio est ut medium sit eiusdem definitio cuius est causa, est autem semper attributi causa, erit igitur semper attributi definitio. Præterea, qui satis esse, nudam rei subiectæ

definitionem pro medio adhiberi opinantur: Pro accuratis demonstrationibus petitiones principij, quæ captiosæ sunt ratiocinationes, & nugares accipiant necesse est, quis enim non videt, si demonstrandum suscipiatur, hominem esse risus participem, & pro medio sumatur animal rationis particeps, non idem omnino esse subiectum & medium? Neque enim satis est verba aperuora esse, vt principij petitio vitetur hoc profecto modo, & ab etymologia, & verbi notatione & interpretatione argumentationes ductæ, demonstrationes erunt, & res affectionis causa non erit, sed verborum notitia & perspicuitas. Si quidem res omnino eadem est, eodémque modo in omni efficientia posita subiectum, & eius tota definitio. Nec vllum discrimen habet: Nisi quod definitio euoluit, & explicat, subiectum inuoluit, & confuse, eandem rem significat. Postremo efficiunt, vt vna tantum vnusquisque rei sit propria affectio. Nam talis est natura medij demonstrationis, vt semper cum attributo reciprocetur, & cum solum effectum habeat: Nec vnquam alium diuersæ formæ procreet. Medium autem, vt volunt, est definitio subiecti, quæ semper vna tantum vnus rei est. Quare tantum vnus rei est affectio: vt si risus particeps sit propria affectio hominis, cuius causa est animal rationis particeps, disciplinarum capax hominis affectio non erit, nec eius causa erit eadem definitio. Siquidem risus particeps & disciplinarum capax specie differunt. Verum igitur erit semper in accuratis demonstrationibus, definitionem attributi, id est, affectionis demonstrandæ pro medio esse sumendam. Sed quoniam ea duplex est, alia enim notionis, alia causam continens: posterior accipienda est: in qua aut ipsum subiectum aut subiecti definitio, aliquæ pars princeps, certo quodam modo in efficientia posita continetur. Neque enim nudum subiectum, solæ definitio, aut pars pro medio, & affectionis definitione recte adhibetur, nisi aliquid quo modus & efficientia, naturæque societas affectionis, & subiecti significetur, addatur. Ac ita Aristotelis verba primo de anima sunt intelligenda: cum omnis demonstrationis principium esse definitionem subiecti asserit: est enim omnibus affectionibus commune principium & veluti fons subiecti definitio: quæ alio atque alio modo accepta, diuersisque rationibus, & instrumentis ornata, diuersa producit effecta. Neque temere fit, vt subiectum, aut eius definitio, aut pars aliqua princeps subiecti aut definitionis in affectionis definitione cernatur: cum proprietas omnis, sicut aliud quoduis accidens semper subiecto innitatur aliquo, nec simplicem, absolutamque naturam, sed substantiam aliquam semper respicientem habeat. Et propterea non simpliciter entia aut res ab Aristotele, sed entis & aliquid rei appellantur, & earum definitiones non simpliciter definitiones, sed *ex his quæ possunt*, id est, ex additione vel adiectione: nempe accidentium definitiones 7. primæ Philosophiæ vocentur. Huiusmodi autem definitiones tum demum probe, & legitime dicuntur effectæ & constructæ, cum causam propter quam accidentia in rebus subiectis herent, & modum, quo ab ipsa causa proferuntur continent. Quare, qui existimant alia esse insita ac innata attributi siue affectionis principia, quam quæ ex subiecto nascuntur, aut per aliam causam demonstrari posse, quam quæ ex subiecto oritur, vel in eo inest, plane falluntur: quandoquidem omnis vis affectionis ab ipso subiecto manat, & derivatur. Ex his & illud quod valde anxios, & sollicitos Aristotelis inter-

interpretes reddit, facile tollitur. Nam cum duplicem faciam definitionem affectionis, dubitasti vehementer, siue formalis an materialis definitio affectionis, quæ demonstratione concludi potest, eiusque complexionis esse attributum. Ac volunt quidem interpretes per formalem cōcludi materialem, non autem contra, per materialem concludi formalem. Formalem quidem vocant, quam nos notionis, materialem vero, quam nos causam continentem, vel causalem vocamus: verumtamen cōtrario modo se habet, quam quo illi statuunt. Nam medium causam semper continet, notionis vero definitio, non continet causam, sed simplicem tantum rei conceptum declarat, & id facile apparet, ex Aristotelis exemplis, ut eclipsis est affectio lunæ, cuius formalis est definitio, priuatio luminis in luna: & hanc conclusionem demonstrationis vocat, item tonitrus affectio est, cuius formalis definitio est sonitus in nube factus: utramque per materialem demonstrat. Nam priorem per hanc, interpositus terræ inter solem & lunam, posteriorem vero per istam, agitatio calidæ exhalationis intra nubem, quæ materiales sunt, demonstrat, quippe perspicue materia in eis ponitur: Nec dissimilis est in cæteris ratio. Nam si quis, verbi gratia, definitionem requirat somni, statim redditur, cessationem esse externorum sensuum: At si quis causam eius postulet, mox eleuationem vaporum ex stomacho, qui omnium exteriorum sensuum principium occupant & impediunt, respondebit. Equis hic non videt materiam somni causam esse. Sed eos id fefellit, quod eandem proprietatem, atque ipsarum substantiarum rationem in causis inquirendis esse existimauerunt: cum in concretis substantijs duæ sint permanentes causæ inter se distinctæ: Ex quibus concretum ipsum constat, nempe forma, & materia. Proprietates autem, & accidentia omnia id ipsum quod sunt, nihil aliud sunt quam nudæ & aduentitiæ formæ: nec aliam materiam habent quam subiectum in quo insunt, aut eius aliquam partem, vnde enascuntur. Propterea cōtrario modo in substantiis, quam in accidentium causis euenit. Nam materia eiusque proprietates, per substantiæ formam, quæ finis & perfectio est materiæ demonstratione ex suppositione, concluduntur: licet ipsum compositum ex materia & forma de alia substantia accurato demonstrationis genere nunquam concludi possit. At vero ipsa accidentia & proprietates cum formæ sint, per materiam, id est, subiectum aut eius aliquam partem in efficientia positam demonstrantur: verum hæc plana faciamus exemplis: homo verbi causa substantia quædam est: Item claus, quorum duæ sunt partes, materia nempe, & forma: hominis quidem forma est, rationis vis siue animus humanus: Materia, corpus ad eius usum, & ut animo pareat aptum. Si animus humanus fuerit, necesse est, & corpus esse huiusmodi: & claus forma est, instrumentum aptum, ad occidendam & ferendam seram: Materia autem ferrum aut durum corpus aliquod huius formæ capax. Ita igitur rectè concluditur: si forma claus & perfectio sit, necesse est, materiam talem subesse, ferrum scilicet aut duram aliquam materiam talis formæ capacem: Nec tamen aut homo aut claus de altera substantia demonstratur: verum somnus, color, calor, & reliqua eiusmodi accidentia de rebus ipsis demonstrari possunt. Itaque in substantiis semper forma, & finis materiæ, & proprietatum tam ipsius materiæ quam ipsius compositi causæ sunt primæ & principes. In accidentibus autem, eorum materia

causa est forma. Neque vero nos urgebunt incommodo, quo premuntur, qui definitionem notionis pro medio adhibent. Nam illi apertam principij petitionem conficiunt. Recte enim putant se demonstrationem conficisse, cum ita concludunt. Quicquid ridere potest est risus particeps: at homo ridere potest: est igitur risus particeps. Quid obsecro inter ridere potest, & risus participem esse, interest? Nisi quod alijs verbis eadem res exprimitur? utrumque enim eadem de causa vera & principe in re subiecta inherere ostenditur: verbi gratia hoc modo: Omne animal rationis particeps iucunda re percussum, & libero diaphragmatis, & splenis motu percussum: ridere potest, & est risus particeps: Omnis autem homo natura est eiusmodi: omnis igitur homo ridere potest & est risus particeps. Sed quis hic non videt medium esse diuersum ab extremis, scilicet presentiam rationis in animali, iucundæ rei obiectionem Splenis atque diaphragmatis motum liberum? Nam medium hic non est idem omnino quod homo, aut risus particeps, aut ridere posse, quemadmodum eadem erant inter se ridere posse & risus participem esse. Obseruandum est igitur diligenter in demonstrando, ut medium re ipsa diuersum sit quippiam ab utroque extremo, etiam si semper cum minori extremo cohereat, sicut & ipsa affectio: ut facultas ridendi, & discendi inter se res sunt diuersæ, & aliz quam homo, semper tamen in homine existunt. Ita causa ab effectu semper est distincta, & a subiecto ipso diuersa, in subiecto tamen eodem semper manet. Ob id in demonstrando, subiecti de quo instituitur demonstratio natura primum inspicienda & examinanda est, videndumque an ex ipsius rei sola forma, vel sola materia oriatur ipsa proprietas, & quo efficiente producit, & ad quem finem tendat anima duertendum: an ex quibusdam, an ex omnibus causis simul iunctis ipsa proprietas nascatur. Si enim ex materia quemadmodum nonnullæ rerum naturalium & artificiarum proprietates affectiones nascantur, tum materia in definitione, quæ demonstrationis medium futura est, constitui debet, & ita adhiberi, ut ex eius vi & efficientia proprie affectio manare appareat. Sin a forma, quemadmodum Mathematicarum demonstrationum attributa ferunt, eodem quoque modo a dhibenda est, & forma. Par quoque ratio est, si a fine proprietates deriuentur, in quo genere sunt moralis Philosophiæ demonstrationes. Nec aliter faciendum est si ab efficiente causa proprietas fluxerit quemadmodum in naturalibus & artificijs sepe fit. Ac postremo si omnes causæ concurrant, cum quæ ex parte in efficiendo conueniunt, sunt connectendæ, & quatenus huiusmodi proprietatem procreent, una ex omnibus est consicienda definitio. Neque unquam aliqua harum, nudæ & separatim, pro medio est accipiendæ: Sed vis semper & efficientia explicanda est nec aliter conficietur ea definitio, quæ accuratæ demonstrationis medium esse poterit, cui si notionis definitionem adjicias, demonstrationem collocatione tantum & situ carentem confectam habebis, ut tonitrus definitio est, & demonstratio sonitus in nube propter exhalationis calidæ agitationem intra nubem factus. Item eclipsis, priuatio luminis in luna propter interpositam terram inter solem & lunam, in similibus similis est ratio. Atque ex his, quid sit medium demonstrationis, cuius extrema definitio, & qualis sit, & quomodo instituenda, ut institui nostri breuius potest, perspicui potest.

De proprietate.

CAP. IIII.

SEQUITUR pars tertia simplex, quæ affectio, proprietas, maius extremum, & conclusionis attributum ab interpretibus autem *τὸ ὑπερταύτης*, id est, quæsitum, quod demonstratio id quærat, dicitur. Cuius ea est natura, ut semper accidens sit, & nominis notione, ante quam demonstretur, necessario intelligatur; & si in rerum natura cohereat necne ignoretur: id enim demonstratione tantum efficitur. Quod dixi semper accidens esse: id & rationi & Aristotelis sententiæ maxime congruit. Nihil enim quod est in natura, & definitione alicuius comprehensum de eodem accurata demonstratione concludi potest. Nam necesse est vniuersam naturam, & definitionem, eius rei de qua aliquid demonstratur es prius certo cognitam habere, quam de illa aggrediaris id demonstrare: & ob id quod demonstrationem tum quæritur ante demonstrationem confectam inuenietur, & perfecte cognoscetur: quod fieri non potest. Nihil enim quod demonstratione ostendi potest, ante quam demonstretur perfecte cognoscitur. Nec vero satis est nouisse definitionem notionis subiecti, sed oportet, & rei definitionem prius intellexisse, & omnia (ut ita loquar) superiora attributa essentialia, atque de substantia vna alia substantia enuntiari non potest, quæ non sit in eius definitione, quare nulla substantia de altera demonstrari potest, quia sic cognosceretur, priusquam cognoscatur. Ideo substantiarum cognitio ea ex parte, qua substantiæ sunt sola definitione comparatur, quæ omnes causas continet, si composita substantia sit. Ergo omnis demonstrationis attributum: & quæsitum ut diximus, est accidens in substantia extans, quemadmodum Aristoteles 7. primæ Philosophiæ & 2. de demonstratione multis & apertis verbis confirmat. Itaque recte dicimus demonstrationem esse cognitionem accidentium: definitionem vero propriæ & per se substantiarum cognitionem. Nam ut toto illo septimo lib. primæ Philosophiæ docet, accidentia non propriè definiuntur.

De partibus coniunctis.

CAP. V.

EX coniunctione simplicium partium duæ oriuntur coniunctæ, quæ communi nomine sumptiones vocantur: quarum prior propositio posterior assumptio dicitur. Quando autem istarum quævis huiusmodi est ut nulli non appareat vera, omnesque qui deprauati iudicii non sunt, eam necessario admittant: tum *ἀξίωμα*, id est, pronuntiatum, aut cum interpretibus dignitatem vocabimus: quia superius vi fide sit digna, nec vlla probatione indigeat: ut est illud, omne totum est maius sua parte. Quando vero non satis aperta, & perspicua est aliqua sumptio, sed quadam explicatione opus habet: tum duplici ratione duo diuersa nomina habet. Aut enim veram esse sumptionem statuimus ex eius sententia quem docemus, propterea quod ve-

ram illam esse ipse putet: & suppositio vel concessio vocatur: quia donec oportunitus locus, vel resurandi vel confirmandi eius occurrat, veram esse concedimus, & pro vera in docendo usurpamus. Aut veram esse sumptionem nobis concedi postulamus, donec accommodatio probandi vel improbandi locus occurrat, licet illam non intelligat veram esse, vel etiam plane falsam existimet, qui docetur, & petitio vel postulatam appellatur. Sunt igitur duæ summptiones, quæ principia coniuncta & copulata partes appellantur, quæq; semper *assumptæ*, suppositiones aut postulatæ sunt: Aut hæc simul permixta sunt, & temperata, quæ instar materiæ, sunt demonstrationis. Verum non satis est instrumenti formam & materiam subiecisse, sed etiam materiæ proprietates, & qualitates, quæ exequendis formæ functionibus accommodatæ sunt & necessariæ, & intelligendæ sunt & declarandæ: ut non satis est dixisse gladium instrumentum ad secandum comparatum ex ferro aut calyce factum: sed ex tali genere ferri & calybis, & ita temperati, & elaborati &c. dixisse oportuit. Ita quoque non satis est dixisse demonstrationem, ratiocinationem, quæ scientiam pariat, cuius tres sunt partes simplices, duæ coniunctæ, quæ vel axiomata, postulatæ, vel suppositiones sunt: sed summptionum eiusmodi qualitates, & conditiones indagandæ sunt, ut huiusce instrumenti vim compertam & ad usum aptam habeamus. De his igitur conditionibus dicamus.

De conditionibus summptionum.

CAP. VI.

IN principiis coniunctis primum postulat, ut vera esse intelligantur, sunt enim semper veritatis causa, cuius falsum esse non potest. Nam demonstrationis conclusionis, quæ perpetuo vera est, causæ sunt summptiones. Deinde ut prima sint, medioque vacent, requiruntur: Nam si alia demonstratione concludi possunt, vera iam esse non intelliguntur. Nihil enim quod demonstratione concludi potest, verum esse perfecte intelligitur, nisi postquam demonstratione est conclusum. Verum & hoc diligenter est advertendum quod vacare medio, prima immediataque esse, bisariam accipi possunt. Aut enim ita prima sunt & medio vacante, quod nullam aliud medium adhiberi potest, per quod illa præbentur. Aut vero quod nullum sit interiectum aliud medium inter extrema, sed proxime cum medio maius extremum, & proxime cum minori medium sit coniunctum. Atqui hoc posteriori modo absolutas, & perfectas demonstrationes ex primis & medio vacantibus actu confici necesse est. Priori vero medio non actu & expresse medio vacantes, & primas esse est necesse, sed facultate, & potentia tantum. Satis enim est, ut omnibus suis numeris absoluta, & ex primis medio vacantibus constituta dicatur demonstratio, si reipsa, nihil sit interiectum inter media, & extrema, & omnia per quæ summptiones probari possunt cognita sunt, & ad vltima, quæ nullam amplius probationem habent, nec requirunt, resoluti possunt. Nam verbi causa, si decem fingantur ratiocinationes, quarum una deinceps alterius sit causa, & una complexio per reliquarum novem summptiones probari potest: modo decimam ordine, in primam retexere sciamus: decima illa, ex primis

primis & medio vacantibus recte constare dicetur, & nos ex primis scientiam consecuti proficemur. Sin aliquam harum nouem ratiocinationum sumptionem ignoremus: tum ne decimæ quidem scientiam adepti sumus, nec ipsa ex primis & medio carentibus confici dicetur demonstratio. Illæ autem demonstrationes (vt quædam sunt) quæ vtraque via ex primis & immediatis constant, ab Aristotele elementa vocari solent, quod in ea fiat vltima resolutio. Tertia principiorum coniunctorum conditio est, vt suapte natura priora & notiora sint conclusioni: Nam scientia est rei per causam cognitio, causa vero suapte natura & prior & notior est effectui: quare cum sumptiones sint causæ conclusionis, priores & notiores erunt natura ipsa conclusioni. Dixi autem natura, quod quædam sunt, quæ sensibus tantum nota sunt, & illa notiora nobis non natura dicuntur, in quo genere sunt res singulæ quæ sensibus subiiciuntur. Et quædam quæ simpliciter, & absolute sunt nota, & dicuntur natura nota, vt sunt res vniuersæ siue vniuersalia. Nam vniuersalia vt vniuersalia sunt omnino, & absolute sub sensum cadere non possunt: licet in re singulari, quæ sensu percipitur, rei vniuersalis forma & species animo confuse percipi potest. Nam cum magno multumque distante spatio, corpus aliquod obijcitur sensibus: propter interualli distantiam aliudue impedimentum, tum iusto suo acumine, sensus iudicare de obiecto non potest: quia tamen illud corpus a se & nullo impellente moueri, aut animalis lineamenta, colorem, aliudue accidens extremum, & commune sensu percipimus: statim internam, atque insitam animalis formam, & notionem communem animo percipimus, sed confusam tamen, & indefinitam. Sed vbi propius accesserimus, & ex alijs eiusdem corporis accidentibus minus confusis, & incertis aliam speciem cōcipimus, tum in aliam certiorē, magisque distinctam formam, commutamus priorē notionem, & certi cuiusdam generis animalis speciem in animo statuimus, eiusque notionem animo continemus. In hac sensus commotione res, quæ primum sensum excitauit, singularis erat: sed species quam mens primum percepit rei vniuersalis notio erat. Non tamen actu, & re ipsa erat notio vniuersalis, sed potentia tantum, quia tunc demum actu & re ipsa vniuersale est, cum animus abstractam & seiunctam formam, a rebus singularibus concipit, & retinet, quam etiam singulis quæ præsentēs non sunt communem esse intelligit. Atqui vt apertius & quæ natura, & quæ nobis sunt notiora intelligamus, cognitio nobis paulò diligentius est explicanda, & diuidenda. Ob id aliam confusam & inchoatam, aliam distinctam, & absolutam cognitionem statuamus. Confusa autem a sensibus proxime subiectis externis & confusis communibusque maxime rerum accidentibus nascitur. Nulla enim res sensu cognoscitur, nisi per accidentia quædam, quæ quanto sunt communiora, tanto confusiorē magisque incertam cognitionem pariunt. Distincta & absoluta rursus cognitio duas habet species. Aut enim principiorum, primarumque causarum cognitio est, & ab Aristotele *νοῦς*, id est, intellectus vel intelligentia, vel principiorum habitus vocatur. Aut est conclusionis & effectuum, ex principijs causisque orta cognitio: & *ἐπιστήμη*, id est, scientia appellatur. In vtraque cognitione inuestiganda, & assequenda magnum quoque est discrimen. Nam si nobis principiorum, & causarum sit comparanda cognitio: tum quia priora natura, & intellectu notiora principiis seipsis nihil

habeant necesse est, ut a notioribus nobis, id est, sensibus magis perspicuis, quæ confusa est cognitio, ducamus exordium: & quoniam ea principiorum natura est, ut sint quam maxime vniuersalia, fusissimæque dilatentur: ex ijs colligantur, par est, quæ fusissima sunt, latissimæque sensibus patent, hoc est, quæ sensus in rebus plurimis percipit, cuiusmodi sunt communia maxime accidentia. Si vero conclusionis & effectorum sit inuestiganda cognitio, tum principijs & causis iam cognitis est utendum, nec aliis quam ab illis in docendo exordium petendum, & propterea a prioribus natura & absolutè, qui hac via videntur, initium in docendo ducere dicuntur. Sed quoniam principia plerumque alia alijs magis vniuersalia, & alia alijs minus late patent: propterea inter se comparata, magis vniuersalia, natura notiora, minus vniuersalia, quod magis ad singularia accedant, quæ sensibus percipiuntur, non natura & simpliciter, sed nobis tantum nota dicere solemus. Itaque ob hæc duo cognitionum genera vniuersalia, & singularia, id est, minus vniuersalia: tribus modis comparantur. Primo, qua ratione vniuersale & singulare, siue minus vniuersale ambo confusa cognitione, quæ ad principiorum cognitionem destinata est percipiuntur: ac tum vniuersalia minus vniuersalibus priora sunt, & notiora nobis. Nam prius forma rei vniuersalis, & communis notio, quam rei singularis sensibus occurrit. Nam prius corporis forma quam animalis, & animalis quam hominis, & hominis quam Platonis in re singulari à sensu percipitur. Priorum enim communia accidentia, & priora sensibus obijciuntur. Altero modo qua ratione vniuersalia & minus vniuersalia ambo sub perfectam, & absolutam cognitionem cadunt, comparantur, & tum quoque priora sunt vniuersalia, singulis, id est, minus vniuersis, & vniuersalia dicuntur notiora natura, & minus vniuersalia notiora nobis. Illa enim semper hæc continent, & in eorum definitionibus adhibentur. Postremo, vniuersalia, & singularia comparari possunt, qua ex parte singularia sub sensum, & vniuersalia sub intelligentiam cadunt, ita ut vniuersalia ad distinctam, singularia ad confusam cognitionem referantur: tum res singula nobis tantum nota, res autem vniuersa simpliciter & naturæ nota dicitur. Et quoniam per demonstrationem, distinctam cognitionem inquirimus, quam scientiam appellauimus: in ea inquirenda non est nobis ordiendum a singulis, quæ nullum in demonstratione locum habent, sed ab vniuersalibus principijs animo conceptis & confirmatis, quæ absolutè priora sunt ipsa complexione & notiora. Itaque demonstrationis sumptiones priores & notiores, & causæ conclusionis erunt. Quæ cum ita sint, consequens est, ut necessariz perpetuz, & de toto genere demonstrationis accuratæ sumptiones sint, earumque attributa per se & propter se, & hoc ipso quod res sit, subiectis conuenire oportet. Necessariz quidem sunt, quia quæ sub scientiam cadunt, non possunt aliter se habere quam quo modo scientia comprehenduntur. Si enim certa, & definita causa alicuius rei cognita sit, vniuersa tamen rei ascensio desit, per quam res dubia omnino non esse existimetur, quin eadem causa, eundem semper procreet effectum. Sed ambiguum & anceps indicemus, possint eadem causa idem semper efficere: tum hac causæ cognitione, rei scientiam natam non esse certum est: etenim sensu, experientia, aut opinione, hoc modo cognoscere possumus, aut saltem cognoscere nobis persuadere: Sed si alio modo, quam quo scientia,

scientia, causæ comprehenduntur, & sine effectibus spectentur, aut effectus ipsi sine causis, non necessaria plerumque videbuntur. Ut euenit in magna parte affectionum naturalium. Nam si causæ rei efficientiam & naturæ vim, finemque a natura propositum, non spectes: sed singulorum effectuum, qui ex læsa natura, & impedita causa oriuntur, respicias euentus: Nulla necessaria causæ, & effectus societas, & coniunctio erit: vt necessaria causa est exempli gratia, cur disciplinarum, aut risus capax, sit homo, tamen tanta potest esse intemperies corporis, tamque incommoda & inepta eius constitutio, vt natura a vero suo instituto detorqueatur finēque proposito priuetur, & vtriusque expertus homo reperitur: quare semper necessitas collocanda est in causa, & in ea respicienda, & non in singulari euentu. Perpetuas vero & vniuersas esse oportet sumptiones hoc ipso quod sunt necessariæ. Caduca enim & singula quæ ex parte singula sunt, quia successione sunt infinita & momentanea nulla scientia comprehenduntur. Est quoque & hoc necessarium, vt sumptiones sint de toto genere: quia nullo tempore circumscribuntur, & absoluta dicuntur a tempore, quod semper de toto subiecto attributum dicitur. Neque satis est omni & semper subiecto attributum conuenire, sed etiam per se id fieri oportet. Per se quidem, duobus modis dicitur. Primo, quando attributū est subiecti definitio aut definitionis pars aliqua expressa vel inclusa: cuiusmodi sunt genera proxima proximæque differentiarum, & superiora genera, remotæque differentiarum. Secundo modo per se dicitur, quæcunque subiectum aut eius partem aliquam principem in sua definitione habent: & hoc modo propositio accuratæ demonstrationis per se dicitur. Nam affectio siue proprietas in propositione medio attribuitur, quod quidem medium vt supra diximus subiecti definitionem, aut aliquam eius partem in efficiendo positam continet. Et hæc eadem ratio est cur assumptio demonstrationis accuratæ primo modo per se dicatur: quia medium est minoris extremi attributum, & eius definitio, vel pars aliqua in efficiendo posita: quoniam quæ per se attributa subiectis conueniunt, & vnum alterius semper causa est mutuæque se consequuntur: Necessæ etiam est, vt omnia quæ per se conueniunt, propter se etiam conueniant. Ob id inter *tabi' autē* & *di' autē* interest, quod *autē* autē attribuenti necessitatem *di' autē* causæ connexionem significet. Quæcunque autem per se & propter se conueniunt, vel ipsa sola si contrarij vacent, vel coniunctis contrarij si quæ habent necessario offeruntur, vt in hæc enuntiatione. Omne corpus animatum sensus particeps, propterea quod naturæ persequi commoda, & fugere incommoda potest, a se moueri potest. Hoc attributum a se moueri potest, per se, propter se, & necessario subiecto conuenit, & per se autem secundo modo, quia habet subiectum in efficiendo positum in definitione. Item huius omne animal est corpus animatum sentiens, vt naturæ fugiat incommoda, & persequatur commoda: attributum primo modo per se subiecto conuenit. Est enim animalis definitio ad finem aliquem proposita. Per se quoque secundo modo ac necessario sunt: Omnia numerus par est aut impar: omnis linea aut est recta aut curua: Omnis quantitas est aut continua aut disiuncta: Cæteraque similia, in quibus nulla discriminum pars omititur, quæ in eodem genere subiecto cernuntur. Attributiones sumptiones etiam subiectis, hoc ipso, quod sunt huiusmodi, & quatenus hoc

nomen formamque habent, congruere oportet: quod vocat *auti* Aristoteles, necessaria, & per se, & propter se, est hæc sumptio: Omnis homo a lauro moueri potest, nam attributum est, a se moueri potest, quod principi parti definitionis hominis, animalis scilicet, per se & propter se inest, non tamen homini eo nomine quo homo est, sed quatenus animalis veluti quædam pars est, ac species. Denique quanquam sumptiones, & per se, & propter se, & quatenus sunt huiusmodi attributa subiectis accommodata habeant: ut tamē vniuersalem efficiant demonstrationem & omnibus suis numeris absolutam, necesse est affectionem de primo suo subiecto concludi. Ita, vt nec prius, nec simul, alteri accommodari possit: verbi gratia, quanquam fraxino, arbor, propter se, & per se, & quatenus huiusmodi est conueniat: non tamen primo fraxino attribuitur, quia simul quercui, lauro, & cæteris arboribus conuenit. Item a se moueri posse homini conuenit per se, & propter se, sed non primo, quia animali primo conuenit: nam alteri nulli nisi sub animali comprehensio conuenire potest. Quandocunque igitur huiusmodi affectio, de subiecto concluditur, cui per se, propter se, quatenus ipsum & primo conuenit: vniuersalis demonstratio appellatur, & talis affectio vniuersale primum dicitur: sed si de parte vel specie subiecti tantum concludatur talis affectio, etiam ambæ sumptiones & ipsa conclusio de toto genere enuntiant: demonstratio de parte vel particularis dicitur. Ut cum hoc modo concluditur, omne corpus sensus particeps ad suæ salutis conseruationē habet, vt a se moueri possit, atque omnes lopades, omniaque ostrea sunt eiusmodi: omnes igitur lopades omniaque ostrea a se moueri possunt. In parte tantum hæc dicitur demonstratio, quod attributum non concluditur de eius primo subiecto. Quare demonstratio vniuersalis erit, quando subiectum sumitur, quo primum positum ponitur affectio, & eo sublato primum tollitur. Sed sæpè cur minus huiusmodi affectiones, de primo suo subiecto non demonstrantur, triplex est causa, prima est subiecti solitudo, quod vnum numero est, quemadmodum est sol, luna, mundus, & huius generis alia, cum quibus vniuersi generis nota recte coniungi non potest: quandoquidem in alia distribui nequeunt. De huiusmodi enim, etiam si per causam propriam, & proximam concludatur affectio, non tamen vniuersalis & de toto genere erit demonstratio. Altera causa, quando primum subiectum affectionis, nullum commune nomen habet impositum, tum enim necesse est, vt per vnā & eandem causam de multis rebus forma distinctis eadem affectio sæpius concludatur, quod cum fit tales demonstrationes de parte siue particulares ab Aristotele dicuntur, vt si quis cornigeri, ruminare posse, disfluentia statim, habere folia, aut similiū, quæ veræ affectiones sunt, prima subiecta querat, deque eo demonstrare hæc possit: quia nullum comperitur nomen subiecto impositum, & vñtatum, eorum communis causa subiicienda est, & per eam de rebus omnibus, in quibus ipsa causa cernitur affectiones sunt singularim concludendæ: vt exempli causa, quæ animalia in superiori mandibula aduersis dentibus carent quos *corduæ* vocat Aristoteles, quia in alium a natura finem materia dentium, est conuersa nempe in cornua, propterea illa omnia cornigera sunt: & hæc causa eadem est communis, cur boues, cetui, oves, hirci cornua habeant, & cornigera animalia vocentur, quia nullum commune nomen habent. Item

omnia animalia, quæ omasum habent ruminare natura possunt. Omasum enim ad ruminandum comparauit natura, sed quia cunctis animalibus, quæ omasum habent vnum commune nomen non est impositum: propterea de singulis formis tantum hæc affectio concludi potest. Item arborum & herbarum communis causa est vna cur folia statim diffundant: nempe, quod amplius sint poti per quos alimentum æstiuo calore per omnes partes diffunditur: qui ambiente aere frigido hieme, opplentur, vnde insitus calor ad radices fugatur, adeo ut humorem nativum, ut in æstiuo calore arbores aut herbæ exerceant non possunt, & diffundere: quæ causa, viti, quercui, fraxino, & innumeris alijs, quæ nullum commune nomen habent, est communis, & per eam fluxa facile, & folia caduca habere, singulatim demonstratur de singulis eiusmodi herbis vel arboribus: Sed eiusmodi ratiocinationes demonstrationes primæ non sunt, & vniuersales, sed particulares tantum: Postrema est causa, quod cum ipsum subiectum nomen habeat, ramen quia vel nobis eius nomen est ignotum, vel speciem aliquam ipsius subiecti pro toto ipso subiecto & genere sumimus: affectionem de specie subiecti concludimus: & confecta demonstratione de parte vniuersalem concessisse existimamus, ut si quis concludat de isoscele proprietatem trianguli. Demonstrationis igitur perfectæ, & absolute quæ & quot sunt coniunctæ partes diximus, easque veras, primas, mediocres carentes, priores, notiores, & causas complexionis, & propterea necessarias, de toto genere, perpetuas, & sempiternas, per se, & propter se, & quæ ex parte eiusmodi sunt conuenire, affectionemque propriam de suo primo subiecto concludere oportere: quæ si huiusmodi sint *tu dicitur propria scientia*, ut inquit Aristoteles, id est, propria, & accommodata rei de qua agitur erunt, adeo ut in aliud genus transferri non possint, nec ad aliam rem ostendendam adhiberi. Nam quæ vnius scientiæ propria sunt principia, nunquam alterius scientiæ principia esse possunt, nisi ea sit scientiarum affinitas, & consociatio, ut vnius subiectum sub alterius subiecto, aut omnino, aut, quadam ex parte contineatur, adeo ut principia vnius scientiæ, alterius scientiæ principia contineant. Si autem hoc modo affectæ sint scientiæ, & vnius subiectum sub alterius subiecto, ut species sub genere continetur, & genus ad intellectum, species magis ad sensum pertineat, & sensilem aliquam semper habeat adiunctam differentiam, per quam generis amplitudo, & communitas auctatur, subalterna scientia dicitur illa, quæ est de specie atque adeo subalterna in totum: exempli causa: Arithmetici scientiæ subiectum est numerus ut latissime patet, omnesque numeros continet, sub quo continetur Musici subiectum, quod est numerus in sonis, qui est veluti species numeri subiecti Arithmetici. Nam musica, non numeri quatenus numerus est affectiones tractat, sed quatenus in sonis tantum numerorum proportio & ratio habetur. Quando igitur duarum scientiarum subiecta ita sunt inter se affecta, tum inferior scientia superioris scientiæ principijs in demonstrando utitur. Nam illa sunt causæ eorum, quæ in inferiori scientia concluduntur. Quando vero omnino totum subiectum vnius scientiæ sub subiecto alterius scientiæ non continetur: sed quadam eius pars aut affectio tantum: tum scientiæ non dicuntur omnino cognate, & subalterne, sed quadam tantum ex parte subalterne, si cui naturalis scientia, non omnino subiecta est optici scientia, aut Geometrice.

triaz, sed quadam tantum ex parte, ea scilicet, qua Iris quæ pars est quædam subiectu scientiæ, naturalis, sub optice scientiæ subiecto contineatur: ideoque optica disciplina demonstrationes quasdam naturali scientiæ ministrat, & sup-
 peditat, cum de Iride naturalis Philosophus proprietates demonstrat. In sum-
 ma, vna scientia alteri subalternata dicitur, quando ex proprijs suis principijs
 ea ratione, qua res subiecta scientiæ talis est, perfectam proprietatem, & affec-
 tionum rei subiectæ efficere scientiam nequit, sed veras causas ex superiori
 scientia desumit: quemadmodum ex naturali philosophia ars Medica, cum
 accuratè & per causam aliquid demonstrat, principia desumit. Quando vero
 propria principia rei subiectæ, per se ad causas proprietatum demonstrandas
 sufficiunt, tum scientia nulla ex parte alteri subiecta dicitur: Etiam si subie-
 ctum quodammodo & nomine tenus, sub alterius scientiæ subiecto conti-
 neatur, vt in naturali, & Mathematica scientia, quarum subiectum quodam-
 modo sub primæ Philosophiæ subiecto continetur. Nam & substantia natu-
 ralis, & substantia Mathematica dicuntur ens, & tamen ex proprijs principijs
 & naturalis & Mathematicus demonstrant. Postremo cum superioris scientiæ
 principia in inferiori scientia, ad demonstrandum vsurpantur, diligenter ob-
 seruandum est, vt propria pronuntiata, & principia, quæ cum alia re diuersi
 generis consentire nequeant, adhibeantur. Nam sunt quædam communia
 axiomata, & theoremata, multis scientijs: & illa in demonstratione locum
 nullum habent, nisi quando cum proprijs coniunguntur, & priorum con-
 iunctione, ad certum genus coarctantur, & traducuntur: vt si ab æqualibus
 æqualia demas, quæ restant æqualia erunt, & quæcunque æqualia sunt vni ter-
 tio, ea æqualia sunt inter se. Ista Arithmeticæ, & Geometriæ alijsque etiam
 multis scientijs communia sunt, & copulata, & coniuncta subiecto alicuius
 affectionis, necessariam conficere possunt complexionem, demonstrationem
 tamen non conficient, nisi quando cum propria rei causa connectentur, quæ
 causa est cur Brysonis demonstratio vitiosa sit de quadratione circuli, quæ ita
 ex communibus concludit, cuiusque datur maius & minus ei etiam datur
 æquale, atque datur circulo maius quadratum, & minus quadratum, dabitur
 igitur circulo æquale quadratum. Rectè sanè concludit circulo dari posse æ-
 quale quadratum: sed quam ob causam aut quo modo, aut qua proportionem
 inter duo quadrata tertium quadratum æquale circulo fiat non docuit: Nec
 proportionem lineæ curvæ, & lineæ rectæ, ostendit. Ob id non apposite com-
 munita cum proprijs coniunxit. Quare in vtraque scientia ne communia pro
 proprijs accipiantur, cauendum est, videndumque, vt in inferiori scientia ad
 demonstrandum aliquid per causam semper superioris scientiæ propria prin-
 cipia sumantur: sique conficietur demonstratio de parte *di. vii.* Nam ex prop-
 rijs principijs suis inferior scientia demonstrat tantum *di. vii.*, id est, quod sit.
 Hoc tandem perspicuum est, quouis modo demonstremus, semper propria
 adhibenda esse principia. Atque hæcenus de præceptis, quæ ad perfectam
 & absolutam demonstrationem, & scientiam ex eo ortam pertinent, breuiter
 & lucidè quæ necessaria mihi videntur, sunt explicata. Nec mouere, quen-
 quam debet, quod hæc potissimum præcepta pertineant ad demonstratio-
 nem affirmantem, neque nos ad negantem aliqua accommodauimus. Pri-
 mum enim quia aduerforum eadem est tractandi ratio, & ex affirmatione
 negatio

negatio facile cognoscitur, deinde, attributum negatum non proprie cognitionem gignit: Nec proprie demonstrari potest tanquam proprietas, cognitio enim est entis, & minime non entis, ob id iuxta commune proloquium non tenemur probare negationem nisi affirmatione prænantem: quæ etiam causa est cur Aristoteles non multum in hac re laborauerit. Nunc alterum demonstrationis & scientiæ genus exponamus.

De demonstratione quia est.

CAP. VII.

DEMONSTRATIO quia est, quam *ὅτι* vocat Aristoteles, est quæ nudam & simplicem complexionis veritatem necessariam ostendit. Quod duobus modis fit. Aut enim ratiocinationis argumentum est effectus, maius extremum, causa, aut contra maius extremum est effectus, & medium, est causa, non propria & proxima, sed remota & alijs plerique affectibus communis. Prioris generis exemplum est, ad concludendam lunam esse rotundam effectum sumo, & ita concludo: Cuius umbra in rotundam formam accrescit, id rotundum est: lunæ autem umbra eiusmodi est: luna igitur rotunda est: quæ si conuertatur, erit demonstratio *δι' ὅτι* & per causam, hoc pacto: Quicquid rotundum est, eius umbra in rotundam formam accrescit, luna autem rotunda est, igitur in rotundam formam eius umbra accrescit. Hæc causam pro medio habet, superior vero effectum. Posterioris generis est: Si queratur cur plantæ non respirent, & respondeatur, quod animalia non sint, fiatque ratiocinatio: quicquid respirat animal est, planta non est animal: planta igitur non respirat: causa proxima respirationis, hic pro argumento non est sumpta: Nam animal causa non est respirationis propria, & proxima, sed pulmo, quo multa genera animalium carent. At qui eiusmodi demonstrationes in secunda figura fere concludunt (in qua affirmantes non concluduntur) quæ aliquando ratiocinationes Logicæ, & Logicæ demonstrationes ab Aristotele appellantur, ut superius obseruauimus primo capite. Sunt quoque quæ ab eodem Aristotele appellantur *καὶ ἀπὸ ψευδούς*, quia plerumque infirmæ sunt ratiocinationes, qualis est illa anacharsidis: ubi sunt histriones, ibi sunt vites: in schytia autem non sunt vites: ob id nec histriones. Denique demonstratio omnis tam *δι' ὅτι*, quam *ὅτι*, quæ concludit causam per effectum, aut effectum per causam, in primo modo primæ figuræ constitui debet. Eodem quoque modo Pseudographi, & Paralogismi, qui ex contrarijs principijs absolutæ demonstrationis consiciuntur, & ipsis demonstrationibus veris, sicut scientiæ ignorantia, aduersantur, in eodem modo primæ figuræ confici debent. Ignorantiam hoc loco appello, non quæ nuda priuatio est, qualis est puerorum, & imperitorum: sed quæ est quidam habitus, qui ex falsis & male malitioseque intellectibus alicuius scientiæ aut artis principijs ortus est, qui vocatur deprauatus habitus, aut male affectionis seu dispositionis: cum puerorum ignorantia tantum negationis dicatur. Ut igitur tandem finem faciamus de ignorance, de principiorum infinitate, de comparatione earum demonstrationum quæ ad incommodum ducunt cum absolutis longa disputatione nec admodum fructuosa prætermittam, de scientiarum subtilitate, præstantia aut dignitate pauca dicemus.

De scientiarum comparatione.

CAP. VIII.

SCIENTIA aliquando vnus rei subiectæ eiusque omnium proprietatum & affectionum, quæ deinceps, & continuata serie ita coherent, ut aha ex alia concludatur: siue quando per diuersa media iuncta in re subiecta probentur, cognitio dicitur. Aliquando singularum conclusionum, demonstrationum cognitionem tantum significat scientia. Vt vtroque modo accipiatur, scientia, vna, certior, & perfectior quam altera tribus modis dici potest. Primo si vna & quod sit & propter quid sit: altera aut quod sit tantum, aut cur sit tantum demonstret. Nam illa per quam vtrumque intelligimus, præstantior est ea, per quam alterum tantum: ut fieri potest, ut aliquis in superiori scientia, cur sit, sciat, licet in inferiori scientia quod sit ignoret: hoc est effectus adhesionem & existentiam, & causæ consecutionem actu non intelligat, sed si quis vtrumque nouerit multo melius affectus est: Nam qui rei cognitionem per causam vniuersam, & in effectibus per experientiam confirmatam habet, melius nouit, quam qui causæ vniuersalis cognitione tantum sit præditus, aut sola experientia sine cognitione instructus. Et supra iam diximus præstantiorem esse demonstrationem & scientiam propter quid demonstratione & scientia quia est: Altero modo præstantior est ea quæ est (ut loquitur Aristoteles) *ἡ καὶ ἀποκρίνεται τῆς καὶ ἀποκρίνεται*, id est, quæ non est de subiecto, est prælatior ea quæ est de subiecto: hoc est cum vnus scientiæ subiectum a sensibus abductum & abstractum est, neque sensilem differentiam habet: Alterius autem subiectum cum differentia aliqua sensili est coniunctum, tum, quæ a sensibus abstractum subiectum habet, præstantior scientia dicitur, quam illa cuius subiectum habet adiunctam aliquam differentiam sensilem: & hæc comparatio locum habet in scientijs subalternatis, ut in Musica, & Arithmetica accidit. Numerus enim Arithmeticæ subiectum est circa quod versatur, & a sensibus abstrahitur: sed Musicæ subiectum est numerus in sonis, & illud in sonis, sensilis differentia non conuenit numero quatenus numerus est, sed qua ratione, in numeris & eorum proportionem musica versatur. Tercio modo vna, certior & perfectior scientia dicitur altera, quod *ἡ ἀπλοῦς τῆς ἐν ποσότητι*, id est, ex paucioribus & per adiunctionem vel additionem, quod idem valet, ac si diceret, cuius principia sunt simpliciora, & cum paucioribus intelliguntur: ea perfectior est, & præstantior scientia. Simplicitas enim ex eo sumenda est, quod cum illa animo concipiuntur, sine materiæ consecutione, aut concretionem intelliguntur, ut vnitas, puncto simplicior est, quia ut minima quædam forma ab omni materia separata in animo intelligitur: punctum vero cum magnitudine quadam in qua minima illa forma situm habet, percipitur: itaque simpliciora vocantur principia, quæ cum separatim ita intelligi possunt, & in alijs rebus ita esse cernuntur, ut res illæ non prius cognoscantur, quam principia illa in ijs esse intelligantur. Hoc autem tertio modo, prima Philosophia, cæteris scientijs omnibus præstantior est, eo quod eius principia omnibus scientijs sint communia, & sine aliarum scientiarum principijs percipi possunt. Nam ens & bonum,

bonum, communia sunt omnibus subiectis & principijs, & communem rationem vnā habent a singulis separatam. De medijs demonstrationis inuentione, de definitionum generibus, de causā, & effectus cognitione, de definitionis, & principiorum cognitione (in quibus totus liber secundus Aristotelis de demonstratione consumitur) quæ vtilia videbantur satis dixisse mihi videor, in definitionibus tamen colligendis duo præcepta duobus definitionum generibus accommodata, supersunt obseruanda. Nam aut res cuius definitio quaeritur, est vniuersalis, & valde late patens, aut, forma, & certa quædam species. In generibus autem definiendis, ea quæ formis singulis communia sunt, & in quibus omnes formæ conueniunt, sunt accipienda, & inductione ex formarum, aut eorum quæ omnibus sunt communia, enumeratione vnum genus colligendum est, & oratione propria, quæ reciproce res est describenda. Quæ methodus & ratio synthetis, id est, compositio dicitur. In formis vero definiendis, genus aliquod maxime vniuersale, atque adeo vnum ex decem primis inuestigandum est: Deinde aduersis differentijs diuidendum, atque ita persequendum continuata diuisione, donec reciprocetur cum re, quam definire statuimus, oratio ex genere, & differentijs constituta: & hæc ratio *dialectica*, id est, diuisio vocatur. In hac ratione cauendum est, ne in diuidendo differentia aliqua omittatur, aut plures, quam oportet sumantur: aut ne qua interiecta inter genus summum & formam infimam quæ de forma dici possit, negligatur. Si vero genus proximum, aut medium nomen impositum habet, non est opus summum genus in definiendo adhiberi, sed tantum illud proximum, aut medium differentijs proprijs circumscribere, propriamque facere, rei de qua agitur orationem. Ea autem cognitio, quæ hac vtraque via comparatur *totius* ab Aristotele vocatur, id est principiorū primorum rata, & confirmata cognitio a sensibus primum orta, & inductione collecta & confirmata. His paucis de prima Artis disserendi parte, Pro vt nostri instituti breuitas postulat, conscriptis, ad alteram partem accedamus.

LIBER QVARTVS

De Dialectica.

CAP. I.

SEQVITVR altera nostri instituti pars, quam Dialecticam vocamus: quæ ab Aristotele primum inuenta octo de locis, & vno de Sophistarum reprehensionibus libris traditur. Et ita statim in primi *topiconis* initio ab eo definitur: via & ratio de quauis proposita quaestione ex probabilibus ratiocinandi, & ad omnem in medium adductam ita respondendi, vt nihil absonum repugnansue dicatur.

Solebat enim quæstionem discipulis proponere (vt inquit Laertius) quam in vtramque partem tractarent: & eum principem disputationis constituere, qui cæteros in disputando vinceret, duosque gloriæ, & cupiditati victoriæ, adolescentes incendere, & libentius disputationibus interesse cogebat: huius autem rei indicium certum est, quod potissimum finem Dialectico propositum victoriam faciat. In eorum igitur gratiam, vt promptè, expeditè, & diligenter quamuis quæstionem tractare possent, disputandi ex tempore præcepta, & methodum conscripsit Aristoteles, discipulisque tradidit, quam Dialecticam vocauit, hoc est, artem disputatricem. Cuius etiam tria commoda enumerat. Primum, vt paratiores in exercitationibus, ad quæstionem veniant: Alterum, vt in omni conuentu hominum, & cætu de quacunque re sermo suscipiatur, hac arte instructi, eiusque præceptis exercitati, suam sententiam rei propositæ accommodatam probabiliter ferre possint. Et ideo mihi certe ad Socraticas disputationes, & dialogos Platonis intelligendos hos Aristoteles libros conscripsisse ex composito videtur, vt facilè is perspiciat qui Aristotelis methodum & mentem cum Platonis disputandi ratione conulerit. Tertium est, vt si quando alicuius scientiæ, aut artis principia propria in dubium reuocentur (quia nullus artifex sua probat principia) Dialecticæ artis peritus communibus, & probabilibus rationibus facilè principia in dubium reuocata confirmabit. Et quanquam non semper suo fine potiatur, tamen si quæcunq; artis sunt præstiterit, officium fecisse dicitur. Et ideo perfectè hanc artem tenere is dicitur, qui appositè, & accommodatè, ea quæ valent ad quæstionem infirmendam & euertendam, vel ad confirmandam, & stabiliendam probabiliter interrogando & respondendo adducere potest. Huic igitur non secus atque ferrum fabio ferrario, quæstio pro materia subiicitur: quæ interrogatione & responsione à Dialectico non ampla, facunda, fusæque & cōtinua oratione, schematibus, & Tropis verborum, sententiarumque varietate, ornata, & ad mouendum vel delectandum more Rhetorum comparata: sed angusta & populari, acuta, & subtili, sumptionibus distinctis, ab eo cum quo agitur, acceptis & concessis, simplicibusque ad fidem solum faciendam accommodatis tractatur.

De quæstione Dialectica.

CAP. II.

SEo cum varia sint quæstionum genera, primum quænam Dialecticæ disputationi subiecta sit, videndum est. Nam quæstiones quidem, quæ de re quaque oriuntur, his quatuor modis fieri solent: An sit, quid sit, quale sit, & cur tale sit: quarum duæ primæ simplices vocantur: posteriores vero duæ coniunctæ. Hæ autem quæstiones, cum de vna & eadem re agitur, ita se respiciunt, vt vna semper ex altera absoluat, & expedita absolutaque vltima priores tres absoluant, quemadmodum supra ostendimus cum de medio demonstrationis egimus. Et quanquam hæ omnes quatuor sub dialecticam disputationem cadere possunt: non tamen ea forma, qua eas nunc proposuimus, ad dialecticam disputationem referuntur: sed pari forma sunt.

sunt a Dialectico proponendæ, qua liberum sit vel affirmando vel negando respondere: Et propterea, quæstionem quid est Dialecticam esse negat Aristoteles. Sed ne omnes quidem quæstiones, quibus, aut negando aut affirmando responderi potest, ad Dialecticum pertinent. Nam quæri potest quod omnibus plane est notum: & quod omnibus plane est ignotum, nec probabile vllum argumentum adduci potest in vtramvis partem: vt an capillorum numerus, aut stellarum sit par, vel impar, quæ sunt ridiculæ quæstiones: quæri etiam potest, quod vel sensui, vel religioni repugnet. De quibus ita statuit Aristoteles, vt qui impias quæstiones proponant, supplicio afficiantur: & contra eos nemo disputet: qui sensibus plane diffidunt. Itaque propria Dialecticæ disputationis quæstio erit, quæ aliquid probabilitatis in vtramque partem habet. Et propositio quoque Dialectica (nam differunt tantum nota interrogandi quæstio & propositio) sumptio erit, omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, vel omnibus, vel maiori parti, aut alicui magnæ authoritatis, & nominis Philosopho, insigniue scriptori probabilis. Nam facile admittuntur insignis alicuius Philosophi aut artificis placita: vt Aristotelis, Platonis, Hippocratis, Galeni & similia. Dixi autem quæstionem & propositionem Dialecticam differre tantum nota interrogandi, quia omnis sumptio Dialecticæ ratiocinationis insita, prius interrogatur, & ab eo cum quo agitur, admittitur, & conceditur, quam in ratiocinatione collocatur. Sed vt & expeditior & certior disputandi methodus reddatur: & eam obseruantes facilius efficiant quod volunt, siue cum doctis siue cum rudibus disputatio suscipiatur: quam paucissima sumptionum, & quæstionum genera statuamus. Et ea omnia, quæ eadem via & ratione confirmari, aut refutari possunt, eandemque attributi, & subiecti conspirationem & consensum habent ad vnum genus quæstionis reuocabimus. Et si hac methodo nobiscum agere velit aduersarius, ambages, & confusæ digressiones, & perturbatæ disputationes euitabuntur, id quod potissimum Aristoteles libris Topicorum, & Elenchorum fieri voluit.

De numero quæstionum, & attributorum, & quæstione accidentis.

CAP. III.

OMNE igitur quæstionis aut enuntiationis attributum subiecto ita accommodatur, vt aut eius solius sit proprium, & cum eo retrocomet: aut alijs commune, & subiecto impar. Si commune attributum, tum vel vniuerse enuntiari potest vel in parte tantum. Si vniuerse generale attributum, & communi nomine genus dicitur: si in parte tantum, accidens vocatur. At si proprium sit attributum, tum vel oratio quædam est, aut vocabulum vniuersale subiecti vim & naturam continens, & definitio, & propriè idem appellatur: vel certam subiectæ rei qualitatem, propriamque affectionem, aut circumscriptionem, qua res a cæteris distinguitur, & communi nomine proprium, vocatur. Nec interest sine oratio, an simplex vocabulum: quanquam quæ quinto Topicorum ab Aristotele traduntur ea potissimum ad propria, quæ descriptiones vocantur, & definitionum formam

habent, magna ex parte pertinent. Ex quibus tantum quatuor attributorum, & totidem questionum, ab ipsis attributis nomina trahentium genera efficiuntur, quæ quidem sicuti & attributorum natura, ita & quærendi formula differunt. Ac ista quidem primum questionis accidentis formula est, ut quærat an aliquid alteri conveniat absolute, nulla adiecta significatione, quomodo alterum alteri inhereat, siue ipsum attributum accidens sit, siue non sit: ut si quærat, suntne municipales ciues an non? & siue homo animal ad societatem natum? aut rationis particeps an non? Neque hic quæritur, siue attributum subiecti genus, aut proprium, aut definitio, sed nuda adhæsiō, & consensus subiecti & attributi tantum postulatur. Propterea ad questionem accidentis refutandam, asserendamque partem asserendam, satis est ostendere attributum subiecto non posse convenire, aut eo tempore, aut ea in parte, aut eo modo, quo aut debet, aut asseritur inesse. Ad questionem accidentis confirmandam, asserendamque partem affirmantem, non est satis attributum subiecto convenire posse docere, sed ita convenire ostendendum est, ut subiecto in parte tantum attribuat: & cum vere enuntiatur de subiecto: nec tamen subiecti genus, proprium, aut definitionem esse. Ad affirmandam certissima est regula si intendi vel remitti possit, sine subiecti intentione vel remissione attributum esse subiecti accidēs, ut cum dicimus hominem doctum quia doctiorem & doctissimum etiam dicimus, doctum esse eius accidēs certum est, quia homo non intenditur nec remittitur. Verum si ita pronuntiemus: si candor est color, & candidum esse coloratum, & candidius esse coloratius: hic enim attributa sunt genera, etiam si comparentur, & intenduntur, quia subiecta eodem modo intenduntur, & remittuntur. Sed obseruandum est remissionem, & intentionem tantum paronymis contingere: Nam prima nomina, primis subiecta & attributa nunquam possunt intendi vel remitti, ut candor non est magis color, quam atrox, nec atrox, quam candor. Ob id propria accidentium attributio est per cognominata & paronyma, aut in obliquo casu, accidentia ab Aristotele proprie vocantur, quæ eidem rei, actu, adesse, & abesse possunt, qualia sunt fortuita, & quæ ab incerta & indefinita causa orta sunt. Nam illa quæ inseparabilia vocantur, si ad primum subiectum referantur, in quo causa communis primum cernitur, & ex qua natura procreantur, propria sunt. Sed quoniam sæpe ad id huiusmodi referri non possunt, quia primum illud subiectum nomine caret, ut superiori lib. diximus: ob id quandocunque propria affectio innominati subiecti alicui tantum speciei vel parti subiecti attribuitur: tum quoniam attributū vniuerse enuntiatur, latiusque patet, si pro argumento sumatur genus dicitur, & argumentum ductum a genere: ut sit questio an in genere conveniat fraxinis, caduca cito habere folia? & pro argumento, latefolium sumatur, hoc modo: Omnis arbor latefolia, folia cito caduca habet: Atque fraxini sunt eiusmodi: habent igitur fraxini folia cito caduca: Argumentum est, latefolium, quod est proprium innominatæ speciei arboris, sub qua fraxinus continetur. Item omnis prudens est sui fati author: Socrates prudens erat, Socrates igitur erat sui fati author: medium est prudens, quod proprium est hominis non Socratis. Quod igitur attinet ad argumenti inuentionem, & questionis confirmationem aut refutationē talia sunt appellanda genera. Nec obstat, quod Alexander

cristi-

existimet definitionem accidētis, quam per negationē tradit hoc modo, accidens est quod nec genus, nec proprium nec definitio est, inseparabilia accidentia comprehendere. Nam inseparabilia non sunt nisi respectu causæ & primi subiecti non nominati, quomodo propria sunt, vt supra diximus.

De questione generis.

CAP. IIII.

QVAESTIO generis est, qua quæritur sine hoc attributum huius subiecti genus, aut sine in hoc genere subiectum: vt estne ex genere virtutis verecundia. Neq; necesse est, vt quæstio generis dicatur: quæstionis attributum esse genus: sed satis est, quæstionis generis formam habere, vt estne genus, in genere, ex genere, & eiusmodi: Ad quæstionem hanc refutandam, argumenta sumentur ex his locis. Si attributum non latius pateat re subiecta, si rei subiectæ definitione non contineatur, si vniuersæ non dicatur, si quæstioni quid sit non satisfaciatur: aut si aliquis horum locorum non quadrabit attributo, genus non erit attributum. Sin vero hæc attributo omnia conueniant, genus rectè appellabitur. formæ autem cum singulis indiuiduis attribuuntur, aut formis differentiæ quæ ipsis latius patent, (quales sunt fere omnes differentiz, quibus in definiendo vtimur,) generis appellatur. Dixi quibus in definiendo vtimur, propterea quod primæ rerum differentiz, & propriæ, sicut & propriæ formæ, quibus ipsæ differentiz respondent, nomina propria imposita non habent. Et propterea differentiz, quæ latius patent, & vniuersæ affirmari possunt de subiecto, & si genera non sint re vera, pro generibus tamen sunt habenda, & iisdem locis confirmari ac refutari debent. Differentiz autem quæ reciprocantur (si quæ sunt) idem valent atque ipsæ totæ definitiones: vt sit hominis differentia rationis particeps, quæ qualitas nata est, ex hominis animo, qui hominis est forma nomine vacans, & ob id idem valet quod homo. Nam rationis particeps semper adsignificat animal: animal autem rationis particeps, est definitio hominis: Propterea tales differentiz referuntur ad definitionem, & non ad genus: quemadmodum omnes differentiz, quæ latius patent specie ad genus, & non ad definitionem referri debent. Proprie tamen solum genus dicitur, quod multis specie differentibus attribuitur, & satisfacit quæstioni quid est.

De questione proprii.

CAP. V.

QVAESTIO proprii est, cum, an hoc huius proprium sit, aut huic soli ac semper conueniat, quæritur. Quæstio hæc refutatur, si alteri, quam rei subiectæ & quæ ea continentur, attributum conueniat: si non semper aut facultate, aut actu in re cernatur, & de re vniuersæ non enuntietur: si accidentis aut generis ratio ei congruat: si totam rei naturam explicet, non est proprium, quod proprium esse assertum. Sin

omni soli & semper rei subiectæ conueniat attributum, cum integram rei naturam non explicet, confirmabitur proprium esse, quod in quæstione est.

De quæstione definitionis.

CAP. VI.

QVAESTIO definitionis est, siue hæc huius definitio an non sintne eadem inter se res an non? Nec interest, dum ita quæritur, sintne eadem numero, (vt sunt singularia cum proprijs suis accidentibus, & definitiones cum suis definitis.) An eadem specie: (vt sunt singula indiuidua sub eadem forma comprehensa) an eadem genere (vt sunt omnes formæ alicui generi subiectæ.) Nam eadem an diuersa sint inter se ex definitione subiecti aut attributi sumpto argumento probantur. Hæc quæstio his locis refutatur, si non verè, & vniuersæ ac semper de re subiecta enuntiari possit: si latius pateat aut minus late, si proprio genere, propriæque differentia non constet: si quid abundet, aut desideretur: si ex verbis obscuris, ambiguis, inusitatis, longè translatis, & a communi loquendi vsu multum abhorrentibus componatur oratio: si vniuersam rei naturam non explicet: & si contrarium habet, contrarium non illustret: & si qua potest dari melior. Si autem nihil horum in ea oratione comperiatur, perfecta, & absoluta erit definitio, & ita confirmabitur. Nam si propria rei sit, proprio genere propriæque differentia constituta, ita vt nihil redundet, nec desideretur, perspicuè vniuersam rei naturam explicabit, & erit accommodata definitio.

De locis 4. quæstionum communibus.

CAP. VII.

QVAEDAM sunt etiam communia capita ad refutandas, & confirmandas quatuor quæstiones accommodata, quæ a maiore, minore, similitudine, paribus, contrarijs, causis, & effectis sumuntur: quæ ab Aristotele singulatim secûdum singulas quæstiones tractantur: nos vero breuitatis causa in vnum coaceruabimus: verbi causa, si maior sit ratio, cur vnum sit alterius accidens, genus proprium, aut definitio, quam alterum: non tamen sit, nec alterum erit. Ex aduerso in affirmando: si minor ratio sit, cur vnum alterius accidens sit, genus, proprium, aut definitio, quam alterum, sit tamen, & alterum erit. In vtramque partem, si par sit ratio, cur vnum alterius accidens sit, aut genus atque alterum, & vnum sit, & alterû erit, & si vnum non sit, alterum non erit. Eadem est ratio in similibus. Sed in proprio & definitione hic locus vim non habet in affirmando: quia diuersorum subiectorum idem proprium esse non potest, nec definitio. A contrarijs: si accidens accidenti, aut genus generi, aut proprium proprio, aut definitio definitioni aduersatur, aduersabuntur eodem modo & subiecta, & si attributa cõuenire non possunt, nec subiecta conuenient. Item si aliquid horum sit causa ortus boni: id ipsum & causa interitus mali erit: & si malum interimat, pro-

procreabit bonum. Atque hæc sunt ex quibus quæstionum & sumptionum natura, quot, quæ, & quo modo, quibusue argumentis confirmari, & refutari possit perspicitur: quæ ab Aristotele 7. lib. de locis, varîe & copiose, crebraque eorundem repetitione ut præcepta in auditorum animis sæpius inculcata firmitus hererent, & varietate ac copia argumentorû abundarent, tractantur. Sed quoniam non solum quatuor quæstionum, & attributorum rationem habent: nec Aristotelico ordine, & methodo artem disputandi, qui hac ætate eam in scholis profitentur, tradunt: verum ad multitudinem & varietatem argumentorum & diuersum tractandi genus, partim Rhetores, partim Stoicos imitantes præcepta accommodant: & potius Ciceronem quam Aristotelem sequuntur in suis Topicis, nos quidem eodem modo breuiter locos & argumenta temporî subiectuentes diuidendo, & tractando persequemur.

De argumentorum & locorum distinctione, eorundemque tractatione.

CAP. VIII.

INTER locum, & argumentum hoc interest, quod locus sit sedes ex qua argumentum eruitur, quæ nihil aliud est quam commune pronuntiatum ex vniuerso genere sumptum: cuiusque attributi & subiecti naturæ eiusdem generis accommodatum: ut loci accidentis ex natura accidentis, in vniuersis accidentibus singulis pronuntiata accommodata dicuntur. Eodem modo loci a genere, proprio, aut definitione, ex vniuersa eorum natura ducta, principia, appellantur. Sunt igitur loci, leges vniuersales, & præcepta, placitaque nunquam fallacia. Argumentum vero est, priuatæ alicui rei & in specie, illius vniuersæ legis accommodatio: ut argumentum a genere est, cum ipsum genus pro medio sub vniuersa lege acceptum eiusque forma circumscriptum sumitur. Item argumentum a definitione aut a forma, & cæteris huiusmodi: cum illa certa lege circumscripta accipiuntur: nec alia est loci & argumenti distinctio. Locorum autem inter se prima distinctio est, ut alij insiti alij assumpti dicantur. Assumpti enim sunt, qui artis & ingenij parum habent, nec in subiecto, aut attributo quæstionis herent: Aut ea necessario consequuntur, antecedunt, aut eis repugnant. Huiusmodi quidem sunt, qui a testimonijs, a consuetudine, ab authoritate ducuntur: qualia pleraque sunt Iurisprudentiæ, Theologiæ, & Medicinæ argumenta: cum Iurisperitos, Theologos aut medicos solummodo ad probationes citant. Philosophica etiam sunt, cum Aristotelem, Platonem, Permenidem, aliûmve eius classis Philosophum pro teste adferunt: quod genus argumentorum singulis artium professoribus firmum esse solet in sua secta: cuique enim artifice credendum est in sua arte. Insiti sunt loci, qui ex subiecto & attributo quæstionis, & non extra eius extrema ducuntur, sed in ipsis extremis latent: quorum rursus alij ex toto, alij quodammodo effecti dicuntur. Ex toto loci sunt, qui totam rem ipsam continent siue subiectum siue attributum. Cuiusmodi sunt definitio, partium enumeratio, & verbi notatio, a definitione argumentum sumi dicitur, quando ipsa subiecti, aut attributi definitio medium est:

vt, si quæstio sit an *municipes* sint *ciues*? necne: sumpta attributi definitione partem negantem hoc modo efficies: nullus qui est magistratus & suffragij particeps, est *municipes*: Omnis autem *ciuis* est magistratus, & suffragij particeps: Nullus igitur *ciuis* est *municipes*. Item a subiecti definitione probatur: *municipes* est, qui cætera in ciuitate munera gerere potest, præter magistratus & suffragia: at *ciuis* non est eiusmodi: *municipes* igitur non est *ciuis*. In affirmando si eosdem *ciues* & *municipes* Romanos concludere velis, ex vtriusque definitione id efficies. Nam *ciuis* Romanus est, qui Romæ magistratus & suffragij particeps est: Ac *municipes* Romani eiusmodi sunt: igitur *ciues* sunt. Contra: Romani *municipes* in vrbe magistratus & suffragij particeps sunt, & reliqua omnia munera gerere possunt: sunt igitur *ciues*. Quod si attributum, aut subiectum compositum sit ex multis verbis, cum illorum multorum definitiones copulandæ sunt, vt vna fiat definitio. Capita ad confirmationem & refutationem huius loci accommodata supra sunt exposita, quæ ad duo summa referri possunt. Cuicumque conuenit definitio & definitum: & a quo dissentit definitio, aut eius aliqua pars, & ipsum definitum dissentiet. Satis est enim ad quæstionem euertendam vel aliquam partem definitionis subiecto non conuenire. Ab enumeratione partium ducitur argumentum: cum omnes subiecti aut attributi partes, quæ idem sunt, atque totum, pro medio accipiuntur: vt, sic in quæstione an omne animal sentiat, omnes animalium formæ sunt enumerandæ, & pro medio accipiendæ hoc modo: Omne aquatile, aereum, & terrestre sentit: Omne igitur animal sentit. Ab attributi partibus: quicquid aut tactus, aut gustatus, visus, olfactus vel auditus est particeps, id sentit: Omne autem animal est huiusmodi: omne igitur animal sentit. Ad refutandum, vt si quæzatur an verecundia sit virtus: virtutis partes pro medio accipientur, non est Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia: non est igitur virtus. Nomine autem partium hoc loco intelliguntur tam formæ, vt in his exemplis, quam partes integras, vt pes, caput, oculus, caro, os, sanguis: aut accidentia vel album, nigrum, & medij colores. Capita huius loci sunt: cuicumque omnes partes conueniunt, ei totum necessario conueniet: & cui nulla pars conuenit, nec totum conueniet. Si quando relictis cæteris, propterea quod illa reiiciuntur, vna necessario concluditur: argumentum a repugnantibus potius, aut contrariis, quam ab enumeratione, & vi partium ductum existimo. Nam nulla alia ratione id efficitur, quam quod natura aliqua pars conuenire debeat, nec omnes aut multæ simul possunt. Itaque cum cæteræ dissentiant, vnâ consentire necesse est, quale est illud Ciceronis pro Rabirio. Atque videmus hæc in rerum natura fuisse, vt aut cum saturnino fuisset, aut cum bonis, aut lateret: latere turpe, cum saturnino scelestum, honestas igitur, & virtus cum consulibus esse cogebat. Item *ciuis* est: non igitur ciuitate donatus: non *municipes*, libero igitur parente natus est. In omni partium enumeratione cauendum est, ne qua prætermittatur, aut inter partes enumeretur, quæ pars non sit. Omnis enim distributio vitiosa est, in qua aliquid desideratur, aut abundat.

A nominis notatione.

CAP. IX.

A Notatione nominis argumentum ducitur, cum ipsa subiecti aut attributi interpretatio pro medio sumitur: vt in quæstione an tyrannus sit rex, a notatione attributi quæstio refutatur: Rex dicitur, qui reipub. commodo regit: Tyrannus non reipub. commodo regit: non est igitur rex. A subiecti, *τυραννίδας*, id est, proprijs inseruire commodis, & eorum gratia dominium appetere: Rex autem id non facit, non est igitur tyrannus. Hoc genus argumentorū plerunque infirmum est: valet tamen cum ex composito nomen est institutum ad certum munus significandum, definitamque qualitatem, aut affectionem, quam verbi notatio explicat: vt consul est, qui reipub. consulit: At si id non faciat, consul non est. Item qui verbo Christi fudit, & placita eius sequitur, Christianus est: sin minus, non erit. Itaque in huiusmodi semper interpretatio sequitur nomen: aut nomen tantum per abusionem accommodatur. In his igitur latent argumenta ex toto, quæ idem valent, atque totum subiectum vel attributum quæstionis confirmandæ, vel refutandæ.

De locis quodammodo affectis.

CAP. X.

Loci qui quodammodo affecti sunt, totam subiecti aut attributi naturam non continent, sed vel partem aliquam, vel certam cognationem indicant: inter quos primus est a coniugatis. Coniugata autem appellantur, quæ ab eadem origine orta varie commutantur, & inſeſcuntur. Exempli gratia rex, regnum, regium, regere, fortis, fortitudo, fortiter, tyrannus, & tyrannis: loci capita sunt: Si vnum coniugatorum alteri conueniat, & reliqua reliquis: & si vnum ab altero dissentiat, & reliqua inter se pugnant: vt, si rex tyrannus est, & tyrannis regnum erit, & *τυραννίδας* regere, regiusque animus tyrannicus erit. At si tyrannicus animus non sit regius, nec tyrannus rex erit, aut *τυραννίδας* regere. In huius loci vsu diligenter cauendum est, ne, quæ comparantur, nomine tantum coniugata sint, & *ἀντιρροια*, vt sunt Sophia, & Sophista.

A genere.

CAP. XI.

A Lter locus est a genere, quando non solum genus, vt libro primo definitum est, pro medio sumitur, sed aliquid quod maiori extremo latius patet, de eo vniuerſe affirmatur: vt in quæstione sic an Norbilij vxor serua sit: vxor pro genere sumitur, atque ita concluditur: nulla vxor serua est, ergo nec Norbilij. Item, vt probem omnem ciuitatem aliquam

commodi causa esse institutam, pro medio sumo societatem aut communio-
nem, & ita concludam. Omnis societas aut communio alicuius commodi
causa instituitur: Omnis ciuitas societas quædam est: Omnis igitur ciuitas
alicuius commodi causa instituta est. Item a genere: nulla planta sentit: omne
animal sentit: nullum igitur animal est planta. Summa loci est, quicquid de
genere dicitur, qua ex parte genus est, id de forma quoque dicitur: & quic-
quid de genere vniuersæ negatur, de omnibus eius formis negabitur: & quod
de nulla generis forma dici potest, nec de ipso quoque genere dicitur.

A forma.

CAP. XII.

A Forma ad genus in affirmando semper sequitur consequutio, id est,
maius vniuersum semper sequitur minus vniuersum: vt virtus est
ergo habitus: non tamen contra, ex negatione formæ aut minus vni-
uersi, sequitur negatio generis, aut magis vniuersi: vt si non sit virtus
non sequitur habitum non esse. Ad probandum aliquid generi conuenire,
quod non nisi per vnā illius formam conuenire potest, ea sola sumpta pro
medio recte efficiemus: vt, animus genus quoddam est, cui recte conuenire
immortalitatem ostendemus per vnā illius formam, qui est animus huma-
nus, hoc modo: Omnis animus humanus immortalis est: omnis animus hu-
manus est animus, igitur animus immortalis est. Item contra si animus hu-
manus non est immortalis, nec vllus animus erit immortalis. Immortalitas
enim nisi per hanc speciem animo conuenire nullo modo potest: idem fit in
Ciceronis exemplo: Et si Fabia non est in eo genere vxorum, quod in viri ma-
num conuenit, nihil Fabiæ vxori legatum est. Ratiocinationes in tertia con-
cludendi forma, ex forma & specie fere argumenta ducta habent. Regula
igitur est, vt semper argumentum ductum dicatur a genere cum latius pateat
medium minori extremo, & de eo vniuersæ affirmatur: a forma autem cum
medium non latius pateat minori extremo, vt in priori exemplo animus hu-
manus minus late patet, quam animus.

A similibus.

CAP. XIII.

TERTIVS locus est a similibus, quando medium adhibetur, quod, aut
eandem, aut parem affectionem continet: vt, si probandum sit animi
ducem esse mentem, ita efficietur: Quod est oculus in capite, id est
mens in animo: oculus autem in capite est corporis gubernator, &
dux: Ergo mens in animo erit eius gubernatrix & dux. Item quod est arx
in vrbe, id est caput in corpore: hæc eandem affectionem habent a simili: Et
quemadmodum tyrannus subiectis opprimit, & euertit, ita immoderata li-
bido, sædæque voluptas rationem honestasque actiones conculcat, & ex-
tinguit.

A paribus.

CAP. XIII.

A Paribus: si poetæ sunt ex vrbe eijciendi, pari ratione & pictores: nam ij oculos, illi vero aures tantum pascunt. Hæc tria re ipsa differunt, ratione tamen eadem tractantur, in quibus semper obseruandum est, vt eadem proportio, similitudo, ac paritas seruetur, alioquin infirma erunt argumenta.

*A differentibus, dissimilibus, & contrarijs,
ac imparibus.*

CAP. XV.

Q VARTVS erit a differentibus, dissimilibus, imparibus, & contrarijs, quæ omnia eadem via tractantur. Nam dissimilibus, differentibus, disparibus, & contrarijs, differentia, dissimilia, disparia, & contraria conueniant ex ea parte, qua eiusmodi sunt necesse est: Et si vnum vni, & alterum alteri, & nunquam simul vni eadem ratione accommodari possunt: vt, si Philosophus temperans est, & modestus, Sophista est superbus, & insolens: & si hic verecundus est, & reipublicæ commodus, ille impudens & perniciosus: & qua ratione hic admittendus, eadem ratione & ille eijciendus. Dixi quatenus eiusmodi sunt: quia si aliter accipiantur, fallacem efficiunt ratiocinationem: vt, sic non recte efficitur: Philosophus mortalis est, ergo Sophista immortalis: virtus est habitus, ergo vitium non erit habitus. Itaque semper habenda ratio est dissimilitudinis, & discrepantiæ. Par ratio est in quatuor contrariorum generibus, quæ libro primo sunt explicata.

Ab adiunctis.

CAP. XVI.

Q VINTVS locus est ab adiunctis, quæ rem aut antecedunt, aut consequuntur, aut cum ea sunt coniuncta, quæ Græci *συνεχόμενα*, id est, signa vocant, quorum tria sunt genera. Si enim id quod pro argumento adfertur, sit tatum probabile ~~et hoc~~ appellari solet: vt, paller, ergo concius est criminis. Si vero rei futuræ certum sit documentum ~~et hoc~~ vocatur: sin autem præteritæ argumentum ~~et hoc~~. Hæc argumentorum genera ad oratores proprie pertinent, & in coniectura versantur: magisque ad suspicionem augendam, quam ad fidem faciendam valent: & interdum ex persona, interdum ex re ducuntur. Ex persona autem, cum ex hominis educatione, genere, patria, naturali propensione, forma corporis, & similibus. Ex re, quæ ex circumstantia temporis, aut loci opportunitate, quæ rem antecedunt, consequuntur, vel in ipsa sunt, argumenta ducuntur.

Ab antecedentibus, consequentibus, & repugnantibus.

CAP. XVII.

SEXTVS locus est ab antecedentibus, consequentibus & repugnantibus, qui non tam ad probandum suppeditat argumētum, quam variam eiusdem argumenti tractationem monstrat. Ex conditione enim hoc modo tractari solet: Si Philosophus temperans est & modestus, & Sophista superbus & insolens: est autem modestus & temperans Philosophus: superbus igitur, & insolens Sophista. Quod prima connexionis pars pro medio sumitur ab antecedentibus appellatur. Altero modo sumpta posteriori parte: vt, si Philosophus modestus est, & temperans, Sophista superbus est, & insolens. Est autem Sophista superbus & insolens: Philosophus igitur modestus & temperans: & a consequentibus appellatur. A repugnantibus vero est, quando coniunctio ex repugnantibus constat, & repugnantium vnum pro medio adhibetur: vt, & non philosophus modestus est, & temperans, & Sophista non superbus & insolens: est autem modestus & temperans Philosophus: insolens igitur & superbus Sophista. Huiusmodi concludendi formæ ex Stoicorum schola manarunt, quæ potius ad mediæ collocationem, quam inuentionem pertinent. Nam quæ ab Aristotele antecedentia, consequentia, & repugnantia appellantur, supra cum de communi mediæ inuentione ageremus, diximus, antecedens id esse, quod verè alteri subijci consequens, quod attribui, & affirmari possit: repugnans, quod quouis modo distinctum, & dissociatum est ab altero, vt nunquam subijci vel attribui possit. Proprie tamen antecedentia sunt, quæ natura, & tempore antecedunt: vt, visus cæcitatem, potentia actum. Consequentia sunt, quæ rei naturam consequuntur, vt acidentia substantiam. Repugnantia, quæ in nullo contrariorum genere sunt, distincta tamen planè sunt, ac diuersa, vt quantitas, & qualitas. Ad antecedentia & consequentia referri debent argumenta a causis, & effectibus. Semper enim natura, ex effectu causa sequitur: vt si statua sit, & statuæ materia, & statuarius fuerint. Si domus sit, antecessit & edificator, fuerunt lapides, ligna, cementa, & cætera. Non tamen contra ex causis sequitur effectus ita: vt, si statuarius sit, non statim sequitur statuam esse, nec sequitur si materia sit, mox domum esse. Itaque in argumentis a causis & effectibus diligenter obseruandum est, vt recte inter se comparentur, & causa actui, cum effectu actui: potentia & facultate causa, cum effectu potentia & facultate comparetur, & ita nunquam fallax erit argumentum, semper enim effectus & causa ita comparata reciprocantur.

A maiori, minori, & pari argumentum.

CAP. XVIII.

SEPTIMVS est locus ex maiorū, minorū, & parium comparatione, qui in initio huius libri explicatus est. A maiore ductum argumentū, in negando vim tantum habet: a minore, in affirmando. Maius hic appellatur,

latur, quod probabilius & verisimilius est: minus vero quod minus probabile, minusque verisimile est. Licet gravior, magisque admirabilis res sit: ut, maior est res, occidere, quam cedere, sed minus probabile est. Itaque argumentum a minore erit, cum ira concluditur: si adulterum occidere licet, ergo & loris cedere: Si principes reipublicæ, concionatori reprehendere licet, ergo & priuatos homines. Si, qui adulterinam pecuniam pro vera excidunt, morte mulctantur, quo supplicio efficiendi sunt, qui falsa, & adulterina dogmata pro veris supponunt? A maiore erunt: si qui rempublicam euertunt, supplicij immunes sunt, cur qui priuati hominis fores effregerit punietur? Item, si in principibus reipublicæ, ignorantia non accusatur, cur in priuato homine? Ex his locis, tam Rhetorum, quam Dialecticorum argumenta eruuntur: quæ & Dialectico & demonstratori communia sunt, sed collocatione & dispositione præcipuè inter se differunt Dialecticus & demonstrator? Nam Dialecticus totus ex altero pendet cum quo disputat: & ex eius concessione summptiones suas ad probandum accommodatas accipit. Demonstrator autem alterius responsionem non moratur, sed ex suis principijs perspicuè docet. Propterea Dialecticum antequam cum altero agat, eumque interrogare incipiat argumenta excogitata, & premeditata habere oportet, & ipsam, quicquid alter responderit, probabiliter oppugnet, ac refutabit. Et ideo non minus quam oratoribus necessaria est apta argumentorum dispositio, & verborum collocatio ipsi Dialectico, priusquam ad agendum procedat. Nam summptionum ordo habendus est, & solertia, ac prudentia quædam in interrogando, ne temere aut confuse summptiones accipiantur ex respondentis concessione aut eodem semper modo sunt in syllogismis constituendæ. Varietas autem & ordo summptionum tum accipiendarum, tum collocandarum ex instituto & fine proposito pendet. Nam aliquando nudæ veritatis & cognitionis gratia, cum viris bonis suscipitur disputatio non contentiosa: & tum claris & perspicuis ipsque paucissimis summptionibus & argumentis Dialecticus vitur: nec suam celat conclusionem. Aliquando vero vincendi studio, aut exercitationis gratia disputatur, aut cum ijs qui falsam sibi rerum multarum & magnarum cognitionem arrogant: ut imperiti & vani huiusmodi ostendantur. Et tum quoniam hoc hominum genus in respondendo contumax, & proteruum esse solet, semper celanda est conclusio, quo ad fieri poterit. Neque enim statim ~~respondere~~ siue tentator Dialecticus disputationem orditur, ab illis quæ ad rem perspicuè efficiendam maxime valent: Sed sæpè non necessaria multa prius proponit: vocat autem Aristoteles non necessaria, illa omnia, quæ præter duas summptiones ex quibus necessaria efficitur conclusio ad institutum accommodata, proponuntur. Et tamen vel ad disputationem producendam vel illustrandam vel complexionem celandam respondentemque incautum capiendum vim habent. Quando autem veritatis & cognitionis inuestigandæ causa suscipitur disputatio, tum vel cum rudibus, vel cum peritis agitur: Si cum rudibus inductione potissimum vtendum est: si cum peritis ratiocinatione: siquidem rudes vim ratiocinationis ignorant, & vrgentem breuitatem habent suspectam: & periti non facile persuadentur inductione nisi valde perspicua sit & necessaria. At si victoriæ gratia, aut vt de alterius eruditione

periculum facias, aut, vt capiantur Sophistæ contendatur: tum callida necessarium sumptionum confirmatione opus est astutæque & diligenter celanda est conclusio. Nam quicquid eos virgere posse videtur, euitare summa ope conabuntur, difficilisque in respondendo se præbunt. Ad quæ præstanda in utramque partem permulta ab Aristotele octauo *τομικῶν* tradita sunt, in quibus omnis interrogandi & respondendi vis apparet, quæ ad duo capita reuocari possunt: vt, qui rogat omni conatu celet conclusionem, & quæ seuncta & separata concessa erant, ad extremum diligenter connectat, & ex concessis id, quod statuerat, efficiat: Et, qui responderet, diligenter animaduertat, ne quid concedat, quod suæ sententiæ repugnet, nec linat cum quo agit, a disputatione suscepta digredi, aliudue efficere, quam quod est in quæstione, Ijs recte obseruatis vniuersum Dialecticæ munus facile quis præstabit.

De Sophistarum captionibus.

CAP. XIX.

CVM vis tota Dialecticæ artis posita sit in ratione recte interrogandi & respondendi: Ex arte autem nemo interrogare recte, aut respondere possit, nisi vitiose vtrumque facere nouerit: necesse est, vt vitiosam interrogandi & respondendi rationem nouerit. Non enim Dialecticus ex composito fallit, sed ne fallatur cauet. At Sophista cum vitiosus sit Dialecticus, magis vt fallat, quam vt ne fallatur, disputat. Eadem igitur via & ratione, dispari tamen materia & fine agunt Sophista & Dialecticus. Nam Dialecticus ex sumptionibus vere probabilibus concludendo veritatem legitime, victoriam & gloriam inquirat: Sophista autem ex captiosis, & quæ probabilis tantum speciem habent, cum probabiles re vera non sint, aurem popularem, falsamque & inanem gloriam aucupat. Summa enim ope nititur Sophista, vt eruditus, & in disputationibus superior videatur, maioremque curam, vt habeatur, quam vt reuera doctus sit adhibet: & ex fallaci & vulgari doctrinæ opinione quæstum facit maximum, celerissimeque opes accumulat, & honores comparat: cuius generis non pauci hac nostra ætate comperiuntur homines, qui Pythagoricum illud *αὐτοῖς ἰσὺς* suo quasi iure cum de re quauis disceptatur, sibi impudenter arrogat: & cum iuuentuti institutæ præficiuntur, magnarum rerum cognitionem præ se ferunt & pollicentur, cum tamen inutili & pernitiola loquacitate tantum præstent, iuuentutisque miseras aures inani verborum fluxu pascant, nulla liberali & ingenii cognitione, nulla virtutis aut morum probitate imbuunt, aut honesto suæ vitæ exemplo ad honestatem alliciunt, quos maiores nostri, tanquam teterrimam reipub. pestem euitandos censuerunt, ex vrbibusque, prouincijs, & regionibus eiecerunt, & profligarunt: quorum vestigia bene constitutæ & administratæ ciuitates cuiusque regionis aut prouinciæ rectores sagacissimi sequi debent, cum multo grauiora reipub. incommoda, quam superioris seculi Sophistæ nostri apportent, qui non Præcorum Sophistarum argutis captiuiculis, sed summa impudentia falsis in optimum quenque autorem re-

pre-

prehenſionibus, & calumnijs ſibi nomen, opes, & procerum familiaritatem comparant: vulgo imponunt: iuuentutem corrumpunt: probos & doctos contemnunt, ac deſectantur, ſequē ſolos ſapere venditant. Quod genus Sophiſtarum acerbiffimum acerbiffimo ſupplicio coerceri debet: Nam alia via eorum fallacia expediri non poteſt. Ob idque hoc genus Sophiſtarum tanquam ad noſtrum inſtitutum non pertinens ſuis caſtigatorijs relinquimus: Veteres autem Sophiſtæ, vt in diſputationibus ſuperiores euaderent, quinque habebant propoſita incommoda, in quæ tanquam in ſcopulos ſyrentos illos cum quibus diſputabant, adigere conabantur: in quæ cum incidiffent, reprehentione ſatis dignos aduerſarios reddidiſſe ſe putabant. Ac primum incommodum eſt, vt duo diſparata ſimul vera eſſe ex eius conceſſione, cum quo diſputat, perſuadeat Sophiſta. Alterum vt falſum aliquid aſſerat. Tertium, vt abhorrens, nouum, & inauditum dicat. Quartum, vt peccet in comuni loquendi uſu, & præceptis, ſoleciffimūque admittat. Quintum, vt videatur tantum nugari, hoc eſt idem ſæpè repetere, quod ἀναμαρτυρίῃ Græcè dicitur. Vt autem ad hos ſcopulos eos, cum quibus agit, compellat Sophiſta, duo vitia ſemper inſequitur: quorum alterum ex verbis, quibus in diſputando utimur: alterum ex rebus verbis iſſis ſubiectus oritur: priuſque ex dictione, poſterius vero citra dictionem captio dicitur: Captionis ex dictione ſex formæ ſunt, alia enim ab homonymia, aut multiplicitate dictionis, alia ab ambiguitate ſermonis, quæ amphybologia vocatur, alia ex coniunctione verborum, alia ex diuiſione, alia ex figura dictionis & forma ſignificandi, alia ab accentu captio eſt: ab homonymia ſiue multiplicitate captio eſt, cum vnum & idem verbum in diuerſis ſignificatis accipitur: vt quicquid pedes habet, incedere poteſt: ſcabellum pedes habet: ergo incedere poteſt. Item lanigero animal aries eſt, ariete quatuntur muri: lanigero igitur animante quatuntur muri. Item homo ingreditur ſuis pedibus ergo quatuor. Hoc genus captionum ſoluitur vocis diſtinctione. Ab amphybologia, vt ſæpè videmus hoſtes, hoſpites tollere, & filios patres, & religioſos religionem: in ijs incertum eſt vter accuſandi caſus infiniti modi verbum præcedat, aut ſequatur. Ob id eius explicatione ſoluitur hoc captionis genus. A vocum coniunctione, quando quæ diſiungi debent, connectuntur, vt duo & tria ſunt paria & imparia. Numerus quinarium eſt duo & tria, ergo numerus quinarium eſt par & impar. Captio eſt, quod aſſumptio medium coniunctum habet, quod in propoſitione diſiunctum erat. Item grammaticus, qui ſcit literas nunc didicit eas, atqui tu es grammaticus, ergo quas ſcis literas nunc didiciſti, quare ante ignorabas eas. Verbum (nunc) diuiſum a ſubiecto captionem efficit. Item, fieri poteſt, vt ſedens ſitet, tu es ſedens, ergo tu ſitas. In ſenſu coniuncto plane falſum eſt, in diuiſo verum eſſe poteſt. A diſiunctione, cum quæ coniungi debent, diſiunguntur: vt, quodcunque vididi, tu id vididi: lapidem vididi: tu igitur lapis vididi. Captio eſt, quod, tu, &, id, coniunctim accipiuntur, cum diuiſa eſſe debeant, &, id, a verbo diſiungitur, cui adheret. Item, quo vididi geſtum eſſe bellum eo geſtum eſt: oculis autem vididi: ergo oculis geſtum eſt bellum. Captio eſt, quod a verbo, geſtum eſt, quo, ſeparatur, verboque, vididi, addatur. Ab accentu, quando dictio diuerſos habens accentus, & di-

uerſa ſignificata, ac ſi eundem ſemper haberet accentum ſumitur, quæ Græcis familiarior eſt quam latinis, ſed quantitas ſyllabarum apud latinos pro accentu accipi poteſt: vt bolum dare nequit, qui retibus careat: tu alteri bolum dare potes: tu igitur retia habes: quando penultima longa eſt alicuius rei fruſtrum, quando vero brevis eſt iactum retis bolum ſignificat. Item qui haræ inferuit, non aræ inferuit. Hic aſpiratio accentus quidam eſt. A forma dictionis eſt, quando falſa verbiſpecie, & dictionis forma decepti, quod in vna ſignificatione accipi debet, ad aliam traducimus, & vnius categoriæ rem pro alterius ſumimus, quicquid emiſti commediſti, piſces autem crudos emiſti, commediſti igitur crudos. Captio eſt, quod hoc verbum, quicquid, quod ſubſtantiam ſignificat, ad qualitatem transfertur. Item, quod exhaustit, liquor erat: exhaustit autem pateram, ergo patera liquor erat: quod, in propoſitione ac ſi ſubſtantiam ſignificaret, ſumebatur. In complexione tamen tranſfertur ad vbi. Significat enim idem, quod ex quo. Item, quod ego ſum: Tu non es, ego autem homo ſum, ergo tu non es homo. Hic, quod, pro qualiſcunque accipitur, nec eſt incommodum huiusmodi captiones multis modis captioſas eſſe diuerſa tamen ratione.

De captionibus extra dictionem.

CAP. XX.

CAPTIONES quæ non ex verbo, ſed ex re, oratione malè expoſita oriuntur: in ſeptem genera diuiduntur. Et horum quidem primum genus eſt, quod ab accidente ducitur. Hoc autem captionis genus ſit, quando quod vni accidit alteri quoque accidere putamus, quia duo ſubiecta inter ſe conſentiunt, aut duo accidentia inter ſe eadem ſint, quia in tertio ſubiecto cernantur exiſtimemus. Exempli cauſa, corpus eſt genus, Plato eſt corpus: Plato igitur eſt genus. Quia enim accidit corpori genus appellari, putamus quoque id accidere Platoni de quo corpus dicitur. Item vir bonus erat epicurus: idem & Philoſophus, erat igitur bonus Philoſophus. Bonum & Philoſophum inter ſe conuenire, idemque eſſe, propterea quod ambo in epicuro cernantur, & diſunctim vere de eo dicantur, putamus, quod quidem genus argumentationis ſemper eſt captioſum, niſi vnum alterius ſit determinatio, & veluti differentia. Nam cum dicimus Hypocratem eſſe bonum medicum, aut Platonem eſſe bonum Philoſophum, in his, bonum Medici & Philoſophi eſt quaſi differentia, nam alij boni, alij mali ſunt. Secundum genus captionum eſt extra dictionem a ſecundum quid ad ſimpliciter, vt tum ſit quando ex parte totum efficitur: idque ſit duobus modis. Aut quando attributum ſubiecto, repugnat, aut tantum parti & per accidens attribuitur. Primi generis exemplum eſt. Eſt homo mortuus, ergo homo eſt: quia mortuus, quod eſt attributum, homini, quod eſt ſubiectum repugnat. Nam in definitione hominis viuens continetur, quod mortuo eſt contrarium & repugnans. Alterius generis eſt. Homerus eſt poëta; ergo Homerus eſt. In hoc non ſequitur, quia illud verbum, eſt, non niſi ratione poëtæ quæ quidem

dem remanet sublato Homero, etiamsi de Homero vere enuntiabatur, attributum fuit. Item, iustus latro, ergo iustus, albus dentibus, ergo albus, iustior phalaride, ergo iustus. In his nihil recte sequitur, quod attributum non simpliciter dicatur, & absolute, sed quodam respectu & per comparisonem. Tertium captionis genus est, a consequentibus, quod est veluti pars captionis ab accidente: Nam cum vnum subiectum alterum esse, quia ambo vnum accidunt, aut aliquid commune conveniat concludimus, dicitur a consequentibus captio. At vero cum duo accidentia eadem esse inter se ratione subiecti concludimus, ab accidente appellatur. A consequentibus igitur exemplum est, fel est flavum, item mel est flavum, fel igitur mel est: item equus est animal, homo est animal, homo igitur equus est. Et cætera similia, quæ ex affirmantibus in secunda figura sunt, nihil necessario concludunt. Quartum, a petitione principij. Petitur autem principium, quando aut minus notum, aut æque notum ad probandum aliquid pro argumento sumitur. Debet enim omnis probatio per clariora fieri, & si non satis sit in demonstrando quovis modo notius esse argumentum, in disputando tamen satis est, si argumentum quovis modo notius sit eo quod est probandum, ne incidamus in hanc captionem. Quintum, a non causa pro causa, & hoc genus captionis est, cum aliud, quam quod in quæstione est, concludimus: & propterea id, quod in quæstione est, confectum esse volumus: vt, si probandum sit, animum & vitam non esse eadem, & ita progrediamur. Si ortus adversarius interitui, & aliquis ortus alicui interitui adversabitur: Mors autem interitus quidam est, & est vitæ contraria, quare ortus erit vita, & oriri, vivere, quod fieri non potest: Ergo animus, & vita non sunt eadem. Etiam si hæc tota oratio concludat, & vera sit, non tamen efficit quod in quæstione est. In hoc etiam genere sunt eiusmodi. Ex quo Græcæ literæ floruerunt, bella, seditiones, anonæ caritas & cætera mala viguerunt. Item Sophista est, igitur non hæreticus: insignis Philosophus, ergo pius. Concluditur enim in his ac si Græcæ literæ seditionis, bellorum, & caritatis anonæ, & Sophista non hæreseos, & Philosophus pietatis causa essent. Sextum, a pluribus interrogationibus, cum multa simul proponimus adversus eius sententiam, qui vnam omnibus responsionem subijcit: vt estne Plato Philosophus & Sophista? si, non, aut ita, responderit, vtrumque de Platone concluditur, aut affirmando, aut negando. Septimum, contra definitionem reprehensionis. Reprehensionis autem definitio est, contradictio eiusdem de eodem non nominis, sed rei, & non synonymi, sed eiusdem nominis, sine petitione principij, ad idem, secundum idem, similiter, & eodem tempore: vt autem suo fine frustretur Sophista, cum reprehendere conatur, omnes huius definitionis partes examinandæ sunt, & illius orationi accommodandæ. Nam nulla est captio, quæ non in aliquam huius definitionis partem peccet: Sed tamen cum pro vno vitio & captionem accipitur, a cæteris captionibus diuersa est, potissimumque tum ad postremas partes pertinet, ad idem, secundum idem, eodem modo, simul & eodem tempore. In his enim maxime latet contradictionis vis: vt, si iustus, sit servus, & non iustus vicinus, iustus, & non iustus est, sed non ad idem. Peritus est artifex, non peritus autem iuris, igitur peritus & non pe-

ritus est, sed non secundum idem. Item, qui facit, quod facturum se iuravit, bene facit, qui autem se peieraturum iuravit, & peierat, id facit, qui igitur peierat, recte facit. Item, qui mentiturum se dixit, & mentitur, verum dixit: mentitur autem, ergo verum dicit: quadam ex parte in ijs vera est conclusio, quadā ex parte falsa. In his omnibus captionibus soluendis vna ratio est, ut reuocentur ad hanc definitionem: & si formam ratiocinationis habent, hac definitione probentur: sin minus sint ratiocinationes, & in forma peccent, semper negari potest complexio. Hæc sunt, quæ mihi visa sunt de differendi Arte, eiusque formis, & præceptis ne in ea ediscenda, qui ad altiora aspirant, sordescant, breuiter dicenda.

**

FINIS.

